

Ego mittam promissum patris mei: promissum hic neutrum est substantium, non participium, idem significans quod promissionem. Nam Græcè est ἐπαγγελία, id est, promissionem, de qua Act. primo: Præcepit eis ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem patris. Finem igitur suæ peregrinationi impositurus, eduxit eos in Bethaniam, & benedicens illis, ascendit in cœlum. De qua ascensione peramplius in Actibus Apostolicis dicturi sumus.

FINIS *Annotationum in Lucam.*

INCIPIIT EVANGELIUM SE-
CVNDVM IOANNEM.

Cùm Christi natiuitatem sufficienter asseruissent Matthæus & Lucas, pauca de diuinitate attigissent, quam Iohannes oppugnare iam cœperat Carpocrates, Cherinthus, & Hebion hæretici: ad eam plenius asserendam Euangelium scribere Ioannes adorsus est. In quo consiliū illi fuit non tam acta Christi & miracula, quàm diuina eius dogmata, & salutarem prædicationem mundo aperire.

CAPVT PRIMVM.

Christus ab æterno Deus, de Deo ex tempore caro factus, Ioannis baptistæ testimonio perhibetur, baptizatus autem à Ioanne, paucos vocat discipulos.

IN principio erat verbum.

Ab initio filij nomen tacere voluit, ne Iudæos, qui patrem tantum nouerant, filijque nomen in diuinitate oderant, statim ab Euangelij sui lectione arceret. Nam tertio cap. & sequentibus frequenter filij nomen repetit: tum etiam ne quid filij nomine carnale intelligerent. Verbum igitur illum Latine appellat, & Græcè λόγος. Græcis enim orthodoxis λόγος Dei filius dicitur, melius & significantius, quàm Latinis verbum aut sermo. At qua ratione sermo Dei filium significet, nõ videtur, nisi qui Latine linguam, & vocem ignorat ortū.

Non

Non dubitandū est, quin sermo à serendo, quòd sit quidam vocum vel syllabarum aut literarum contextus & ordo, qui solū in voce reperitur. Verbum autem propriè mentis conceptus est, à vero seu veritate dictus. Vnde Damascē. lib. 1. cap. 18. fidei orthodoxæ, dicit tripliciter dici verbum: primum quidem inquit, naturale mentis est germen, ex ipsa naturaliter semper scaturiens: secundum est internum: tertium verò prolatum. Primum itaque verbum, est naturalis & propria functio, operatioque intellectus, ab ipso naturaliter prodiens: vt visio ab oculo. Secundum verò, interna mentis locutio, qua ex rerum apprehensione mens ipsa fabricat, & inde componit & diuidit res inter se, vnde verum vel falsum con-tingit: & hoc propriissimè verbum dicitur. Tertium verò, exterior vocis prolatio, interioris conceptus enunciatiua, vt habet Aristo. 1. *περί ἑρμηνείας*: & hoc tertium solum potest dici sermo, quomodo verbum diuinum rectè dici non potest, quod à suo fonte nunquam separari potest. Quod autem λόγος dicatur, nō mirū est quòd λόγος significet verbum, rationem, mentem, orationē, sermonem, modum, supputationem, & librum. Verūm quòd dicatur sermo, vel oratio, & sic de alijs, nimum abest à vero. Plato certè & Hermes trismegistus Deum deiq̄ue filium λόγον nominant, vt iudicare possunt, qui eorum libros legerunt. Verbum autem siue λόγος dicitur, quòd quemadmodum λόγος τῆς ψυχῆς, & verbum mentis conceptum dijudicat, ita Christus Dei patris verbum semper patri substantialiter coassistens, & naturalis mentis motio, secundum quam mouetur, intelligit & cogitat, velut lex ipse existens atque splendor: sed & nuncius intelligentiæ eius, quomodo patris conceptionem, & voluntatem eius nobis indicat, vt ipse testatur Ioan. 13. Quæcun-que audiui à patre meo, nota feci vobis. Quidam autem interpretantur in principio, id est, in patre. At simplicior est sensus, si dicamus in principio, siue quod ante omnia creata erat. Quo conuincitur eorum hæresis, qui negant ante Mariam Christum fuisse. Non est autem ociosum, quòd dictioni λόγος additur emphaticus articulus ὁ, vt non de quouis verbo, sed de increato illo & æterno, Dei scilicet filio intelligamus.

Et verbum erat apud Deum.

Id est, verbum illud, quod à principio & semper erat apud Deum patrem, siue cum Deo patre erat indiuisus ab illo. At cùm ait: Erat apud Deum, patrem scilicet, distinctionem indicat personæ atque hypostaseos patris cum verbo. In quo Sabbellij error conuincitur, vnicam personam patris & verbi facientis.

Et Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum.

Hic suppositum verbi erat, est verbū, & non Deus, vt sit sensus: Et verbum illud quod ab initio & ante omnia erat, & apud Deum patrem erat, Deus etiam erat. In quo conuincitur Arrius, asserens Dei verbum & filium creaturam esse. Quod verò subdit: Hoc erat in principio apud Deū, nō est ociosa repetitio. Sed cū dixisset ab initio & ante omnia verbū illud fuisse, & apud Deū fuisse, ne forsau suspicareris, etsi æternum erat, diuisum tñ aliquando à patre fuisse, quando apud eū aut cum eo non fuisset, subdidit: Hoc erat in principio apud Deū. Nota aut̄ his locis, quòd Græcè dictioni λόγος, id est, verbum, semper præponitur articulus, qui indicat nō de quouis, sed de certo, nempe Dei verbo, Euangelistam loqui. In dictione autem Deum, quæ bis ponitur, additur Græcus articulus τὸν θεόν, non quòd significet summum aliquem Deum, vt putat Caietanus (neque enim vllus potest esse Deus, nisi summus) sed certam personam indicat, quæ Deus esset, nempe patrem, apud quem & cum quo semper erat Deus verbum. Cùm autem dicitur: Et Deus erat verbum, dictioni Deus non additur articulus, ne si dixisset: ὁ θεός, videretur dicere verbum Deum illum esse, apud quem semper erat, patrem nempe: sicut personas tantum nomine distingui quidam putarunt. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.*

Ob diuersam punctuationem diuersa est huius loci intelligentia. Græci ita legunt: Et sine ipso factum est nihil quod factum est, id est, nihil eorum quæ facta sunt, sine verbo facta sunt. Eoque modo legendo excluditur eorum error, qui asserere possent spiritum sanctum creaturam esse, eo quod si per eum omnia facta sunt, & spiritus sanctus factus est. Ideoq; ait: Nihil quod factum est, id sine ipso factum est. Mirè hic suo modo ludit ac phi-

sopha.

sophatur Caietanum, legendum putans ex Græco: & sine ipso factum est neque vnum quod factum est, quia Græcè sic $\delta\upsilon\delta\iota\tau\upsilon$, quasi verò $\delta\upsilon\delta\iota\tau\upsilon$ & $\delta\upsilon\delta\iota\tau\upsilon$ non pro eodem accipiantur. Ex quo contextu ait: Clarè apparet cessare omnes difficultates, quæ fiunt circa punctuationem seu terminationem sententiæ. Ecce inquit, quanti refert interpretari ad verbum, & interpretari iuxta interpretis intellectum. Valeant ergo omnes qui ante Caietanum sacra interpretati sunt: eum vnum adoremus & sequamur, qui solus verum interpretis intellectum tenuit, nobisque sacra ad verbum interpretatus est. Facessat Horatius ille qui dicebat: Nec reddere verbum verbo curabit bonus interpres. Vides amice lector, quò procedat ignoratis hominis stulta de se persuasio. Quis ita vnquam locutus est: Et sine ipso factum est neque vnum quod factum est? quomodo sanè cum Caietano legere oportet, ad verbum reddere, hoc est, sensum ridiculum facere volentem. An non omnis scrupus soluitur, si punctum cum Græcis facias? Nolim autem putes me censere imperitum fuisse rerum Caietanum, quem scio & agnosco summum fuisse inter theologos nostræ ætatis scholasticum: sed in interpretandis sacris, præsertim quæ ex Hebræarum & Græcarum literarum lectione pendent, quarum prorsus ignarus fuit, ob id multo quàm par erat audentior, plus æquo sibi suisque interpretationibus tribuit. Sed ad rem.

Quod factum est in ipso vita erat.

Qui punctum faciunt præcedentis clausulæ ante hæc sententiam, ita eam interpretantur: Quod factum est in ipso, vita erat. In Deo tanquam verissima rerum idea creaturæ omnes erant veriore multo essentia, quàm in se ipsis vnquam fuerint: quia quicquid in Deo est, sicutue vnquam, ipsissima Dei essentia est, ergo & vita. Faciendi autem punctum ante, in ipso vita erat, sensus est: Quòd in verbo vita erat, & fons vitæ omnium. Et què admodum Ioannis quinto dicitur: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit et filio vitam habere in semetipso. Et vt Paulus ait Act. 17. \star In ipso viuim⁹, mouemur, & sum⁹. Et hic $\tau\delta$ in ipso, plus significat quàm per ipsum, vt eo loco Act. 17. citato à Paulo: In ipso. n. viuimus, mouemur, & su-

& sumus. Non enim alio modo significatur, quod per ipsum viuimus, sed quod nostræ omnium vitæ fons & ratio in ipso est, ac subsistit.

Et vita erat lux hominum.

✠ Ioan.

14.2.

Græcè, *ὅτι τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων*, id est, & vita illa, nimirum Dei verbum: qui dicit Ioan. 14. ✠ Ego sum via, veritas, & vita: erat lux hominum, id est, nō modo hominibus vitam præstabat, sed & Dei cognitione, rationisque lumine cunctos illustrabat.

Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.

✠ Roma.

1. c.

Id est, Dei verbū filijs tenebris, qui propter errorum caliginem tenebræ dicuntur, & collati ad veram illam lucem, nihil nisi tenebræ sunt, Dei lucem ac cognitionem vel ex ipso mūdi opificio sufficienter adfert. Nam vt inquit Paulus: ✠ Inuisibilia ipsius à creatura mundi per eam quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Tenebræ verò, id est, tenebricosi homines, affectatæ ignorantia & malitiæ excæcati tenebris, Dei cognitionem, veramque illam lucem, Dei verbum & filium, non comprehenderunt. i. cognitione assecuti non sunt. Nam Græcè est *ἡγάλαμβένω* assequi & compertum habere, seu intelligere, quod & comprehendere Cicero dicit. Obscurū enim est, & multæ lucis indigens, quod hic philosophatur Caietanus, nempe per tenebras res sensibiles intelligens, quæ non comprehenderunt lucem illam: quia inquit, non attingunt ad ordinem intelligibilem. Certè simplicius mihi videtur, si intelligamus, quod vera hominū lux & vita, Dei verbum, lucebat quidem inter tenebras, illosque naturalis rationis lumine illustrabat, per quam ad Dei notitiam peruenire potuissent, sed ignorantia sua ac malitia excæcati, non agnouerunt. Ideoque opus alio fuit, qui lucem hanc illis indicaret, ac rudibus & carnalibus demonstraret. Ideoque consequenter ait:

Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine,

ne,

ne, ut omnes crederent per illum.

Hominem dicit, non angelum, ne quis ob prophetiam Malachiæ, dicentis: ✠ Ecce ego mitto angelū meū ante te: hominem putet non fuisse, hominem ergo asserit fuisse, venisse quæ ut testimonium perhiberet de lumine, id est, ut mundo testaretur, Dei filium & Christum veram esse lucem, ut omnes crederent per illum, id est, ut omnes in veram illam lucem Ioannis testimonio crederent. Non enim probo hic quod Faber per ipsum, Græcè *ἡ ἀνομή*, refert ad τὸ φῶς, ἢ τὸ λόγος, quod scilicet Ioannes venerit, ut testimoniū de vero illo lumine præberet, ut oēs crederet per ipsum, hoc est per ipsum lumē seu Dei verbū. Per eā igitur (inquit Faber) lucem, ipsū quæ Dei verbum omnes credere debebant, non per Ioanū: quia Ioannes fidem non dedit. At mihi non intellexisse videtur Faber hic τὸ per non efficientem causam dicere, sed ministerialem: queadmodum & Ioannis 4. dicitur, quod multi Samaritanorum crediderunt propter verbū mulieris testimonium perhibentis: ita & nunc dicit Euangelista, ut crederent per illum, id est, per eius prædicationem. Et sic Nōnus Græcus paraphrastes Ioānis interpretatur, cuius in hūc locum paraphrasim, quod propria admodum & elegans visa esset, placuit ascribere.

μεισιβοῶτω δ' ἐνὶ λόχῳ
 ἴδοι τις ἀρεοίφοιτος ἐρήμαδος ἀστὸς ἐρίπνης,
 κήρυξ ἀρχηγόνος βαπτισματος. ὕνομα δ' αὐτῷ
 ὄνομα ἰωάννης, λαοαῶδος, οὗτος ἐπεση
 ἄγγελος ἐμπεδόμυδος, ὅπως περὶ φωτός ἐνίψῃ
 μαρτυρήσῃ ἵνα πάντες ἰνὸς κήρυκος ἰωῶ
 ἄρην πίστιν ἔχουσιν, ἀτίρμονα, μητρεακόδομα.

Quam in hunc modum verti:

Melliferis autem Iudææ in saltibus oræ,
 Montiuagus quidam, desertæque incol. iurpis,
 Errabat primi præco baptismatis (illi
 Nomen Ioannes) peritura gentis,
 Qui vita egregia, monitisque salubribus olim
 Servaret: verbi tunc nuntius ille futuri

Ll

Missus

*Missus erat, vero verax de lumine testis,
Crederet ut populus praconis voce, fidemque
Altricem mundi rectā atque interminā haberet.*

†21. dist.
cap.
Cleros. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. † Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Quia magna vulgi & Pharisæorum opinio erat Ioannes, vel ob Christi testimonium, qui dixerat: Inter natos mulierum nō surrexit maior Ioanne Baptista: dicit Evangelista: Non erat ille lux, sed lucis testimonium. Græcè autem est, ἢ ἢ ἐκ τῆς τοῦ φωτός, id est, non erat ille Ioannes lux illa, nempe Dei verbum. Et quoniam de Apostolis, quibus maior est Ioānes, dictum est
*Mat. 5. b
Matth. 5. † Vos estis lux mundi, ostendit quomodo intelligi debeat, dicens: Erat lux vera quæ illuminat omnē hominem venientem in hunc mundum. quasi dicat: Nō erat Ioannes lux illa de qua loquor, sed lucis ipsius testis, quæ ab æterno lux vera erat, natura scilicet, & essentia sua: cūm Baptista & ceteri viri probi, si lux dicantur, intelligi oportet lucē illos esse non verē & essentialiter, sed participatiuē. Lux enim vera & essentialis solus est Christus, quæ illuminat omnē hominem venientem in hunc mundum, lumine rationis & intelligentiæ ac gratiæ, siquidem accipere velint, & oculos non claudere: alioqui non stat per Christum, quominus omnes illuminentur, qui stat ad ostium nostrum, & pulsat, ut aperto mentis ostio lux ingrediatur. Pro quo autem interpres habet venientem, Græcè est, ἐγγίνων, quod potest esse recti casus neutri generis, & substantiuum eius est τὸ φῶς: tunc sensus esset: quæ lux veniens in hunc mundum illuminat omnem hominem. Potest & esse accusatiui casus masculini generis, & refertur ad τὸν ἀνθρώπον, id est, hominem, & sic est sensus: illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, id est, nascentem. Phrasis est Hebraica. Et hæc verior lectio. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognouit.

Hic duobus primis locis mundi nomine μακροκόσμος intelligere debemus, ipsam scilicet rerū vniuersitatē.

Bene

Bene autem erat Dei verbum in mundo, qui nusquam non est, semper vbiq; præsens, & omnia replens. Tertio autem loco, cum ait: Et mundus eum non cognouit, de *μικροδωμω* intelligit, scilicet de hominibus, præsertim mundo addictis, & carnalibus, quos mundi nomine appellare solet scriptura.

In propria venit, & sui eum non receperunt. † Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius, † qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

† De pcc. dist. 4. ca. Cleros. † De cõ-sec. dist. 4. Si quis autem.

Id est, in hereditatem propriam, ac sibi familiarem gentem, scilicet Iudaicam: cum ex ea gente carnem assumere dignatus esset. Et sui eum non receperunt, id est, sibi affines & congeneres Iudæi. At ne putares nullos plane eum recepisse, subdit: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Non ait fecit, sed potestatem dedit ut fierent: siquidem credere vellent ostendens opus esse ad Dei in nos beneficentiam nostræ voluntatis cooperatione, quæ vltro oblatam Dei gratiam recipiat, & si de illam apprehendat, ut scilicet qui eramus natura filij iræ & diaboli, fide efficiamur filij Dei ac gratiæ. Ne verò putares carnale aliquod filiationis genus, subiungit: Qui non ex sanguinibus, id est, ex spermatum commixtione, quæ ex purissimis sanguinibus concoctis sunt, naturali generationis modo, neque ex voluntate carnis & viri, hoc est viri & mulieris (sic enim carnem interpretatur Augustinus) sed ex Deo nati sunt.

† *Et verbum caro factum est.*

† Matth.

Carnem & animam synecdochicis pro toto homine sumere frequens est Hebræis, ut illud Psalmi quinquagesimi quinti: Non timebo quid faciat mihi caro. Et Luc. 3. Videbit omnis caro salutare Dei. Sic hoc loco verbum caro, id est, homo, factum est, & habitauit in nobis, Græcè *ἐκένωσεν ἐν ἡμῖν*, id est, habuit inter nos tabernaculum, fuit in contubernio nobiscum. Hominem igitur totum modò animæ, modò carnis nomine Hebræi appellant. Bene autem ait factum est, & non mutatum est, ut diuinum verbum in Dei substantiam manens nulla sui facta mutatione aut

1. c. Luc. 2. d.

diminutione hominem factū intelligas. At solam Evangelista carnem nominat, quod caro anima substantiali carens, æquiuocè dicitur caro. Solam igitur carnem nominans, vtrunque, carnem inquam, & animam rationalem dicit. Quod si carnem anima rationali formatā non assumpsisset, non vtrique hominem redemisset. Verū quod solius carnis meminit, ea præcipua ratio fuit, ne diceretur solam animam sibi confirmiorem cum aëreo corpore assumpsisse: ideo carnis tanquam à Deo valde distantis meminit, quam ex sua maxima bonitate non sine anima rationali assumpsit. Vel etiam vt ostenderet veram vniōnem verbi cum humana natura in vnitāte hypostatica, cum vniatur nobis aliās vnitāte gratiæ, quo ad solam animam, propterea carnis meminit: atque etiam quia caro præcipuè infirma erat, cui congrua erat vniō, ad veram totius humanæ naturæ reparationem. Non tamen dixit verbum carnem assumpsisse, sicut verbum carnem factum esse, vt tolleret à Christo duas personās, & duas filiationes, quemadmodum volebat Nestorius. Verbum igitur caro est factum, non tamen est factum, sicut filius Dei factus est homo, non tamen factus. Modum verò vniōnis explicat Damascē. lib. 3. cap. 11. dicens: Natura aut sola cogitatione contemplatur, nam secundum seipsam non subsistit: aut communiter in omnibus eiusdem speciei hypostasibus, quas coniungit. Et dicitur in specie consyderata natura, aut vniuersalis: & ipsa in acceptiōne accidentium in vna hypostasi dicitur in indiuiduo consyderata. Deus igitur verbum incarnatum neque sola cogitatione contemplatam naturam sumpsit (nam non hoc incarnatio, sed deceptio & figmentum incarnationis) neque in specie consyderatam, quandoquidem non omnes hypostases assumpsit: sed in indiuiduo consyderatam, & in eadem existentem specie. Vniō igitur filij Dei ad naturam humanam facta est in persona, non natura. In Deo igitur Christo inquit Damascē. duas cognoscimus naturas, vnicam verò hypostasim.

Et habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius, gloriā quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis.

Hoc est, inter nos degit & conuersatus est, Græcè est *ἐξ ἡμῶν*, hoc est, tabernaculum posuit inter nos. Duæ ergo sunt

go sunt naturæ, & tabernaculum vnum, id est, nostra natura assumpta: huius autem tabernaculi inhabitator est Deus. Et vidimus gloriam eius, &c. vbi plenum, referatur ad verbum, sicut πλήρης Græcum, ad λόγος, vt sit sensus, legendo per parenthesis, & vidimus. Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis, cuius gloriam tanquam vnigeniti à patre vidimus, plenum gratiæ & veritatis. Quia tantæ deiectionis verbi meminerat, vt se hominem Deus facere dignaretur, vt participio sui homo Deus efficeretur, ne abiectum omnino putares, & diuinitate spoliatum: Et vidimus inquit, gloriam eius, gloriâ quasi vnigeniti à patre, in monte Tabor, transfigurationis tempore: cuius testes fuerunt & spectatores, Petrus, Iacobus & Ioannes, & alibi post resurrectionem. Quòd verò ait: Quasi vnigeniti, non est accipiendum, vt quasi sit similitudinis nota, sed vt ait Theophylactus, confirmationis, & indubitæ determinationis, vt sit sensus: Vidimus gloriam eius, qualem decet esse gloriam vnigeniti à patre. Porro & ne abiectum quemuis hominem putares, dixit: & habitauit illud verbum in nobis, plenum gratiæ & veritatis. Nam Græci omnes & Latini ad verbum referunt melius, quàm Caietanus ad Ioannē. Quòd enim τὸ πλήρης χάριτος ἀπὸ τοῦ λόγου referatur, non ad sequentia Ioannis μαρτυρᾷ, vt sit sensus: plenus gratiæ & veritatis Ioannes testatur, quemadmodum falsò committitur, & pulchrum se commentum inuenisse gloriatur Caietanus. Quòd enim τὸ plenum gratiæ & veritatis ad Dei verbum, & non ad Ioannem referri debeat, docent paulo post sequentia: & de plenitudine eius nos omnes accepimus: de plenitudine inquam, id est, abundantia gratiæ, quæ erat in Christo, non quæ erat in Ioanne. Nam à solo Christo gratiam accepimus.

Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens: Hic erat quem dixi, qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat.

Budæus in commenta. annotat τὸ ἦν ἄντι τῆ ἰδτι, sumi sicut pluralia præterita imperfecta. Sensus ergo potest esse: Hic est quem siue de quo dicebam vobis. Nam ἦν Græcè indifferens est, ad præteritum imperfectum, & aoristum, & videtur magis quadrare ad præteritum

imperfectum, quia paulo antè id testimonij de Christo ferebat Ioannes, dicens: Qui post me venturus est, ante me factus est. Qui post me venturus est ad annuncian- dum scilicet vobis regnum cœlorum, ante me factus est, id est, in omnibus rebus meipso prior est ac superior, & antepositus est mihi in prædicatione, dignior me factus autoritate, quasi dicat: licet ante eum natus essem, & ante eum prædicarem, factus est tamen me dignior, & maioris autoritatis me præstat excellentia. Sic enim Græci interpretantur, vt vitent incommodum Arria- næ hæresis, quæ verbum Dei hac autoritate factum esse dicit, & creatum: quanquam huic incommodo facilè mederi possumus, si pro factus est, legamus fuit. Nam verbum *γεννη* significat & factus est, & fuit, & natus est: quod hic etiam verti posset, nempe & de patre æterna natiuitate ante omnia tempora natum & genitum Chri- stum intelligamus. Præstat tamen cum Græcis & Augu- stino intelligere, qui ante me factus est, id est, qui mihi prælatus est, propter id quod sequitur: quia prior me er- at. Quis enim sensus esset: ante me factus est, & fuit, quia prior me erat. Quod autem Euangelista ait: Ioan- nes testimonium perhibuit, perinde est ac si dicat: Non putetis in gratiam me diuini verbi & Christi aut fauorè, quippe qui eius sectator sui & discipulus, hæc dicere. Te- stificatus est enim de ipso verbo ante me, priusquam me vidisset aut nosset Ioannes baptista: qui multa fidu- cia ac libertate clamat, siue clamauit. Nam Græcè est, *κέρρα γε*.

†i. Timo. 6.d. † Et de plenitudine eius omnes nos accepimus, gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.

Dei enim verbo non ad mensuram gratia est, sed su- pereffluenter, adeò vt ex corpore in mēbra dimanauit. Sunt autem ista verba & sequentia Ioannis Euangelistæ, ex se ea dicentis, nec tanquam baptistæ verba recitantis, que madmodum censet Chrysostomus, dicens: Hæc e- nim particula, de plenitudine eius nos omnes accepimus, non præcursoris verbū est, sed discipuli, cuius hæc est sententia: nos autem omnes duodecim, innumera Iu-
dzo-

dæorum multitudo, omnis fidelium cœtus, qui tūc fuerunt, nunc sunt, & futuri sunt fideles, de plenitudine eius omnes accepimus. Quamquam Nonnus Græcus Ioannis paraphrastes verba hæc baptistæ tribuat: & in catena aurea recitantur verba Origenis secus sentientis. Certè Chrysoſtomus interpretatur gratiam pro gratia, perfectam Euangelij gratiam, pro imperfecta legis gratia. Neque enim sine gratia Dei in lege saluabantur. At eum teste Petro in Act. Apostolicis tot onerarentur præceptis & ceremonijs, vt ea ferre nõ possent, admixta erat huiusmodi gratia perpetuo timori & seruituti: vnde lex timoris & seruitutis dicitur nec in lege gratiæ plenitudinem habebat, id est, perfectam & plenam gratiam, quomodo in Euangelio per Christum. Quodque istud fieri non posset, probat ex autoritate & dignitate legislatorum, dicens: quia lex per Moysen seruum data est, euangelica autem gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Quod ita in syllogismum reduci potest: Quod per legislatores Dei verbum & filium datum est, non potuit non esse perfectius eo quod per seruum datum est. Lex autem per Moysen seruum data est, euangelica autem gratia per filium. Non potuit igitur tantum nobis per Moysen conferri, quantum per Dei verbum ac filium, in quo omnis plenitudo diuinitatis teste Paulo habitat, etiam corporaliter, cui ad mensuram non est datus spiritus.

† Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. † 1. Ioan. 4. d.

Quoniam inaudita de Deo dixerat, & quæ Iudæis maxime persuasum difficilia erant, nemo de æterno Deo verbo ac filio, Deum inquit, nemo vidit vnquam, quasi dicat: Nolite putare, quæ nunc à me de Deo patre & vnigenito eius verbo afferuntur, tanquam à me profecta esse. Quis enim hominũ de Deo disserere potest ex seipso, quem nemo vnquam vidit. Idcirco quantulacumque de Deo diximus, ipse vnigenitus Dei filius nobis enarrauit: ipsi ergo per nos enarranti fidem habere oportet. Quomodo autem intelligatur, Deum nemo vidit vnquam, Caietanus dicit hæc intellegi, quòd nemo vidit viribus naturalibus. At hoc non excluderet, quin

ea quæ de Deo narravit & eius filio, per legem & Moysen manifesta facta essent: quod negare vult Ioannes, asserens se ex sola diuini verbi, & filij reuelatione ea nosse. Quod autem ait: qui est in sinu patris: quidam interpretantur, esse in sinu patris, etiam ex Græcis, esse consubstantialem & coæternum patri, & ab eo inseparabilem. Cyrillus illud interpretatur esse in sinu patris ab vtero patris, à mente scilicet paterna ineffabili generatione geniti. Mihi simplicius videtur dici filium esse in sinu patris, quomodo dictum est verbum esse apud Deum patrem. Vide autem num filium esse in sinu patris significare possit, quod & Hebraismus frequens, esse in visceribus alicuius, pro eo quod est intimè charum, & vni cè dilectum esse. Rursùm ad ea quæ afferri possunt contra id quod dictum est: Nemo Deum vidit vnquam: dici potest, quòd nemo Deum vidit vnquam visione & comprehensione perfecta, secundum omnes suas proprietates & perfectiones. Vnde August. Supra hominem est videre Deum. Ideo Paulus supra hominem raptus est, vt videret arcana, quæ non licet homini loqui. Sinum autem dicit secretum patris. Inde filius venit per assumptionem carnis, & narravit quod ibi vidit, id est, reuelavit suis quod in præsentia oculata fide videtur de trinitate deitatis, vt Ioan. 14. Nemo nouit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Nemo venit ad patrem, nisi per me.

- † 1. Ioan. 4. c. 1. Timo. 6. c. † Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudei ab Ierosolymis sacerdotes & Leuitas ad eum, vt interrogarent eum: Tu quis es? Et confessus est, & non negauit, & confessus: quia non sum ego Christus. Et interrogauerunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta es tu? Et respondit: Non. Dixerunt ergo ei: Quis es? vt responsum demus his qui miserunt nos. Quid dicit de reipso? Ait: † Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam domini, sicut dicit Isaias propheta. Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis.
- † Isai. 40. a. Matt. 3. a. erant ex Pharisæis.
- Mar. 1. 3. rō hoc videtur demonstrare non verba præcedentis,
- Luc. 3. d. quæ diximus esse verba nō Ioannis baptistæ, sed Euangelistæ: quia nunquam de collatione legis & euangelij
- Moysi

Moyſi & Chriſti verba habuiſſe Ioannes baptiſta legi-
tur, ſed cùm Græcè ſit *ἔκ τῆς μαρτυρίας*, ſenſus eſt: & hæc
eſt teſtificatio, qua tam de ſe, quàm de Chriſto teſtifica-
tus eſt Ioannes: de Chriſto Phariſæorū legatis, ſe Chri-
ſtum non eſſe, neque Eliam prophetam, ſed vocem cla-
mantis in deſerto: Chriſtum autem inter eos medium
ſtare, cuius calceamenta portare non eſſet dignus. Viden-
tes igitur Phariſæi ſanctitatem Ioannis, & aſiduâ præ-
dicandi ſolicitudinē, ſuſpicati ſunt eum eſſe Chriſtum
ac Meſſiam: ideo legatos ad eum mittunt. Cætera Mat.
3. & Matth. 11.

*Es interrogauerunt eum, et dixerunt ei: Quid ergo bapti-
zæ, ſi tu non es Chriſtus, neque Elias, neque propheta? Re-
ſpondit eis Ioannes, dicens, Ego baptizo in aqua, medius au-
tem vſtrum ſtetit, quem vos nescitis: † Ipſe eſt qui poſt me
uenturus, qui ante me factus eſt, cuius ego non ſum dignus
vt ſoluam eius corrigiam calceamenti.*

† Mat. 3. c.
Marc. 1. b.
Luc. 3. d.
Act. 1. a.
& 19. a.

Facile eſt autem ſoluere ſcrupum qui huc aſſertur,
quomodo rogantibus legatis Phariſæorum, num pro-
pheta eſſet? negauerit ſe eſſe, cùm Chriſtus prophetam
eum eſſe aſſermet, & plus quàm prophetam. Similiter
cuſe Eliam negauerit, cùm ibidē dicit de eo Chriſtus:
ipſe eſt Elias, qui venturus erat. Ad primum dicitur,
quòd legati nō ſimpliciter interrogant prophetā eſ-
ſet, ſed cum articulo, *ὁ προφήτης*, id eſt, ille propheta tan-
tum olim celebratus, de quo dixerat Moyſes: Prophe-
tam de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me, ſuſcita-
bit tibi dominus Deus tuus, ipſum audies, Deutero .18.
nimirum Chriſtum intelligens, quem prophetam fore
ſe verè Ioannes negauit. Rurſum Eliā ſe fore in perſona
negauit, quem in virtute & imitatione ſanctæ & auſte-
ræ vitæ ipſius Eliam Chriſtus nominauit. Quod aut ait
Medius veſtrum ſtetit, de Chriſto intelligendum eſt:
alluditque ad illam Moyſi prophetiam prædictā: * Pro-
phetam de gente tua, &c. ſiue (vt Hebræi habent) de
medio tui ſuſcitabit tibi dominus Deus tuus.

* Deut.
19. c.

*Hæc in Bethania facta ſunt trans Iordanem, ubi erat Io-
annes baptizans.*

Bethaniam habent Latina omnia exēplaria, & Cyrillus
L 1 3 Græcus

Græcus suis hunc locum commentarijs Bethaniam legit: & Chrysoſtomus teſtatur ſuo tempore varia fuiſſe exemplaria, licet emendatiora dicat habuiſſe Bethabara. Quod ideo cenſuit Chryſoſtomus, quia Bethania, de qua toties Euangelizata, non ſit trans Iordanem, nec in deſerto. At quid vetat Bethanias duas fuiſſe, quemadmodum Bethabara nomine tres ſunt: hæc de qua Ioannes, quæ trans Iordanem ſita eſt, & alia in tribu Iuda, & tertia in tribu Benjamin: quanquam hæc duæ in Biblijs Bethabara dicuntur. Aut quid vetat eundem locum binominem fuiſſe: Certè Bethaniz cuiuſdam meminit Iosephus Antiq. 17. cap. 16. de qua vide an ſit trans Iordanem, & num eadem ſit de qua hic Ioannes, aut hic aut illic mutato a in e. Miror autem hoc loco audaculi noſtri temeritatem, qui cùm Latina omnia exemplaria cõſtanter habeant Bethania, ac plerique etiam Græci codices, Bethania auſus ſit auferre, & Bethabara ponere, præſertim in his Biblijs, in quibus veterem interpretationem ſequi mentiebatur, indicatis tantùm ad marginem, ſi quid variarèt aut Græci aut Latini codices ſociis. Sufficiebat enim ad marginem annotaſſe. Emendatior Græci codices legunt Bethabara.

Altera die vidit Ioannes Ieſum venientem ad ſe, & ait: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Hic eſt de quo dixi: Poſt me venit vir, qui ante me factus eſt, quia prior me erat, & ego nesciebam eum.

† De cõ-
ſecr. diſt.
3. cap. 3.
Sextam
ſanctam.

Non agnus Moyſi, cuius ſanguis ad poſtes Iſraëlitarum illitus, ab exterminatore angelo eos ſeruauit: erat enim ille agnus huius agni Chriſti figura. Bene autem nominauit agnum Chriſtum, quòd in lege agnus eſſet ſacrificijs & hoſtijs additum animal. Chriſtus autem ab æteruo immolationi pro peccatorum noſtrorum expiatione deſtinatus. De quo Apocalip. 13. dicitur: Quorum nõ ſunt ſcripta nomina in libro vitæ agni, qui occiſus eſt ab origine mundi. De quo agno ait Ioannes: Poſt me venit vir, &c. quæ paulo antè explicata ſunt. Et ego inquit, nesciebam eum, Græcè eſt, *ὁὐκ ᾔδειν αὐτόν*, quod aptè veritas, non noueram eum, ſcilicet de facie. Nam qui matris adhuc vtero clauſus nouerat, nõ poſtea vide-

viderat. Vnde subdit: Ecce qui tollit peccata mundi. Peccata enim nostra sustulit, & iniquitates nostras ipse portauit. Quod autem interpres habet peccata, Græcus habet τὴν ἁμαρτίαν, id est, peccatum, quod significat peccatorum omnium & flagitiorum, quibus mundus scatebat, congeriem.

Sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.

Finem legationis suæ fuisse docet Ioannes, vt Israëlī Christus manifestaretur: seq; propterea venisse baptizantem aqua in pœnitentiam, vt Iudæorum corda Christo præpararet. Baptizare autem se in aqua dicit, ad differentiam Christi, qui spiritu baptizaret. Neque enim baptismus Ioannis spiritum conferebat, sicut baptismus Christi.

Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: † Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.

Id est, testificabatur Ioannes, quomodo planè Christum nosset, quem antea neque de facie nouerat, neque perfectè filium Dei intelligebat: tunc autem ex iudicio reuelationis paternæ, columbæ scilicet super eum aduentantis, & immanentis, agnouit eum esse qui baptizat in spiritu sancto, quod ita ei pater reuelasset: tunc quoque planè nouit eum filium Dei, id attestante voce paterna cœlitus demissa. Hic nobis Caietanus, vt noui aliquid asserat, imaginatur bis in Christum sub idem tempus columbam descendisse, semel antequam baptizaretur. Hoc autem argumento nititur, quod dicit Ioannes: & ego nesciebam eum, sed ex signo columbæ cognoui eum: sed antequam baptizaretur, cognouerat eum, dicens: Ego à te debeo baptizari. Atqui non propterea oportet ante baptismum nouam apparitionem ponere: nam etsi qualemcunq; de Christo notitiam haberet antequam baptizaretur, nō tamen tam planè

† Isaiæ.
53. b.

† De pœnit. dist. 2.
Quærendum est.
Mat. 3. d.
Marc. 1. b.
Luc. 3. d.
† Dist. 19. ca.
Secundū.
De cōsec. dist. 4.
Aliud est.

noue-

nouerat ipsum esse qui baptizaret in spiritu sancto, eumque fore Dei filium, quod postea aperte testatum se esse dicit: quod & ipse per sequentia confirmat, cum dicit: & manentem super eum. Nam Christo specialiter conuenit, ut spiritus sanctus super eum maneat, qui in fidelibus interdum manet, interdum verò recedit: à Christo verò nunquam recedit.

*Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. † De con-
secra. dist. Et respiciens Iesum ambulans, dicit: † Ecce agnus Dei.
3. ca. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt
Sextam Iesum. Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se,
sanctam. dicit eis: Quid queritis? Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur
interpretatum magister) ubi habitas? Dicit eis: Venite, & videte. Venerunt, & viderunt ubi maneret. Et apud eum manserunt die illo.*

Iudaicum populum non cessat Ioannes quasi dormientem excitare, qui semel & iterum Iudeis Dei filium verum agnum esse, qui legem missus est impleturus, & agnum legalem, cuius ipse veritas est, terminaturus. Nouum igitur agnum demonstrat, immaculatum, innocentem, à peccatoribus segregatum, qui proprio sanguine peccatores redimeret. Ioannes autem cunctos æqualiter admonebat, & pluribus Christum præsentem adesse monstrat. Soli autem duo ex omnibus audientibus Christum sunt secuti, qui nec solum corporeis auribus, sicut & ceteri, sed & interius audiētes, magistri sui monita sunt obsecuti, tantum virum videre & agnoscere cupientes, quem à magistro audierant. Ad quos benigne conuersus, non tanquam ignorans querit: quid petitis? ut suæ perfectionis causam manifestaret. Quos ut pronos vidit, duxit in domum suam.

Hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierat à Ioanne, & secuti fuerant eum: inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dixit ei: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Ioanna: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.

Cum

Cùm horis duodecim Iudæi diem suum terminent, ab ortu solis primam numerantes, cùm ait discipulos illos ad Christum hospitatos esse circiter horam decimã, innuit, quòd iam appetente vespera hospitati sunt. Cùm autem hic habeatur: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus, non arguit hæc particula (quod est interpretatum Christus) vt malè cum Erasmo persuasus est Caietanus, Matthæum Græcè scripsisse. Nam potuit interpres Græcus Matthæi explicandi gratia citra versionis incommodum ea verba addere. Quemadmodum & loco paulo pòst sequente, cùm Christus Simonem Ioanna filium. Andræ fratrem intuitus, dixit ei: Tu es filius Ioanna, Tu vocaberis Cephas. Hoc enim tantùm videtur scripsisse Matthæus. Porrò sequentia verba, quod est interpretatum Petrus, addidit interpres, nisi fortè dicere velimus cum Caietano ridiculum illud, ac tanto viro indignũ, quòd ex industria Matthæus illa verba addidit, ad excludendum eorum errorem, seu magis ignorantiam, qui interpretaturi erant Cephas, caput. Ad hunc enim errorem (ait Caietanus) excludendũ adiunxit Matthæus: quod interpretatur Petrus, & nõ caput: quasi verò Matthæo curæ fuerit ignorantiam linguæ à Christianis tollere. Aduerte autem, quòd hoc loco Christus non ait: Tu vocaris Cephas, sed vocaberis, quia postea in monte, vt habetur Marc. 3. imposuit illi nomen Petrus, quod Hebraicè siue Syriacè magis atq; Chaldaicè dicitur Cephas. Petrus enim idem est quod saxum. Nã $\pi\tau\tau\sigma\varsigma$, & $\pi\tau\tau\sigma\alpha$ Græcis idem sunt, nempe saxum & petra. $\pi\epsilon\tau\tau\sigma\varsigma$ autem Atticum est.

In crastinum voluit exire in Galileam, & inuenit Philippum. Et dixit ei Iesus: Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andræ & Petri.

Bethsaida ciuitas est Galilææ, prope stagnum Genesareth, Andræ, Petri, & Philippi, vt hic habes, patria, quæ à fluuio, quem Iosephus paruum Iordanem vocat, aquæ ductum habebat, nunc penitus deserta, iuxta Christi sententiam, Matth. 11. Luc. 10.

Inuenit Philippus Nathanaël, & dicit ei: † Quem scripsit Moses in lege, & prophætæ, inuenimus Iesum filium Ioseph

† Gene.

49. b.

Deut. 18. c

à Na-

Isa. 40. c. à Nazareth. Et dixit ei Nathanaël: *A Nazareth potest & 45. b. aliquid boni esse. Dicit ei Philippus: Veni, & vide.*

Iere. 23. a. Philippum & Nathanaëlem scripturarum studiosos

Eze. 34. f. ac peritos fuisse declarant verba sequentia: *Quem scripsit Moyses in lege, & prophetae, inuenimus Iesum: id*

Dani. 9. f. est, Messiam illum, de quo Moyses scripsit Genes. 79.

Deuteron. 18. Prophetae autem multis in locis. Isa. 40.

Ierem. 23. Ezech. 34. Dan. 9. & c. Philippus ergo legis ipse

peritus, perito Nathanaëli Moysi & Prophetarum mentionem facit. Audito verò Nazareth nomine, qui nullus ferè nominis vicus erat, miratur, dicitque: *Potest à Nazareth aliquid boni esse, iuxta nominis interpreta-*

tionem: quanuis ex Bethlehem, non ex Nazareth sperabatur Messias, vt patet Matth. 2.

Vidit Iesus Nathanaël venientem ad se, & dicit de eo: Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Dixit ei Nathanaël.

Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei: Priusquam te

Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei

Nathanaël, & ait: Rabbi, tu es filius Dei, tu es Rex Israël.

Respondit Iesus, & dixit ei: Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu,

credis, maius his videbis.

De interno Nathaëlis animo iudicans Christus, non modò prophetam se monstrat, sed Deum, vtpote animorum scrutatorem, & καὶ πόλις γινώσκων. Similiter ex eo

quod roganti Christum Nathaëli, vnde se nosset, respondit: *Cum esses sub ficu, vidi te: quod cum propter*

loci distantiam nemo hominum videre posset, coniectans hinc Christi deitatem Nathanaël, respondit: Rabbi, hoc est, magister noster, statim eius se discipulum professus, angustioribusq; titulis, quod vulgus solet, cum insigniens, ac dicens: Tu es filius Dei, cum filium David tantum vulgus Messiam appellaret. Similiter & Regem Israël appellat, vtpote sit ex lege doctus.

† Matt. 24. *Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis cælum aper-*

c. & 28. d. tum, & angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.

Quod verò Christus ait: *videbitis angelos: quando factum sit, non recitant Euangelistæ, nisi Matth. 4. Et*

ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei, & Marci. 1. Eratq; cum bestijs, & angeli ministrabant ei: & Luc. 22. Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum: ac in resurrectione eius singuli Euangelistæ angelos apparuisse dixerunt: in eius autem ascensione pariter, vt Act. 1. Quod si alias descenderint, Euangelistæ tacuerunt, quia ipse Christus dixerat, factum tamen credere oportet.

CAPVT SECVDVM.

Christus aqua in vinum mutata descendit Capharnaum, & inde Ierusalem, vbi negotiatores à templo eiecit, & signum eiectionis ostendit.

ET die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias.

Caietanus exponit tertia die à quo venit Nathanaël, sed id videtur falsum: aut de die intermedia inter aduentum Nathanaëlis & nuptias, planè Ioannes tacuit. Porrò cum vnus diei tantum præcedentis meminimus, de tertio sequente dicere solemus, nõ tertio die, sed tertio post die. Faber hinc imaginatur, atque id pro vno ipsius arbitrio, quod tertio die à sabbato factæ sunt nuptiæ. At cum sabbati toto priori capite mentionem non fecit Ioannes, cur existimat Faber tertia die à sabbato factas esse has nuptias, potius quàm tertia die à prima, secunda, & tertia die sabbati: Idcirco tertia die mihi referendum videtur ad ea quæ narrare cepit Ioannes de Christo inter homines versante, scilicet ab eo factò, quo Ioannis duos discipulos excepit in domum suam. De qua dicit Ioannes: Altera die iterum, &c. quæ die hospitantibus duobus apud Christum superuenit Simon. Secunda dies, de qua dicit, in crastinum siue post die (nam Græcè est *ἑξῆς*) eadem vox, quæ paulo ante vsus est, ac die secunda collocutus est cum Nathanaële Christus, & die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. Alij tertium diè altius speculantur, tres sumētes dies tribus mysterijs celebratas in Ecclesia: prima dies,

dies, quando Magi tertia decima die à natali Christi est visitauerunt: secunda, triginta serè annis reuolutis eadè die 13. à natali Christi ipse baptizatus est: anno verò reuoluto eadem die, quæ respectu aliarum tertia est, nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. Vnde sic canit Ecclesia in die Epiphaniæ: Hodie cœlesti sponso iuncta est Ecclesia: quoniam cum muneribus Magi currunt ad regales nuptias: hodie in Iordane Christus baptizari voluit: hodie ex aqua vinum facta lætantur coniuuæ. Vnde tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus. Et hæc est tertia dies mysteriorum Christi, qua factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ. Cana in tribu Aser, vbi & miraculum præsens factum est, vnde & Nathanaël erat, vt Ioan. 21. à Ptholemada quinq; leucis distans, vbi adhuc monstratur nobile illud nuptiarum triclinium subterraneum.

Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum: vinum non habent. Et dicit ei Iesus: Quid mihi & tibi mulier? nondum venit hora. Dicit mater eius ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite.

Credendum est magis cum Cyrillo ex officiosa humanitate & benignitate vini carentiam Christo Mariam indicasse, quàm villo gloriolæ affectu, sicut quidam asserere ausi sunt, sed vt palàm indicata indigentia solita sua benignitate Christus vteretur. Christus autem non statim matris petitioni annuens, dicit: Quid mihi & tibi mulier? Quem locum malo interpretati cum Chrysostomo: quid ad nos, te scilicet, & me spectat, si vinum non habent. Græcè enim sic habetur, τὸ ἐμὸν καὶ σοὶ γυναιξί? id est, quid tibi mecum est, q. d. Sine illos prius suam penuriam sentire, vt beneficium sibi factum melius agnoscant. Et quod dicit: Nondum venit hora mea, perinde est ac si dicat: Nondum opportunitas est faciendi miraculi, priusquam scilicet indigentiam suam agnouerint. Quidam interpretantur: quid mihi & tibi est, id est, quid tibi mecum est? q. d. Nequaquam ad te spectat id ex me rogare quod facturum sum, cum venerit hora mea, & cum commodum duxero. Præstat autem prima intellectio. Mater enim intelligens se resutatam non esse, sed dilatã

tantùm

tantum pro tēporis opportunitate miraculi occasione, iubet ministris præsto esse ad mādāta Christi peragēda. Erant autem ibi lapidæ hydriæ sex positæ secundum purificationē Iudeorum, capientes singulæ metretas binas, vel ternas. Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas usque ad summum. Et dicit eis Iesus: Haurite nunc, & ferte architriclino: Et tulerunt. Vt autem gustauit architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauerant aquam, vocat spōsum architriclinus, & dicit ei: Omnis homo primum bonū vinum ponit, & cū inebriati fuerint, tunc id quod deterius est: tu autem seruasti bonum vinum usque adhuc.

Secundum purificationem inquit, Iudæorum, dictum est in Mathæo, frequentem fuisse Iudæis abluionum vsum, præsertim cū mensæ accumbere vellent. Ad quas lotiones peragendas habere solebant eam in rem paratas in conuiujs suis hydrias. Erant ergo inquit, sex hydriæ pro more Iudæorum positæ, ad eos purificandos & abluendos qui opus habent. Et quia multi erant coniuuæ, multis, & capacibus opus erat hydrijs. Ideo inquit, erant sex capientes singulæ metretas binas aut ternas. Metretas aut metreta (vt Budæus de assē ait ex Dioscoride) est mensura congiōrum decem. Decem autem congiō, 60. sextarios valent, id est, amphoram & quadrantem. Georgius autem Agricola asserit continere congiōs duodecim, hoc est, sextarios 72. putatque cum Alciato, vbi habet Dioscorides: *ἑστὴ δὲ μετρητὴν ὀξὺς*, id est, congiō 10. legendum esse *ὀξὺς ἰβ.* Quod Nicædri interpretē dicat, si *μετρητὴν ἕξ ἑξῆς ὀξ.* hoc est, metretes capit sextarios 72. Dicitque idem hoc Agricola, quod metretes. 108. libras capit. Quod si de nostratis libris intelligit, sunt. 54. mensuræ, quas Parthisini pintas appellant. Atque ita singulæ hydriæ 108. pintas nostrates, quæ binas metretas capiebant: quæ ternas. 162. Has hydrias cū per ministros aqua impleri iussisset, facta mutatione aquæ in vinum, quod miraculi veritas magis patefceret, architriclino gustandū ferri iussit. Architriclinum autem vocat eum, qui curādo conuiuio præerat, quāsi principem triclinij, cuius e-

rat de ijs quæ ad conuiuium spectarent, disponere. Est autem triclinium, locus in quo veteres cenare solebāt, in lecto accumbentes, dictum à tribus lectis. Nam *κλίνη* Græcis lectus dicitur.

Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilee, et manifestauit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli eius.

†Mat. 4. d. † *Post hæc descendit Capharnaū ipse et mater eius, et fratres eius, et discipuli eius, et ibi manserunt non multis diebus.*

Multa alia fecerat Iesus miracula incarnatus, natus, ieiunans, & huiusmodi innumera, sed non ita manifesta, sicut transmutatio elementorum inter seipsa. In quo miraculo gloriam diuinitatis suæ manifestauit hactenus latentem. Vnde considerandum est, quod Christus has nuptias præsentia sua honorauit, simulque conuiuio interfuit, ex quo sanctum approbare uoluit connubium. Neque ideo conuiuia damnanda censuit, modo frugi sint & moderata. Hoc autem exactio miraculo descendit Iesus Capharnaum cum matre, cognatis, & discipulis, ut inde Ierosolymam ad diem festum Paschæ ascenderet.

Et prope erat Pascha Iudeorum, et ascendit Iesus Ierosolymam, et inuenit in templo uendentes oues, et boues, et columbas, et nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoque et boues, et nummulariorum effudit æs, et mensas subuertit. Et his qui columbas uendebant, dixit: Auferte ista hinc, et nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Recordati sunt uero discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tue comedit me.

Et si licitè uiderentur uendi & emi in templo, quæ templo offerenda erant, & ibi immolanda, noluit tamen dominus, quæ sub honesta quadam occasione fieri putabantur, templo suo exhiberi, nimirum quod esset ad hoc institutum, ut orationis, non negotiationis haberetur locus. Vnde negotiatores, qui in eo oues, boues, & columbas uendebant uel emebant, eiecit: nummularios autem, qui ad hoc paratas conferebant pecunias, dispulit, & omnes simul extra templum funiculo expulit. Hæc amplius uidebis Matth. 21. quanquam non idem factum

hic &

† Matth. 21. b.
Mar. 11. d.
Luc. 19. g.
45. dist. c.
Cū beatus.
88. di. cap.
Eijciēs. &
cap. quid
est. 1. q. 3.
Ex multis.
2. q. 7. ca.
Accusatio
† 19. q. 3. c.
Quonia.
Psal. 68. b.

hæc & illic narratur, sed propè simile.

Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit eis:

† Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. † Matt. 26
Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis ædifica- f. & 27. c.
tum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Mar. 14. f.
Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurre- & 15. c.
xisset à mortuis, † recordati sunt discipuli eius, quia hoc † Psal. 3. b.
dicebat, & crediderunt scripture, & sermoni quem di- & 15. c.
xit Iesus.

Respondere pro simpliciter loqui ac dicere in Mar-
thæo diximus, etiamsi nulla intercesserit interrogatio.
Quod signum inquirunt, ostendis nobis, quia hæc facis?
id est, ostende nobis signo aliquo edito, quod non tem-
erè hoc facias, sed Dei autoritate. Quemadmodum
& Moyses legationem suam Exodi. 3. à signis auspiciatus
est. CHRIS TVS autem ἀνιψυατῶν, eis respondit, di-
cens: Soluite templum hoc, id est soluetis. Frequens e-
nim in scripturis est imperatiuis vti pro futuris indica-
tiui: de templo corporis sui loquens, quod verè tem-
plum Dei est, in quo, teste Paulo, omnis plenitudo di-
uinitatis etiam corporaliter, in quo præcipuè orationes
exaudiuntur. Et cum inquit, solueritis, in tribus die-
bus excitabo illud, id est, resurgere faciam, innuens his
verbis CHRIS TVS: Ego potestatis qua hæc facio, nul-
lum vobis modò signum ostendam, sufficiet signum il-
lud, cum post dissolutum à vobis corporis mei templum
hoc, meapte autoritate resurgere me videritis. Noluit
autem apertis verbis id eis dicere, sed ænigmaticis. Vn-
de de templo materiali intelligentes, mirantur illud tam-
citò reædificandum, quod sub Esdra primo Cyri anno
reædificari cceptum, sexto anno Darij filij Histaspis ab-
solutum est, nempe secundum Hebræorum supputatio-
nem intra annos 46. iuxta alios Chronographos annos.

Cum autem esset Ierosolymis in Pascha in die festo, multi
crediderunt in nomine eius, videntes signa eius que facie-
bant. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo
quòd ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat ut quis te-

testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.

Quamvis multi crederent in eo, nō tamen ut Deo, sed ut propheta: & ideo quia nosset quo animo afficerentur erga eum, non credebat se illis, eo quōd nosset omnes, id est, peruersum eorum in se animum per se ipse nouerat, nec alicuius testimonio indigebat ad declarandam Iudæorum in se mentem: quippe qui scire quid in homine esset, qui animorum scrutator esset & cordium.

CAPVT TERTIVM.

Vnum ex his qui erga eum afficerentur Nicodemum, super regeneratione per baptismum instruit. Iudæam lustrando docet & baptizat, vnde

Ioannis discipuli æmulantes, Ioanni queruntur, quos ipse

arguit.

†Infr. 7. g

Et Rat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister. Nemo enim potest hæc signa facere que tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.

Nicodemus vnus eorum qui per signa Christum crederant esse prophetam, timens plebis offensionem, vel cū magister esset, nō audebat palàm sciscitari ex Christo quis esset, nocte Christum adiit, plenius super creditis ipsum interrogaturus: & quia princeps Iudæorum erat, fidei mysteria discere curauit. Princeps autem Græcè ἄρχος, vel ἄρχων: ἄρχωντες autem, ut inquit Budæus in commentarijs, idem penè sunt, qui θεομοίται, qui sacrorum curam haberent & legum, qui quotannis leges emendabant, & ad congruētiam consentaneumque sensum reddebant. ἄρχων etiam dicebatur speciali vocabulo, qui præerat iudicibus, iudiciorumque moderator erat. Ac puto talem magistratum inter Iudæos gessisse Nicodemum. Iesum autem maius attulisse magisterium arbitrat, confitetur ipsum vel esse Deum, vel saltem Deum secum habere.

†De con-
sec. dist. 4

Respondit Iesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, † nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

Dicit

Dicit ad eum Nicodemus: *Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suæ iteratò introire, & renasci?* Filius. & Non dubito.

Nisi quis renatus fuerit denuo, Græcè est, ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν, id est, nisi quis natus aut genitus fuerit denuo, siue è supernis ac cœlitis (vtrunq; enim significat ἄνωθεν) non potest videre regnum Dei: quod paulo pòst dicit intrare in regnum Dei. Hoc autem Nicodemo dixit, salutis suæ viam affectanti, eaq; gratia Christù à Deo venisse confitenti, vt quæ ad salutem hominum facerent, doceret, dum ait: Scimus quia à Deo venisti magister, id est, vt magistrum te & doctorem nobis præberes, viamq; salutis nobis monstrares. Nam magister rectu casus est, nò vocatiui, cù Græcè sit διδάσκαλος. At iteratum nascendi modum, cùm carnalia tantùm sapiens Nicodemus nò caperet, docet eum Christus modum quo hoc fiat.

Respondit Iesus: *Amen amen dico tibi: † Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnù Dei. Quod natum est ex carne, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo.* † De baptismo ca. Maiores. Nò vt apponeres. Debitum.

Carnalis ex veteri Adam natiuitas, cùm morti tantùm reddat obnoxios, opus habuit regeneratione altera, qua ad vitam renasceremur immortalem, qua beatitudinis compotes redderemur, ab ea veteris Adæ peccato exclusi. Modum autem quo ita renasceremur, Christus instituit, ex aqua & spiritu sancto, per quem vnum ad vitam immortalem regenerari possimus, quia inquit: quod natum est ex carne, caro est, id est, caro non nisi carnem & carnales generare potest. Ideo & spiritu opus fuit, qui spirituales nos generaret. q. velit dicere Christus. Non sufficit quòd de me præclare sentias, me scilicet à Deo venisse, opus est te denuo ac cœlitis nasci. At cùm animalis adhuc (vt inquit Cyrillus) mysteria spiritus Nicodemus minimè intelligeret, nec spirituales natiuitatem caperet, corporalem quendam ventrem, & ritum hominis, ac partum fingere cogebatur, ideo quod dixerat nasci denuo, amplius explicans, & ad

Spiritualia Nicodemum veluti manu ducens. Nisi quis inquit, renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Dei enim participes fieri non possumus, nisi spiritu eius in baptismo regenerati. Et ne rursum ad carnalia delabatur, admonet præter carnalem natiuitatem & spiritualem esse, qua ex spiritu regeneramur, vt quemadmodum per spiritum animale & vitalem à nihilo ad esse producimur, ita per Dei spiritum à peccato, quod nihil est, ad verum ac diuinum esse transformamur. Rursusq; quo magis persuadeatur id quod corporeis oculis spectare nõ poterat Nicodemus, similitudine quadam confirmat, dicens:

† Spiritus ubi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei: Tu es magister in Israël, & hæc ignoras. Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & nõ creditis: quomodo si dixero vobis celestia, creditis?

Quemadmodum aëreus hic spiritus & ventus, licet eum minimè videas, non hominum arbitrio, sed naturali suo impetu modò huc, modò illuc perflat, quantumq; vocem eius audis, id est, flatum ac sibilum & stridorem, at interim ignoras unde prodeat, & quo vadat: ita & nil mirum esse debet, si spiritualis regenerationis modum capere non potes, quandoquidem diuini spiritus substantia homines latet. At vox eius, spirituales sunt hymni, & cantica, verbisq; prædicatio, quibus afflantur diuino spiritu regenerati. Qui vbi vult spirat: quãdo teste Paulò dona sua singulis pro vt vult diuidit. Sic est inquit, omnis qui natus est ex spiritu, id est, de quouis homine, qui spiritu Dei regeneratus est. Videmus enim nunc animale & carnale hominem nihil nisi carnalia sonantem, statim verò spiritu Dei afflatum, non nisi spiritualia eruētatem: idq; quomodo fiat, id vnus nouit, qui hominem afflat ac regenerat spiritus. Quo minus mirum est, si tu, cùm carnalis adhuc sis & animalis, capere non possis, etiam si magister es in Israël, & Israëlitarū doctor.

doctor. Quapropter si hæc capere velis, tum fidẽ te nobis habere oportet, qui de compertis loquimur, & de visis testificamur: & testimonium nostrum non accipitis, quia adhuc carnales estis. Quod si terrena, id est, terrenam & corpoream de spiritu, aère, ac vento similitudinem vobis dixi, neque capere potestis, quomodo spiritualia vobis & cœlestia narranti fidem habebitis?

† *Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo.* † Ephes. 4. b.

Enthymema est hoc, quod ita ad syllogismum reduci potest. Nemo de spiritualibus & cœlestibus sufficienter te instruere potest, nisi qui in cœlum ascenderit, & ibi versatus fuerit. In cœlum autem nemo vnquam ascēdit, neque in eo quisquam conuersatus est, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis. Ergo nemo de his quempiam instruere potest, nisi filius hominis. Quod si ei dicenti, quod renasci oportet ex aqua & spiritu sancto, fidem nō habes, quorsum ea de re testimonium quæris, aut modū quo id fiat interrogas? Cū autem audis filium hominis descendisse de cœlo, ne putes quod caro Christi praefuerit in cœlo ante ipsius ascensionem: sed eo modo dicitur filius hominis descēdisse de cœlo, quomodo Deus dicitur passus, incarnatus per communionē idiomatum. Quia CHRISTVS, qui Deus est & homo, incarnatus est, & passus est, & ante ascensionem suam de cœlo, descenderat incarnandus, non in carne, imō vt carnem assumeret.

† *Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipso, nō pereat, sed habeat vitam æternam.* † Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. † Nu. 21. e † 1. Ioan. 4. b.

Nota est Num. 21. historia, nempe quod cū aduersus Moysen murmurarent Israëlita, misit in eos Dominus ignitos serpentes, à quibus percussī statim interibāt: donec antidotum Deus attulit, iussu per Moysen fabricari serpente æneo, in quem percussī inspicientes sanarentur, alioqui morituri. Sicut autem serpens ignitus sēpentem diabolum significat, ita serpens æneus exaltatus,

exaltatum in cruce Christum significat. Et quemadmodum percussis ab ignitis serpentibus antidorum nullum erat, præterquam in serpentem æneum aspectus, ita à diaboli morsu lethaliter vulneratis reliqui nil est spei, præter Christum exaltatum in cruce serpentem, qui serpens dicitur propter prudentiam, iuxta illud: Estote prudentes sicut serpentes. Iudæo autem Nicodemo Mosatici serpentis figuram proposuit, ad huius instar asserit se oportere exaltari, id est, crucifigi. Sic enim alibi dixit: Cùm exaltatus fuero à terra, id est, in crucem actus, omnia ad me ipsum traham. Ad quid autem exaltari oporteat, ostendit, nimirum ut se intuentibus, id est, in se credentibus, sit vice serpentis ignei. Hoc est enim quod ait: ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Cùm autem dicit: Sic enim Deus dilexit mundum, &c. eadem replicat de filio Dei unigenito dato in mundi dilectionem & redemptionem, quæ de filio hominis exaltato in cruce, cùm sit idem filius Dei æternus, qui filius hois incarnatus, & vtriusq; eadem potestas est, ut omnis qui credit in eum filium Dei unigenitum, atq; in filium hominis incarnatum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Vnde causam humanæ reparationis innuit, summam patris dilectionem erga mundum.

Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicaret mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum.

Mundum dixit, non mundanos modò & carni addictos, sed omnes planè homines, quorum gratia saluandorum venit, non iudicandorum. Hic enim iudicare pro condemnare ponitur. Si igitur venit ut mundum saluet, & à condemnatione liberet, non igitur venit ut iudicet, siue condemnet, quod est profectio sui contrarium.

† De peccat. dist. 4. † Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credit in nomine unigeniti filij Dei.

Benedictus.

Qui ergo credit in filium Dei, non venit in iudicium, id est, in condemnationem, qui ab æterno predestinatus est in salutem. Qui verò non credit, iam iudicatus est, id est, ipse se iudicio suo condemnat, non Christus, qui fecit quod in se erat ad salutem eius, verum illum iam sua

damna-

damnavit infidelitas, qui antidotum sibi allatum noluit recipere. Quod nõ de omnibus peccatoribus, sed de infidelibus dicit, de quibus & David Psalm. 11. *✠* Ideo non resurgunt impij in iudicio, hoc est, vt iudicetur, quia iã iudicati. Ex hoc loco quidam negant futurum iudiciũ: quippe quia fideles non iudicabuntur, nec etiam infideles, quia iam iudicati. Nemo igitur superest iudicandus: ut quid igitur iudicium. Nec advertunt hic iudiciũ pro damnatione sumi, quam non consequentur fideles, secus autem de infidelibus: quia fideles non venient ad damnationem: infideles aut suo proprio mucrone se cõfodiunt, damnationem fidei præponentes. Inter fideles verò discrimen est, vt patet Matth. 25. quando secernet bonos à malis. Vide ibidem iudicium.

Hoc est autem iudicium, quia ꝑ lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem: erant enim eorum mala opera. ꝑ Omnis enim qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguatur opera eius. † Sup. 1. 2. † De offi. delega. c.

Id est, ob hanc enim causam iam eos apprehendit condemnatio, iam damnati sunt & iudicati, quia dilexerunt magis tenebras, quàm lucem, id est, qui in tenebris peccati & ignorantie iacere maluerunt, quàm veram lucem & vitam Christum sectari, & eum, dum sibi vltro obuiam veniret, apprehendere. Quippe qui cum peruersam vitam ducerent, tales que qualem agebant vitam, videri nollent, improbitati suæ hypocrisis addentes, lucem oderunt, prauæ suæ vitæ indicem.

Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestetur opera eius, quia in Deo sunt facta.

Id est, homo iustus, verax, & probus, liberè in lucẽ prodit & publicum, vt manifesta fiãt & explorata eius opera, quippe ex Deo facta, vt cedant alijs in exẽplum. Facere aut veritatẽ, nil aliud est, quã facere quod veritas iubet quomodo peruenitur ad lucẽ, quæ christus est & veritas. Post hæc venit Iesus & discipuli eius in Iudeam terrã, & illic morabatur cum eis, & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in Emmon iuxta Salim: quia aquæ multe erant illic, & veniebant, & baptizabantur. Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem.

† De cõsecr. d. 4. quando ab Ierosolymis. Inf. 4. a.

Emnon dicunt plerique Aeon, Græcos imitantes contra communem usum legendi. Est autem oppidum non longè à Iordane. Hiero. de locis Hebraicis ad suam usque ætatem locum dicit fuisse in 8. lapide Scythopoles, ad meridiem, iuxta Salim, à Ierosolymis autem 37. leucis distans, commemorat. Non ociosum autem est quod hic dicit Evangelista: quia aquæ multæ erant illic: quia alioqui raræ sunt in Iudæa aquæ, illic autem frequentes, unde & nomen Salim inditum est. Nam Salim Syria cum vocabulum scatebram significat, siue vulpem.

Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudeis de purificatione. Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Respondit Ioannes, & dixit:

Iudæis de purificatione, Græcè, ἐπιτιθεῖν ἕκαστος ἐκ τῶν μαθητῶν ἰωάννου μετὰ ἰσχυρῶν περὶ κατὰ τοῦ μῦθου. Puto aut̄ hoc loco superfluere τὸ ἐκ, ut sit sensus: facta est, siue orta est quæstio, aut magis contentio) nam ἕκαστος hic pro εἰς (ἕκαστος positum puto) discipulorum Ioannis cum Iudeis, ijs scilicet, qui visis Christi prædicatione & miraculis, à Ioanne ad Christum conuolarent. Quidam Græci codices habent μετὰ ἰουδαίῳ, id est, cum Iudæo quodam, qui eadem de re contendebat cum discipulis Ioannis. Contentio autem & quæstio, hæc de purificatione erat, id est, de baptismo, vtrum scilicet præstaret Ioannis baptismus, an Christi. Idcirco carnales adhuc Ioannis discipuli ad magistrum accedunt, Christo apud eum inuidiam cõflare volentes, nempe quòd Christus, quem Ioannes baptizarat, cuique laudis testimonium præbuerat, præ illo baptismum usurparet, & ad se Ioannis discipulos alliceret. Quam opinionè ab eis auferre volens Ioannes, dixit:

Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quòd dixerim: Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponfam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est.

Id est,

Id est, (vt exponit Cyrillus) hominem decet concessa sibi de cælo mensura honoris esse contentum, nec maiora, quàm ferre possit, flagitare. Neque debet quispian pudore turbari, si perfectiora diuinitus præferuntur, sed ea potius magnificere quisque debet, quibus misericorditer à Deo decoratus est. Nò ferat igitur hoc grauius meorū quisquā discipulorum, meam ipse mensurā conferuo, maiorem minimè ignoro, hominè me esse non sum nescius, quippe qui vel testibus vobis, me Christū ac Messiam non esse, sum professus, sed eius tantum seruum & præcursorem. Cùm autè dicit: Qui habet sponsam, spòsus est: Christus sponsus dicitur, vel quia humanam naturam vnione verbi sibi desponderit, & coniunxerit, siue quod Ecclesiam, & credentium in se multitudinem spirituali matrimonio sibi copulauerit. Ideo inquit Ioannes: Qui habet sponsam, sponsus est, id est, verus sponsus est Christus, qui Ecclesiam sibi, humanamque naturā despondit: ego pronubus tantum sum & paranympus, atq; sponsi amicus. Amici autè officium est nò inuidere maioris se gloriæ, sed congaudere, illi & congratulari: quod & nunc facio, præsentem ipsum audiens & videns. Quapropter iam impletum est gaudium meum & consummatum, cùm ad eum omnes confluere videā, via illis ad confluendum per me in eremo præparata.

Illum oportet crescere, me autem minui. Qui de sursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cælo venit, super oēs est. Et quod vidit et audivit, hoc testatur, et testimonium eius nemo accipit: † qui aut acceperit eius testimonium, signavit quia Deus verax est. 3. a.

Paulatim enim illum mundo per signa, miracula, & prædicationes innotescere oportet, atq; ita sensim illius gloriam crescere, meam autem minui, non quidem reuera. Neque enim Christi gloria verè cuiusquam homini gloriæ officit, sed quemadmodum teda accésa candelæ aut minoris alicuius luminaris lumen imminui dicitur, nò quod re vera minus luceat, sed quia in comparatione maioris nihili propriè videtur. Sicut orto sole tã luna, quã cætera astra nihil lucere cèsentur, quia offunditur luce solis lumè lucernæ, imò maius lumè minus semper

per offundit : ita collatus est ad Christum Ioānes nihili præ illo videtur . Rationem autem subdit , cur crescere oporteat Christum : Quia qui de sursum venit , super omnes est : id est , qui de cælo venit , quod postea dicit Christus , superiorem illum necesse est infernis esse omnibus & terrenis . Qui autem de terra est , non nisi terrena sapit & loqui potest , nisi aliunde iuuetur . Non quod spiritalia viri sancti , quæ de terra sunt , cælum quæ non loquantur , sed quia collata ad ipsam Christi doctrinā merè terrena videantur . q. d. Ioannes : Non est mirum si me relicto ad eius prædicationem confluunt : ego enim vt homo loquor , & vt cunq̄ue possū persuadere , conor . Ille autem tanquam Deus , virtute sua in animis auditorum persuasionem mittit : tanto quæ maius est eius testimoniū meo , quod quæ ille vidit & audiuit , testatur . Nihil enim docet quod à patre non audiuerit : quemadmodum Ioannis 8. testatur : Qui misit me inquit , verax est , & ego quæ audiui ab eo , hæc loquor in mundo . Et tamen inquit Ioannes , testimonium eius nemo accipit , nõ quod planè nulli , sed quod admodum pauci acciperent , fidem quæ illi haberent . Vnde subdit : Qui autem accipit eius testimonium , signauit quia Deus verax est . Vbi pro signauit , Græcè est ἰσχυρίσθαι , id est , sigillauit siue obsignauit , quasi dicat , sigillauit , & in animo suo tanquam in sigillo impressum habet , Deum veracem esse .

† *Quem enim misit Deus , verba Dei loquitur . Non enim ad mensuram dat Deus spiritum . Pater diligit filium , & omnia dedit in manu eius . † Qui credit in filium , habet vitam æternam : † qui autem incredulus est filio , non videbit vitam , sed ira Dei manet super eum .*

† Isa. 21. 2. Videtur hæc esse antithesis particulæ ante præcedentis : Qui de terra est , de terra loquitur , iungitur quæ cum his verbis : & quod vidit & audiuit , hoc testatur , vt sit sensus : quod vidit & audiuit à patre filius , hoc nobis testificatur & annunciat . Quem enim misit Deus , verba Dei loquitur , quemadmodum Ioan. 14. ✠ Et sermonem quæ audistis , non est meus , sed eius qui misit me patris . Quæ autem intercedunt : & testimonium eius nemo accipit , &c. q. d. quod audiuit à patre , hoc testatur , & tamen testimo.

† Inf. 8. c

† Matth.

11. g.

† Ioan.

5. b.

† Isa. 21. 2.

Abac. 2. 2.

✠ Ioan.

14. c.

timonium eius nemo accipit: qui autem accipit, ostendit eum veracem esse. Quod autem audiuit, hoc testatur, quia quem misit Deus, verba Dei loquitur. At quomodo non loqueretur verba Dei, cui non datus est spiritus ad mensuram, sicut cæteris hominibus. Alij enim datur per spiritum sermo sapientiæ. 1. Cor. 12. ✠ alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, &c. Nec est admodum hoc loco laborandû, vt coniungas coniunctionem rationalem enim, siue Græcum γὰρ nam plerunque Græcis τὸ γὰρ abundat, & Euangelistæ, qui non admodum studiosi fuerunt Græcæ phrasæ, plerunque vtuntur γὰρ pro δὲ: quod si ita est, sensus esset: Non autem mensuram dat Deus spiritum ipsi filio, nam reliquis sanctis ad mensuram dedit. Sensus est autem, quod pater supereffluenter & immodicè spiritum sanctum filio suo Christo impertitus est, & quod vsque adeo filium pater dilexerit, vt omnia illi in manus dederit, id est, quod potestati illius omnia commiserit. Vnde nihil mirum est, si ad eum, cui immensa spiritus plenitudo credita est, quique omnia possit, relicto Ioanne omnes confluant. Quinimo quod maius est, qui credit in filium, habet vitam æternam, quam dare vnus ille potest. Ergo ad eum tantum præparare possum, illi in manu est, sibi fidem habentibus & credentibus largiri. Qui autem ei non crediderit, non videbit vitam: quia Christum veram vitam aspernatus est, sed in morte æterna permanebit, nimirum in continua Dei ira & indignatione, quæ iugis manet super diffidentes & incredulos, in vindictâ perpetuò manentem, vt Prouerb. 19. ✠ Parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes stultorum corporibus.

✠ 1. Cor.
12. a.

✠ Prouer.
19. d.

CAPVT QVARTVM.

Transiens Iesus à Iudæa in Galilæam, itinere fessus, cû Samaritana loquitur, deinde Samariam introducitur, ibiq; plurimos sua prædicatione conuertit: inde profectus in Galilæam, mansit in Cana Galilææ: inde inuitatus à Regulo, suscitauit filium eius in Capharnaum.

V.

† De con-
feci. dist.
4. capite.
Quando
ab Ieroso-
lymis.

Vtergo cognouit Iesus quia audierunt Pharisæi quòd Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quàm Ioannes (quànquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudeam, & abiit iterum in Galileam. Oportebat autè transire per mediam Samariam.

Christus inuidiam Iudæorum agnosceus, qui iam illum quærentes ut persequerentur, sciens tempus suum nondum aduenisse, reliquit Iudeam, Galileam profecturus. Ea præcipua inuidiæ causa, quòd plures congregaret discipulos, & quòd baptizaret non ipse, sed discipuli eius. Correctio est eius quod superiori capite dixerat: & morabatur cum eis, & baptizabat: nimirum ut intelligas, quòd baptizabat non per se, sed per discipulos suos. Qui autem per alium facit (ut vulgato prouerbio dicitur) per seipsum facere videtur. Quànquam etiam baptizantibus apostolis, hoc est aqua tingentibus, solus Christus verè baptizabat: quippe qui suapte virtute solus peccata ablueret. Quærit autem Albinus, si in hoc baptismo discipulorum Christi daretur spiritus sanctus, propter verba sequentia: Spiritus sanctus nondum fuerat datus, quia nondum Christus fuerat glorificatus? Profectò inquit, dabatur spiritus sanctus in hoc discipulorum baptismo, non tamen ea manifestatione, qua post ascensionem & glorificationem Christi.

Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, iuxta prædium & quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. Iesus autem fatigatus ex itinere, sedebat supra fontem. Hora autem erat quasi sexta. Venit autè mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Iesus: Da mihi bibe. Discipuli enim eius abierant in ciuitate, ut cibos emerent.

Sichar eadem quæ & Sichima Iosepho dicitur, & Sichem metropolis Samariæ, quæ ædificasse dicitur Emor pater Sichem, quæ postea ab euentu dicta est Sichè, qui à filijs Iacob ibidem pro stupro Dinæ sororis eorum occisus est. Hæc à Hiero. in Hebraicis quæstionibus Neapolis nuncupatur, & hæc est in tribu Manasse, Alia est, quam ædificauit Ieroboam in monte Ephraim, & hæc est in tribu Ephraim, vt 3. Reg. 12. sed in priore ossa patriar-
chæ

† Genes.
33. d.
Ios. 24. g.

chæ Ioseph, quæ secum attulerunt de Aegypto, sepulta
 sunt in ea parte agri, quem emerat Iacob à filijs Emor pa-
 tris Sichem, quæ & Salem aliquando dicta est, Genes. 33.
 non ea quæ postea Ierusalem vocata est, sed Salem Sichi-
 morum in terra Chanaan, & sita est iuxta montem Gari-
 sim. Venit ergo Iesus in Sichar, iuxta prædium quod de-
 dit Iacob Ioseph filio suo. Puto autè esse illud prædium,
 de quo Gene. 48. loquitur Iacob, datq; Ioseph filio suo
 dicens: Do tibi partem vnâ extra fratres tuos, quam tuli,
 de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo. Quanquam
 hoc loco Hiero. in quæst. Hebraicis interpretatur non
 prædium, sed Sichimam ipsam, quæ Salem tunc diceba-
 tur, & tēpore Hieronymi Neapolis. Sicq; Aug. & Euse-
 & Chryso. exponūt. Tamen cū eo loco Genes. 48. pro-
 do tibi partem vnâ, Hebraicè נתת לי שבט אחד
 natathi lecha Sechem ahad, id est, dedi tibi Sechem vnâ,
 id est, partem vnâ. Septuaginta reliquerunt vocem He-
 braicam, & verterunt, ἐγὼ δὲ δίδωμι σοι σίχημα ἰσχυροῦς,
 id est, ego autem do tibi Sichimam præcipuâ. Hinc fa-
 ctum est, vt quidam locū de Sichima interpretantur, quâ
 dicit se in gladio & arcu vi bellica de manu Amorrhæi
 tulisse, factū Simeonis & Leui ob stupratam Dinam so-
 rorem sibi tribuens. Cū autem Sichem appellatiuū e-
 tiam sit, significetq; partem vel humerū, & ahad vnum si-
 gnificet, videtur interpretandus locus de ea parte agri,
 in qua fixit Iacob tabernacula: quanquam emit à filijs
 Emor patris Sichem. Neque obstat quod Gene. 48. dicitur:
 quam tuli in gladio & arcu meo: neque enim per ar-
 cum & gladiū vim armatū Iacob intelligere debemus,
 qui nunquam bellasse legitur, sed arma illius & arcus o-
 rationes & deprecationes sumere possumus. Quomada-
 modum & hunc locum Chaldæus interpres vertit: quam
 tuli de manu Amorrhæi oratione mea & deprecatione
 mea. Prædium ergo istud pars est illius agri, quam emit
 Iacob, Genes. 48. Samaria autem, de qua hic, non ciui-
 tatis nomen est, sed regionis appellata est, ab eiusdem
 nominis ciuitate, quâ ædificauit Amri rex Israël. 3. Reg.
 16. quæ postmodum destructa, & rursus instaurata Seba-
 ste dicta est. Ociosum autem non est, quod Euange-
 lista ait: Oportebat eum transire per mediam Samariam,
 ne in

ne in odium Pharifæorū, quibus inuifæ erant gentes, æ maximè Samaritani, videretur relictis Iudæis ad alienigenas tranfire, cum ijsque, quod Iudæis non licebat, commercium habere. Ideo ait: quòd oportebat eum tranfire per medium Samariam, quia à Iudæa in Galilæam proficifcenti media occurrit Samaria. In Galilæam autè abire Iefus voluit, vt Pharifæorum inuidiam declinaret. Vbi autem ad prædium Iofeph peruenit, confedit fupra fontem qui illic erat, fiue magis puteum. Nam à fundenda aqua etiam alti putei fontes dicuntur. Dicitur autè fons fiue puteus Iacob, quòd in prædio illo habitans Iacob, vt verifimile eft, ibi puteum foderat. Quod autem ait: fedebat fupra fontem, fic Græcè eft, *ἴθρ. θίξετο ἔτως ἐπὶ τῆ πηγῆς*. Forfan Græcè erat *ἐπὶ τῆς πηγῆς*, id eft, iuxta fontem, quod magis hoc loco quadrabat, quàm fupra vel fuper. Certè Theophylactus interpretatur apud fontem, ipfe autem, & ante eum Chryfoftomus *ἔτως*, pro fic. Quid eft quod additur, fedebat fic? Simpliciter, videlicet prout locus feffe offerebat, vel humi. Sedebat autem, corpus fatigatum ex itinere refocillans, & iuxta fontem recreans: erat enim penè meridies, quando fol vehementior eft. Vnde ait: Erat hora ferè fexta, quæ noftro mōre .12. eft. Itaq; fatigatum fuiſſe Iefum ex longo itinere, & æſtu ſolis, & ardore. Quod autem *ἔτως* & fic pro negligenter vſurpatur, non eft nouum. Nam Terentius in Andria τὸ fic pro leuiter & negligenter vſurpat, dicens: Mirabar hoc ſi fic abiret.

Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, Iudæus cum ſis, bibere à me poſcis, quæ ſum mulier Samaritana? Non enim contuntur Iudæi Samaritanis.

Indubiè ex lingua & habitu Chriſti agnouit eum eſſe Iudæū Samaritana, ideo miratur quomodo ab ea bibere poſcat. Non enim ait, contuntur Iudæi Samaritanis, id eſt, commercium cum eis nō habent, imò eos abominantur, tum propter vetera odia, de quibus .1. Eſdr. 6. & Iofeph lib. 11. cap. 4. Antiq. Iudaic. tum quia, etſi quinq; libros Moyſi recipent, cæteros tñ ſcripturæ libros abijciébāt, deosq; Gentiliū colebāt. Vnde & Iudæis plus quàm cæteræ Gentes inuiſæ erant. Inde opprobrij loco Chriſto obiecerunt Samaritanum eum eſſe.

Reſpon-

Respondit Iesus, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo hauriris habes, & puteus altus est, unde ergo habes aquam viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius. Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac sitiet iterum: & qui autem biberit ex aqua qua ego dabo ei, non sitiet in eternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aque salientis in vitam eternam. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, vt non sitiam, neque veniam huc haurire.

† Inf. 7. f.
De pœ.
dist. 1. ca.
Charitas.

Nota est ad literam historia. Tantum id considerandum est, quod sensim Christus à muliere aquam postulans, erigere vult, vt viuam à se spiritus sancti & veritatis gratiam postulet. Mulier autem adhuc carnalis & animalis pergit de hac sensibili aqua intelligere. Viuam autem aquam intelligebat mulier, aquam è terra scaturientem, & in terra sponte fluentem. Vnde respondet: Nunquid maior es patre nostro Iacob, quasi dicat: Pater noster Iacob hac aqua contectus fuit, meliorem et viuaciorem si quidem inuenire potuisset, nobis daturus. Iesus autem planius sensibilibus aquarum differentiam à spiritualibus illi proponit, quod qui ex aqua sensibili bibit, rursum sitiat, qui autem ex spirituali, quam solus ipse præstat, nunquam sitiet: quippe quæ bibenti fons aquæ salientis fiat in vitam æternam, id est, quæ perpetuò illi fundat spiritualis gratiæ aquam in eternum viuificantem, ac nunquam sitire sinentem. Mulier autem, etsi nondum vim huius aquæ planè intelligens, huiusmodi aquam à Christo postulat.

Dicit ei Iesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc. Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Dicit ei Iesus: Bene dixisti: Quia non habeo virum. Quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus vir. Hoc verè dixisti. Dicit ei mulier: Domine, video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Ierosolymis est locus tibi adorare oportet.

N n

Non

Non viri opera vsurus virum vocare iubet, quippe quem sciebat non esse venturum, sed vt mulieri diuinitatem suam aperire incipiat, vade inquit, & voca virum tuum. Quæ cum non habere se professã esset, occulta mulieris aperit, indicans eam quinque viros habuisse, abuti autem alio, qui vir ac maritus eius non esset. Vnde & continuo prophetam eum esse fatetur. Et cum alterationem sape audiisset inter Iudæos & Samaritanos, his in solo monte Garisim (nam hoc illi monti nomen) adorandum Deum esse contendentibus, illis autem Ierosolymis tantum, problema hoc Christo proponit mulier, vt quidam aiunt, putas dogma Samaritanorum melius esse, quàm Iudæorum. Ego autem propositi à muliere problema, vt de eo crederet quod Christo videretur, quem iam habebat vti prophetam. Quod autem ait: Patres nostri, Iacob cum familia intellexit, qui in prædio illo erexit altare, ibique Deum inuocauit, vt Gene. 33. maioresque suos omnes. Adorationis autem nomine omnem Dei cultum, sacrificiorumque ritum intelligit.

‡ Deut. 12. a. Dicit ei Iesus: Mulier, crede mihi, ¶ quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitur patrem. ‡ Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu et veritate. Nã et pater tales querit, qui adorēt eū. † Spiritus est Deus, et eos qui adorāt eū, in spiritu et veritate oportet adorare.

‡ 4. Reg. 17. f. & g. Luc. 7. e. 1. Cor. 3. d. 2. cor. 3. d. ‡ 4. q. 2. c. Quidã autē. §. Anthropomorphitã.

Duo proposuerat Samaritana. Prius, quod Samaritanis nõ liceret alibi, quã in monte Garisim adorare, id est, sacrificare: de hoc enim adorationis genere potissimum præfens locus intelligitur. Alterum, quod Iudæis alibi quàm Ierosolymis non liceret. Vtrorumque cultum cessaturum Christus asserit. Nã hora venit inquit, & tẽpus, quãdo & vester, & Iudæorum cultus, nec hic vos, neque Iudæi Ierosolymis patrem adorabitur. ¶ Non quod postea & Samaritanis in eo monte, & Iudæis in Ierosolymitano templo veriori cultu Deum adorare non liceret, sed huc sensum prædedit Euangelista, quod iã instat hora, quando ad adorandum verò cultu Deum nullus præscribetur loco, ita vt alibi adorare nefas sit. Obiter verò Samaritanã submonet,

submonet, præstare Iudæorum cultum cultui Samaritanorum, dicens: Vos adoratis quod nescitis, id est, quòd in monte Garisim adoratis, nescitis qua ratione suffulti id faciatis, neque aliud argumentum habere potestis, quàm quòd Iacob ibi adorauit: at nondum lege lata, quæ postea vetuit alibi quàm Ierosolymis adorare. Nos autem, Iudæi scilicet, adoramus quod scimus, id est, quòd Ierosolymis tantùm, & in templo adoramus, sicut scriptura hoc facimus, Deuter. 12. ❖ Non facietis ita ❖ Deut. domino Deo vestro, sed ad locum quem elegerit dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis, & offeretis in loco illo holocausta, & victimas vestras, decimas & primitias manuum vestrarum, & vota atque donaria, &c. Vel intellige, quòd Samaritani adorant quod nesciunt, quia licet Deum verum colerent, non tamen solum Deum putabant: adorabant enim & alios deos. Itaq; non planè Deū eum esse sciebant. Iudæi autè quod adorabant sciebāt, quia vnū illū solū ac verū Deum esse sciunt. Ideo inquit, nos Iudæi adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Ideo quia veri Dei & salus cognitio à Iudæis ortū habuit, à quibus & cæteris innotescere cœpit, vnū solū & verum Deum esse, & posthabenda idola. Ne verò in carnalibus & ceremonialibus sacrificijs & vmbri diutius hærendū putarent Iudæi, subdit: Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Vbi spiritum contra carnalia, sacrificium ouium & pecudum, aliorumue animalium distinguit: veritatem autem contra vmbra, & imaginem. Nam carnalia Iudæorum sacrificia erant tantum vmbra & imago veri illius sacrificij, quod pro mundi salute oblaturus erat patri in ara crucis **C H R I S T V S** dominus. Quibus per Christi aduentum iam cessantibus, rectè subdit: Nam pater tales quærit, qui adorent eum, in spiritu scilicet, & veritate, hoc est, non in carnalibus sacrificijs, sed spe, fide, & charitate, vt quæ Dauid ait in spiritu contrito & humiliato: quia inquit **C H R I S T V S**, spiritus est **D E V S**. Ideo quæ non carnalibus ceremonijs, prout olim à Iudæis, & ipsis crassibus & carnalibus adorari iam non vult, sed spirituali cultu.

Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus: cum ergo venerit, ille nobis annuntiabit omnia. Dicit ei Iesus: Ego sum qui loquor tecum.

Cum prædixisset Christus instare iam tempus, cum carnalia Iudæorum sacrificia cessarent, alius que superue niret adorandi patris ritus, ac iam in omniū expectatio ne Messias esset, rectè subdit: Scio quia Messias venit, in præsentem: nam Græcè est ἔρχεται. Melius itaq; interpres, venit, quàm Erasmus, venturus est, etsi putet hoc loco magis quadrare futurum. Quorsum enim diceret mulier: Scio siue intelligo quòd Messias veniet. Quis enim hoc ignorabat ex Iudæis & Samaritanis, quinque libros Moyli retinētibus. Ideo verbis Christi persuasā mulier, prope esse vt legalia cessarent sacrificia, scio inquit, quia Messias venit, id est, intelligo iam dictis tuis aduentare Christum & Messiam, propeque illum, ac quasi in foribus esse: qui cū venerit, annuntiabit nobis omnia, nos que verum ac legitimum Dei cultum docebit. Iesus autem docilem mulieris animum videns, adeoq; ad fidem pronum, non sustinet illam diutius celare, sed ego, inquit, sum qui loquor tecum, quasi dicat, nam putes aduentare Messiam, iam iam etenim venit. Nam & ego ille ipse sum, qui tecum loquor.

Et continuo venerunt discipuli eius: & mirabantur quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abijt in ciuitatem, & dixit illis hominibus: Venite, & videte hominem qui dixit mihi omnia quæcunque feci. Nunquid ipse est Christus? Exierunt ergo de ciuitate, & veniebant ad eum.

Discipuli superuenientes non audent Christum interrogare quid quæreret à muliere, an aquam, an iter, vel aliud quidpiam, aut quamobrem cū illa tam abiecta muliere & prophana, timentes ne arguerentur interrogationis incautæ, nescientes mysterium Ecclesiæ ex gentibus futuræ. Reliquit igitur mulier hydriam, & festina currit in urbem, quid inuenisset annunciatura, dicens: Inueni hominem, qui dixit mihi quæcunque feci. Nunquid ipse est Christus? Non quod dubitaret, interrogat mulier,

mulier, sed perinde est illud, ac si diceret, quod vulgo di-
ci solet, possetne ille esse Christus? ut ad explorandum
illos alliceret, ac iam ipsi cum eum audiuissent, facilius
persuaderentur. Et hoc prudentius, quam si aperte dixis-
set: Ipse mihi asseruit se Christum esse. Rogat itaq; eos,
vt & ipsi an ita sit, experiantur.

Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca.
Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare, quem
vos nescitis. Dicebant ergo discipuli ad muticem: Nunquid
aliquis attulit ei manducare? Dicit eis Iesus: † Meus cibus † De pot.
est vt faciam voluntatem eius qui misit me, vt perficiam dist. 3. ca.
opus eius. Nonne vos dicitis quod adhuc quatuor menses Inter hæc
sunt, & metis venit? Ecce dico vobis: † Leuate oculos ve- in fi.
stros, & videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem. Et † Isa.
qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vi- 40.g. &
tam eternam: vt & qui seminat, simul gaudeat & qui me- 51.b.
rit. In hoc enim est verbum verum: quia alius est qui semi- Luc. 10. a.
nat, et alius est qui metit. Ego misi vos metere quod vos nõ
laborastis, alij laborauerunt, et vos in labores eorũ introistis.

Vrgentibus Apostolis Christum, vt manducaret de
cibus quos attulerant, παραβολικῶς illis loquitur, dicens:
alium sibi manducandum esse cibum. Quod cum carna-
les adhuc discipuli non intelligerent, planius illis aperit,
dicens: Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui mi-
sit me, & vt perficiam opus eius, id est, opus ad quod me
misi, quasi dicat: non veni corpus ac cutem laute ac mol-
liter curaturus, sed ad hoc veni, vt voluntatẽ patris mei,
et opus, cuius gratia me misit, perficiam, nempe vt, quot-
quot fieri poterit, ad eius agnitionem adducam: & mun-
di peccata, quæ alioqui elui non possunt, nouissimè mor-
te mea expiem. Hic meus vnus est cibus, meum vnũ de-
syderium, vt quàm plurimos morte mea & prædicatione
adducam: cui rei collaborare vos mecũ oportet. Quod
similitudine messõrum probat, dicens: Nonne vos di-
citis quod adhuc quatuor menses sunt, & metis venit?
id est, exactis quatuor mensibus (erat enim initium ve-
ris) metendi iam tempus adest? At ego dico vobis, iam
tempus instare atq; adesse metendi, non carnalem ac tem-
poralem messem, sed spiritualem. Et ideo inquit: leuate

oculos vestros, & videte regiones, quoniã albescunt ad messem, quasi dicat: iam prope maturuit seges, ac metendi tēpus statim instat. Seges autem spiritualis animi sunt utcunq; ad recipiendum Christum præparati, per prophetas ac viros bonos in lege peritos, aut alioqui diuino spiritu tactos, quibus opus aliud nihil est, quam falce messoria, hoc est, Apostolorum prædicatione euangelica. Hoc ergo innuit Christus: Meum summum desiderium, vt quam plurimos ad euangelium fidemq; conuertam. Itaque cū iam multi probe parati sint, non modò ex Iudæis, sed & ex Samaritanis, metite ergo, & mihi in horreum cœlestis patris congregate. Nam & messores sua manent præmia: quippe qui congregant fructum in vitam æternam, quando homines prædicatione sua ad vitam æternam adducunt: vt simul gaudeant & seminatores, & messores. Seminatores sunt, qui ante Christi aduentum verè prædicabant, hominesque ad recipiendum eum præparabant. Messores sunt, qui falce verbi prædicatoria eius seminationis fructū messuerunt. Et ne quæque fraudet sua laude Christus, docet alium esse qui seminat, & alium qui metit. Seminatores fuerunt prophetae, & qui ante Christum prædicauerunt: messores, Apostoli, & quique sequaces eorum. Qui ne totam fructus huius sibi gratiam tribuerent: Ego inquit, nisi vos metere quod non laborastis: pars verò agricolis & seminatoribus debetur.

Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cū venissent ergo ad eum Samaritani, rogauerunt eum vt ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt in eum propter sermonem eius. Et mulieri dicebant: Quia non propter tuam loquelam credimus, ipsi enim audiuiimus, & scimus quia hic est verè saluator mundi. Post duos autē dies exiit inde, & abiit in Galileam.

Christus non agrè fert verbū suum Samaritanis per mulierem manifestari, quæ ad vnicū Christi verbū absque miraculis Christo credidit, & paruo discrimine ipsū non solū Iudeorū, sed totius mūdi saluatorē agnouit:

uit: iuxta quod Christus illis impropert Matth. 21. Quia publicani & meretrices precedunt vos in regnū Dei. Ad cuius mulieris verba multi Samaritanorum crediderūt, & ad suam confirmandam fidem exierunt ad eum, & adduxerunt in ciuitatem suam, ibiq; duos dies mansit annuncians verbum Dei, & inde exiit in Galilæam.

¶ Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia propheta in patria sua honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilæam, & exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Ierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum.

† Matthæ 13. g.

Mar. 6. a.

Luc. 4. c.

¶ Matthæ

4. b. & 8.

b.

Mar. 1. b.

Luc. 4. c.

Cum Christus Galilæos conterraneos suos multum duos ad credendum, cum primò huc venerat, & signa fecerat, vt tamen excusationem non haberent, reuisit eos secundò, asserens se non multum habiturum honorem, sicut neque prima vice habuerat. Ipsi tamen læti ipsum susceperunt, propter signa quæ Ierosolymis in die festo viderant, sperantes non minora se visuros in patria sua. De quo honore dictum est Matth. 13. Marc. 6. & Luc. 4. Vide ibi cætera.

Venit ergo iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinū. Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmaba: ut Capharnaum: Hic cum audisset quia Iesus adueniret à Iudæa in Galilæam, abiit ad eum: & rogabat eum vt descenderet, & sanaret filium eius. Incipiebat enim mori. Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. Dicit ei Regulus: Domine, descende prius quam moriatur filius meus. Dicit ei Iesus: Vade: filius tuus viuunt. Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus, & ibat. Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nunciauerunt, dicentes: quia filius eius viuere. Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuerit. Et dixerunt ei: Quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat in qua dixit ei Iesus: Filius tuus viuunt. Et credidit ipse & domus eius tota. Hoc iterum secundum signum fecit Iesus cum venisset à Iudæa in Galilæam.

Cum dicit: Erat quidam Regulus, Græcè βασιλικός, adiectiuè, id est, regius: fortasse vir quidam erat de aula

& familia regis Herodis. Puto tamen interpretem legis se βασιλικός, id est, Regulus. Quo nomine significatur non modò parui reges, aut regum filij, sed alicuius vrbis aut oppidi, aut ditionis domini, aut principes & magistratus. Et his fortassis erat inter Iudæos princeps quidam. Nam Iudæum fuisse quodammodo verba testatur Christi ad illum exprobrata: Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. Licet aliquatenus Christum credebatur posse filium suum sanare, sed præsentem solum, non autem absentem. Cùm verò credere cœpit Christum filium suum æquè absentem atq; præsentem posse sanare, filij sui sanitatem obtinuit. Vnde firmiter tunc credidit cum tota familia sua.

CAPVT QVINTVM.

Languidum ad piscinam die sabbato curatum iussit lectum suum deferre in domum suam: ex quo Iudæos irritauit, & sumpta occasione probat, quæcunque signa facit, ipsa habet à patre, sine quo nihil ipse facit, nec pater sine ipso, à quo potestatem in viuos & mortuos accipit, vt quos vult, suscitet & iustificet.

Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Ierosolymam. Erat autem Ierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraicè Bethesda, quinque porticus habens. In hac iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum aridorum, expectantium aque motum. Angelus autem domini descendebat secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aque, sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate.

Nota est ad literâ historia, ex qua tamen annotare plura possumus. Primùm, quòd miracula quæ Deus operatur, siue per se, siue per sanctos suos, aliquando certis locis, temporibusque ac circumstantijs vt plerique qui alios fide excellunt, gratiæ miraculo factæ participes nõ sũt. Erat autem ipsa circumstantia loci Ierosolymæ, & pisci-

piscina siue natatoriū, vbi tantum miraculum fieri solebat. Deinde alia circūstantia, motio & agitatio aquæ per angelum. Deinde circūstantia temporis, vnde dicit: Descendebat secundum tempus, id est, in tempore, siue statuto tempore, siue statis diebus & horis, nimirum vt Theophylactus ait, in die Pentecostes. Deinde & alia circūstantia aderat, quòd non omnes qui descendissent, etiam si æquæ fidei essent, sanabantur, sed tantum qui primus descendisset. Hoc notatum volui, quod & ante nos Rex Christianissi. Franciscus, dum de conciliandis ad fidem Ecclesiæ ac cōcordiam Germanis in Augusto suo consilio ageret, cum viris nobilibus & peritis annotauit, frustra malè habere protestantes, quod auxilium à Deo martyris alicuius præsidio sperarent, persuasum habebant adeundam esse basilicam, cum sola in Deū fides, & obtinendi quod petimus fiducia sufficiat, nihilq; vel locus, vtpote Diui alicuius basilica & sepulchrum, vel tempus, vtpote anniuersaria eius festiuitas faciat. Dicant enim, si sola fides aiebat, & postulationis obtinendæ fiducia, sufficiebat vt gratiæ illius particeps esset, cū .38. annos paralyti vexatus, vt inquit Chrysoſtomus, quotannis liberari expectans, ad piscinam assideret, vique potentiorum inturbatus, non desponderet animum. Magna indubiè fides illius, qui tot annos Dei beneficiū expectauit, neque tamè interim sanabatur: quippe quòd tum Deo visum esset eum huiusmodi circūstantijs sanare. Ita Deo per sanctos suos certis in locis, nimirū vbi viuentes prædicarunt, vel martyrium pertulerunt, aut memoria quid dignum ab his, vel in eorum honore gestum est, certisq; temporibus, nimirum quando ad eorum festiuitatē anniuersariam frequens populorū multitudo confluit, vt vi miraculi adducti, maiorem ei fidem habeant, quòd his in locis fidem prædicauit & seminauit, vel quid honore dignum gessit. Vide August. in sermonib. de sancto Laurentio ac Stephano, & Euseb. Enūserum in sermonibus de sancto Stephano, & sancta Blá dina martyre Huiusmodi autem piscina veri baptismi a figurá gerebat: nam: & aqua eius materialem baptismi aquam præfigurabat, & angelus de cœlo descendens, qui mouebat aquam, spiritus sancti typus erat, qui ad diuina

sacramenti verba in aqua descendit, omnemq; eius natu-
 ram immutat, vt quæ abluendis tantum corporibus ser-
 uiebat, iam purificadis animis, totiq; hominis spirituali-
 ter regenerando seruiat. Quod verò paralyticum hunc
 noluit in aquam descendere, ostēdit totam regenerandi
 hominis vim, quaquam etiam aqua requiratur, in Dei
 verbo consistere. Noluit autem eum descendere, ne om-
 nem sanationis suæ gratiam aquæ tribueret, sed Deo,
 qui quod creaturæ adminiculo facit, per se facere posse
 docuit. Quòd verò ait dies festus, Chrysoſto. & Theo-
 phylact. interpretantur de die festo Pentecostes, cuius
 gratia secundum legis mandatū ascendit Christus Iero-
 solymam. Quod autem ait: Est autem Ierosolymis proba-
 tica piscina: varia est hæc lectio. Hiero. legisse videtur
 in recto, quādo inquit Bethsaida piscinā fuisse, quæ fue-
 rit Ierosolymis cognomento probatica quam nos pecua-
 lem interpretari possumus, siue ouinam, Græcè *προβα-
 τικὴ*, ouina, à nomine *προβάτων*, ouis, quòd ibi intesti-
 na ouium immolandarum abluerentur. Hinc conijcitur
 Hieronymum legisse in recto *προβατικὴ*, absque *ἱστί*, id
 est, probatica. Et Chrysoſtomus cum Theophylacto in
 textu suo Græco ita legit: *ἰστί δὲ ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις προ-
 βατικὴ καλεῖσθαι, ἢ ἱστίλι γαμίνι βραϊστὶ βιβθαῖδ ἄδ*, id
 est: Est autem Ierosolymis probatica piscina, quæ dici-
 tur Hebraicè Bethsaida. Atq; ita habebant veteres codi-
 ces Latini: ita Hieronymus. Vnde miror audaculi nostri
 librarij temeritatē, qui quod vetusti codices Latini ha-
 bebant, scilicet probatica in recto, id est, ouilla, aut oui-
 na, siue pecualis & Bethsaida, temerè immutauit, legens
 in probatica piscina, quòd, Græci codices haberent *ἱστί
 προβατικὴ*, quod magis vertendum erat, ad probaticam,
 quàm in probatica. At Hieronymi tempore, sub id tem-
 pus videlicet, aut circiter, cum facta est vetus interpre-
 tatio, in recto Græci habebāt: similiter Bethsaida. Quare
 in textu nostro nihil immutare oportebat, sed diuersim
 tantum lectiōnem in margine annotare. Piscina autem
 siue natatorium idem, aut aquæ pluuiatilil lacus, Græ-
 cè *κολυμβήθρα*, à natando sic dicta, probatica dicebatur,
 Latine ouilla, siue pecuaria dici potest, eo quòd inquit
 Chrysoſt. oues illic ad sacrificium congregabantur, &

earum intestina abluebantur. Dicebatur autem Hebraicè Bethsàida, quod verbum non admodum refert hoc loco interpretari, cum non verè Hebraicum sit, sed còpositum ex Syro & Chaldæo, quomodo & Bethsàida, quod nunc Græci codices habent. Si legis quemadmodum nunc Græci habent, ἐπιπροβατικῆν, id est, ad probaticam, & Latinè pecuariam, dicendum est, quòd certo loco Ierosolymis erat probatica seu pecuaria, id est, stabulum seu ouile ad seruandas oues & pecudes, quæ sacrificijs destinabantur, iuxtaq; eam piscina quædam, aut natatorium, ex aquis à templi stillicidijs fluentibus, facta, quæ dicebatur Hebraicè Bethsàida, habens quinq; porticus, nimirum ad excipiendos ægros, qui curationis gratia illuc statis diebus confluebant.

Erat autem quidam homo ibi, triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cum vidisset Iesus iacentem, & cognouisset quia iam multum tempus haberet, dicit ei: *Vis sanus fieri?* Respondit ei languidus: *Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam.* Dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Iesus: *Tolle grabatum tuum, & ambula.* Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudei illi qui sanatus fuerat: *Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.* Respondit eis: *Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula.* Interrogauerunt ergo eum: *Quis est ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, & ambula?* Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim inclinavit à turba confiuita in loco. Postea inuenit eum Iesus in templo, & dixit illi: *Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Abijt ille homo, & nunciauit Iudeis, quia Iesus esset qui fecit eum sanum. Propterea persequabantur Iudei Iesum, quia hæc faciebat in sabbato.

Quoniam ut dictū est, hæc piscina baptisma figurabat, & animæ imprimis curationem, ideo cum æque omnes aquæ motum expectantes curasset, atque vnum: quia Cùm in-
verò curatio per vnicum sit in Ecclesia baptismum, firmitas.

† De pœnit. dist.
3. capite.
Adhuc.

De pœnit
ten. & re-
misiō. cā.

ideo vnicum curare voluit, & literaliter, quia plus ceteris omnibus languens expectauerat. A quo cum quæret Dominus: Vis sanus fieri? ignorans an ab eo Dominus serio quæreret, respondit: Domine, hominem non habeo, & c. quasi dicat: Domine, vellem libentissimè, sed quia non habeo adiutorem hominem, qui me mota aqua demittat in piscinam, propterea à 38. annis hic languens expecto, quasi ab eo quærens auxilium. Cuius misertus Dominus, ait: Tolle grabatum tuum, & ambula: quod & fecit non obstante die sabbato. Quapropter Iudæi Iesum persequerentur tanquam violatorem sabbati: in quo ipsi maximè errabāt, quòd necessitas legis vim obligatiuum tollebat: & item in lege aliquid erat morale, aliquid ceremoniale, & aliquid literale, & aliquid consuetudinale, quod postremum legi nõ semper repugnabat, vt Christus Luc. 14. Cuius vestrū asinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum die sabbati? Interrogatus itaq; ille sanatus, quis eum sanauerat, hic autem per fidem sanatus fuerat ab eo quem nesciebat. Inuenit ergo eum Iesus, & manifestauit ei, & quis eum sanauerat, & quòd per peccatum in talem morbum inciderat: vt autem morbum de cætero caueret, etiam à peccato sibi caueret, propter quod hactenus languebat. *Iesus autem respondit eis: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Iesus, & dixit eis: Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quæcumque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei que ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini. Sicut enim pater suscitatur mortuos, & viuificat, sic & filius, quos vult, viuificat.*

✠ Exo. 20

Cum scriptum esset Exod. 20. ✠ Sex diebus fecit dominus cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo, idcirco benedixit Dominus die sabbati: vt gerentq; Christum Iudæi, quòd die septimo & sabbato requieuisset Deus ab omnibus operibus

ribus suis, ipse tamen, qui imitator Dei esse vellet, curasset hominem in sabbato, & eum portare grabatum iussisset: argumentum hoc dissoluens Christus, dicit: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor, quasi dicat: erratis qui putatis patrem sic requieuisse sabbato, vt nihil postea fecerit, imò & animas quotidie condit, etsi nullas species de nouo condit. Nam & cuncta moderatur ac regit, quæ per me verbum suum in principio condidit, & quæ malè habent, instaurat. Ita & ego more patris vsque nunc operor ea opera quæ sabbatum sanctificant, quæ nec die sabbati prohibenda, vtpote quæ nec ipsum violant. Itaque quemadmodum scio patrem meum semper operari, conseruando & viuificando quos ad sui imaginem fecit hoies, ita & ego nunc operor, benefaciendo tum corpore, tum animo quibus possum, ijs qui gratiam meam non aspernantur. At verò tantum abfuit, vt prudenti hac responsione placarentur Iudæi, vt in eius odium ac cædem magis ac magis accenderentur, nõ tam quòd sabbatum soluere diceretur, quàm quòd Dei se filium æqualem Deo faceret, dum eadem quæ pater faceret, se facere affirmabat. Quod nihilominus confirmat, quia filius à se non potest quicquam facere, nisi quod patrem viderit & habuerit secum facientem. Quapropter cum me arguitis quòd hominem in sabbato curauerim, patrem quoq; arguatis necesse est, cum eadem vtriusq; nostrum sint opera: indiuisa enim sunt opera Trinitatis. Cumq; me calumniamini, patrem arguitis à vobis non diligi: quippe qui filium, quem ille diligit, non amatis. Nec modò pater diligit filium, sed omnia ei monstrat quæ ipse facit, nihilque eum celat eorum quæ agit, vtpote per quem omnia facit. Quod si apud vos miramini (non potestis enim non mirari, licet externè calumniamini, quod hominem totos. 38. annos malè habentem sanum fecerim) vt sit quod amplius miremini maiora filio demonstrabit & communicabit opera, vtpote mortuos suscitandi, viuosq; & mortuos iudicandi, à morte videlicet tum corporis, tum animi. Neq; minor est hæc in re filij, quàm patris potestas: quia quos vult, vterque suscitatur, & viuificatur.

Neque enim pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit

dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum.

Iudicandi potestatem sibi à patre communicatam Iudæis obijcit, ut qui virtutis amore sibi credere nollent, iudicij saltem terrore adducâtur. Et quomodo inquires: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: cum ipse filius dicat. Ioan. 8. Ego non iudico quenquam. Atqui si bene attēdis, ambiguitatem soluit eodem loco Christus, dicens: Et si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego, & qui misit me pater. Recte ergo nunc dicit: Pater non iudicat quenquam: quia non solus, qui iudicandi potestatem filio cōmunicat. Et Ioan. 8. recte ait: Ego non iudico quenquā: quia non solus ac sine patre. Ideoq; cum æqualem patri potestatem filius habeat, æquali quoque honore dignus est: alioqui qui eum minori honore dignum putat, Deum non censet.

Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicio non venit, sed transiet à morte in vitam.

Promissionem assert in se & patrem credentibus, & Euangelij verbum recipientibus, nimirum condemnationis euitationem, & vitæ æternæ apprehensionem. Et qui credit inquit, habet vitam æternam in spe, quia arrabonem & pignus vitæ æternæ spiritum sanctum iam habet: & in iudicium non venit, id est, damnationem non incurrit, Græcè, ὁὐκ ἴσχυται, in præsentī: vbi Caietanus venit inquit, pro veniet, nimirum Erasmo fidens, qui ita vertit, neque video quamobrem. Quamquam enim scio præsens ἴσχυμαι nonnunquam vsurpari pro futuro, cum tamen præcesserit verbum ἴσχυε, id est, habet, & sequatur similiter verbum præsens ἴσχυται, id est, venit, rectius mihi videtur vertisse interpres.

Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei: & qui audierint, viuent.

De resurrectione corporis, similiter atque animi, recte verba intelliguntur, ac multo amplius tunc de resurrectione

ctione

tionem animi verificata sunt: quia paucos resurgere tunc corporaliter Christus & Apostoli fecerunt, infinitos ab impetate per verbi prædicationem ad fidem suscitauerunt.

Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filia habere vitam in semetipso: t & potestatem dedit ei iudiciū facere, quia filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, t & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

† De pœnit. dist. 2. capite.
Charitas.
† Mat. 23. e

Eadem est sententia cum præcedente: sicut pater suscitavit mortuos. Quod verò ait: quia filius hominis est: Theophylactus iungendum putat cum sequenti sententia: Nolite mirari hoc, & ita interpretatur: Nolite mirari quòd tam magna sibi Christus tribuat, quæ nò modò supra homines sunt, sed etià supra angelos, utpote mortuos suscitandi, & viuificandi potestatem, cum homo sit, & filius hominis: nam filius etiam Dei est & dictus est. Alij legunt, dedit potestatem iudicium facere, quia filius hominis est. Cyrillus interpretatur quia, pro quatenus, ut intelligamus omnia ei data esse ut homini, qui quatenus homo est, nihil habet à semetipso, Filius autem Dei quatenus filius, connaturale & congenitum habet à patre quicquid habet potestatis. Porro decens erat ut videretur à iudicandis omnium iudex: atqui non poterat videri à reprobis, quia videre Deum in sua essentia reprobi non possunt. ✠ Videbunt autem in quem pupugerunt, id est, in ea hominis forma, in qua malè cum habuerint. Cum autem dixisset Christus de se: Venit hora, quando mortui audient vocem filij Dei (quod de particulari resurrectione Lazari, & aliorum suscitatorum interpretatur Theophylactus) nolite inquit, hoc mirari, quia venit hora. Græcè ἡ ὥρα, quod hic in futuro verti poterat, veniet, quia de re longè post futura agitur, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ. Hic Theophylactus, quoniã dixerat superius, qui credit, in iudiciū nò venit, ne putemus quòd si des sola ad salutem sufficiat, dicit hi qui mala fecerunt in resurrectione.

✠ Inf. 19. f
Zach. 12. d

surrectionem condemnationis, qui autem bona, in resurrectionem vitæ. Non igitur sola fides absque operibus iustificat, sed oportet etiam opera adesse: tunc enim propriè fides est, quando eam comitantur opera. Non enim dicit, qui crediderunt, in resurrectione vitæ: quippe quibus defuerunt opera. Ideo utrunq; necessariū est.

† ne cōse. † Non possum ego à meipso facere quicquam. Sicut audio,
dist. 5. ca. iudico, & iudicium meum iustum est, quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Si ego
† Infr. 6. a. testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est
† Infr. 8. c. verum. † Alius est qui testimonium perhibet de me, & scio
† Mat. 3. d. quia verum est testimonium eius quod perhibet de me.
Sup. 1. c. † Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico ut vos salui sitis. Ille erat lucerna ardens & lucens.

Cum omnia ista usque ad hunc locum: Vos misistis ad Ioannem: non alio spectant, quam ut inculcet indiuisa esse sua & patris opera, eandemq; fore utriusq; voluntatem: quippe qui non ex suo, sed patris arbitrio atque voluntate iudicet. Utq; maior sibi fides adhibeatur, patris de se testimonium adducit, non contentus hominis etiam sancti, utpote Ioannis baptistæ testimonio: quæ tamen commendat, ne reiiciendi ipsius testimonij occasionem habeant, dicens: Erat lucerna ardens & lucens: quia non erat ille lux vera, sed veræ lucis testimonium, qui suo lumine non luceret, sed alieno, nempe Christi gratia: tantoque acceptius est eius de me testimonium, quod ad eum non misi, ut de me testaretur, vos autem rogatum misistis ad eum eius de me testimonium. Ego autem ab homine testimonium non accipio, id est, cum Deus sim, humano testimonio non egeo: sed hæc dico, id est, & patris testimonium assero, & Ioannis, ut vos credatis, atque ita salui sitis.

Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius.

Id est, cum vita & moribus luceret, ita ut Messiaë titulum turbæ illi deferrent, vos præ gaudio exultabatis, quasi nascentem de me opinionem, opinio quoque de eo habebatur,

bebatur, extinctura esset. Et bene dicit ad horam, siue ad tempus, nam statim vt eiusmodi titulum auersatus increpare vos cepit, progeniem viperarum appellans, exultare in eo desistis. Alio modo voluistis exultare quodam tempore in luce doctrinæ illius, quando omnes ad eum eiusque baptismum confluebatis. Sed refluxistis statim, neque perseueraſti credentes ei.

Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. † Opera quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia pater misit me, et † qui misit me pater, ipse testimonium perhibuit de me, neque vocē eius vnquam audistis, neque speciem eius vidistis, et verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huc vos non creditis. Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: et ille sunt quos testimonium perhibent de me, et non vultis venire ad me, vt vitam habeatis.

Habeo testimonium maius Ioanne, id est, Ioannis testimonio: nempe testimonium operum, quæ iussu patris facio. Testimoniū patris, qui voce cœlitus delata testatur de me est. Hic est filius meus dilectus, &c. cuius neq; verbū, neq; me verbi præconem accipitis. Tertium testimonium est scripturarum, in quibus inquit, vos putatis vitam æternam habere. Non dixit habetis, sed habere putatis, neq; habetis. Quia cum de me scripturæ testificentur, ad me qui sum via, veritas, & vita, venire nō vultis. Claritatem ab hominibus non accipio: sed cognoui vos, quia dilectionē Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine patris mei, et non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, et gloriam quæ à solo Deo est non queritis? Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud patrem: est qui accusat vos, Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi, et de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis crederetis?

Claritatem siue gloriam (nam Græcè est *Aléxay*) ab hominibus non accipio, neq; clarus euadere per homines

o o quæro.

† Inf. 14. c.

† Inf. 8. c.

† Matth.

3. d. &

17. a.

† 1. Cor.

4. a.

† Gen. 3.

c. 22. b. &c.

49. b.

Deu. 18. a.

quæro. Vos autem scio Dei dilectione carere. Nam si eum dilexissetis, me quoque, qui in nomine eius venio, recepissetis. Et quomodo inquit, vos potestis credere, qui gloriam tantum ab inuicem aucupamini, gloriam autem quæ à solo Deo est, negligitis? Nam qui verè in eum credit, totus ab eo pendet, vos autem ab ore hominù pendetis: & quia me reiecto totam in Moysen spè vestram conijcitis, nequaquam opus erit delatore me vestri apud patrem: ipse vos Moyses deferet & accusabit, cui non credidistis, quando testificanti illi de me credere nolulistis. Nam cum toti ab illo pendeatis, vanum est putare verbis meis vos fidè habituros, qui illius scripta non habuistis.

CAPVT SEXTVM.

Satiaturus Christus multitudinem, abiit trans mare Galilææ: vbi quinque hominum milibus passis, ascendit in montem oraturus, & suos discipulos trans mare remissit, post quos super aquas ambulans, venit Capharnaum, vbi multa veri panis vitæ mysteria discipulis & auditoribus aperuit.

† 39. dist.
cap. 1.

Mat. 4. g.

Mar. 3. b.

Luc. 4. b.

† Matth.

14. b.

Mar. 6. c.

Luc. 9. b.

Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis, † & sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. † Subijt ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudeorum.

Mare Galilææ cur dicatur Tyberiadis, paucis explicandum est. Hoc mare à flumine Iordane efficitur. Iordanis autem fluius à Libano profluens ex duobus fontibus, quorù alter Ior, alter Dan vocatur, coalescit & conflatur. Neque procul ab his fontibus lacum fundit, quæ Samochanitim vocant, à quo 120. stadijs delapsus, aliùm efficit priore maiorem, quem Tyberiadis lacum, aut Hebræa phrasi mare nominant, siue mare Galilææ. Diuersa tamè sortitur nomina secundum diuersas adiacentes prouincias vel vrbes. 40. verò stadijs in latitudine patens, centumq; in longitudine, aquæ dulcis est, atq; potabilis. Dicitur autem mare Galilææ, à terra adiacente, Genesar autem,

autem, vel Genezareth, à terra etiã cõtinente. Dicitur & mare vel lacus Tyberiadis, ab oppido Tyberiadè, quod Herodes in honorem Tyberij construxit. Habet autem oppida multa, vt Capharnaum, Taniheam, Bethsaidam, Corasim, Magdalum, Termanuta, Naim, Cana, aliaque plurima, de quo vide apud Iosephum amplius lib. 3. cap. 18. de bello Iudaico. In hoc igitur transmarinum desertum duxit Iesus plurimam multitudinem, quam pasceret cibo corporali, sicut Iudæos trans mare rubrum mâna cœlesti pauerat, quam citra mare reuersus cibo pauit spiritali. Ascendit igitur in montem, vt post legis defectum legem inciperet euangelicam, & hoc iuxta Pascha, quod legi finem præstituere debebat.

Cùm subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Vnde ememus panes, vt manducent hi? Hoc autẽ dicebat tentãs eum. Ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisq; modicum quid accipiat. Dicit ei vnus ex discipulis eius, Andreas, frater Simonis Petri: Est puer vnus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces, sed hæc quid sunt inter tantos? Dicit ergo Iesus: †Facite homines discumbere. Erat autẽ fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque milia.

†Matth.

14. d.

Marc. 6. c.

Luc. 9. b.

Subleuat oculos Iesus ex diuinę misericordię & pietatis iudicio, qui semper ad se venientes recipere paratus est, & in necessitate subuenire. Quærit igitur ex Philippo: Vnde ememus panes, vt manducent hi? Sed hoc dicebat tentans eum, non vt agnosceret quod sciebat, sed vt cibi agnosceretur penuria, & tarditatem fidei suę doceret Philippum, vt tentatus agnoscat, quod vidēs ignorabat. Vnde adhuc Dei virtutem ignorans, respondet: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt, &c. Ducenti autem denarij, de quibus hic meminit, auctore Budæo valent. 20. aureos Gallicos, hoc est. 35. libras Turon. Allati itaque sunt quinque panes, & duo pisces, quos cùm benedixisset, iussit apponere turbæ: & manducauerunt, & saturati sunt quinq; milia hominum.

præter mulieres & paruulos. Colligentes fragmenta, impleuerunt. 12. fragmentorum cophinos, per quos, vt ait Albinus, omnis doctorum spiritualium chorus exprimitur, qui obscura scripturarum (quæ turbæ nequeunt capere) & meditando colligere, & mandata literis suo pariter ac turbarum vsui iubentur. Quod post prophetas fecerunt Euangelistæ, post quos sequaces eorum Ecclesiæ toto orbe diffusæ magistri. Quod videntes turbæ signum, Christum Regem acclamauerunt: ipse aut statim effugit, & discipulos suos transire iussit.

† 36. di. ca. Qui ecclesiasticis. *† Accepit ergo Iesus panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebat. Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis: † Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus, quæ superfuerunt his qui manducauerunt. Illi ergo homines cum uiderent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quid, hic est uerè propheta, qui uenturus est in mundum.*

† Matt. 24 d. & 15. g. Marc. 6. f. & 8. a. Luc. 9. b.

Accepit igitur panibus & piscibus, vt cæteri dicunt Euangelistæ, respexit in cælum, gratias agens, & benedixit. In cælum respiciens, honorem patris, à quo ipse uenerat, protestatus est, vt intelligerent præsentis, vt ait Hilarius, à quo tantæ uirtutis accepisset effectum, & ipsi ad operum suorum principia mentis oculos ad Deum dirigerent. Vbi uirtus consideranda est benedictionis, ad quam tanta facta est & panum & piscium multiplicatio, quæ singulos distributa pauit, vt 12. cophini pleni fragmentorum superessent his satiatis. Quod igitur turbis supererat, discipuli tollere iubentur, quia ut dictum est, mysteria quæ à rudibus non capiuntur, tanquam secretiora quædam intelligentiæ, à perfectis & studiosis graui inquiruntur labore, & ad satiandos populos reseruantur. Quod autem acclamant homines uiso signo uerum prophetam in lege promissum, id est, Messiam, non intelligendum est ut sit propheta more cæterorum, qui non nisi in inspiratione & reuelatione prophetabant, sed quia infallibiliter & uerè, quæ ex natura sua præuideret, annunciabat.

† Iesus ergo cum cognouisset quia venturi essent ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit uerum in montem ipse solus. *Ut autem serò factum est, descenderunt discipuli eius ad mare. Et cum ascendissent nauim, uenerunt trans mare in Capharnaū: & tenebræ iā factæ erant, & nō uenerat ad eos Iesus. † Mare autē magno uēto flante exurgebat.*

† Matth.
14. c.
Marc. 6. g
Luc. 6. b.

Quid autem, rex fieri timebat? nōne ipse rex erat? Noluit ab hominibus rex fieri, qui à Deo factus est Rex regum, & Dominus dominantium, cuiq; data est potestas in cælo & in terra, & qui Pilato respōdit: Regnum meum non est de hoc mundo. Nō igitur appetijt in turbam principatum, imò fugit, ut nos tales honores fugere doceat, qui à Dei contemplatione impediunt. Quod autem dixit: Et cum ascendissent nauim, uenerunt trans mare in Capharnaum: non meminit tunc quid eis transfretando acciderit. Ideo paucis explicat, quòd iam tenebris existentibus nauigabant, & quòd orta sit super mare magno flante vento tempestas, & tūc uenit Christus ambulans super mare ad eos.

† Matth.
14. c.
Marc. 6. g

Cum remigassent ergo quasi stadia uiginti quing, aut triginta, uident Iesum ambulans supra mare, & proximum nauis feri: & timuerūt. Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo eum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant.

Obiter autem notandum est, quòd secundum Plini. lib. 2. ca. 23. stadium centum uiginti quinque nostros efficit passus, quilibet autem passus pedes continet quinque: unde 8. stadia miliaria faciunt. 2. autem miliaria, leucam Gallicam. Quòd autem alij Euangelistæ dicunt à discipulis Christum receptum esse in nauim, quibus cōtrare uidetur Ioannes, cum inquit: uoluerunt ergo eum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram: ideo ut se explicet hac difficultate Chryso. asserit deambulationem Christi super mare, de qua Matthæus & Marcus, aliam esse ab ista, & prius factam, quòd in illa Matthæi diu dubitant de Christo Apostoli, hic pròtinus credunt: illa non quieuit uentus, donec nauim ingressus esset, hic ne nauim quidem ingresso Christo statim facta est tranquillitas: imò miraculum aliud factum, quod Euangelistæ

reliqui tacent, quippe quòd cùm 10. aut 15. stadia abessent à littore, statim nauis appulit ad terrâ. Alij aliter hoc scrupo se explicant, nimirum quòd alij Euâgelistæ discipulos in nauim recepisse Christû asserunt, Ioannes autem non dicat quidem, sed neq; negat. Atqui rectè inspicienti negare videtur Ioannes, dum ait: Voluerunt cum recipere.

Altera autem die turba que stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi, nisi vna, & quia nò introisset cû discipulis suis Iesus in nauim, sed soli eius discipuli abyssent, alie verò superuenerunt naues à Tyberiadè iuxta locum ubi manducauerant panem, gratias agentes Deo. Cùm ergo vidisset turba quia Iesus nò esset ibi, neq; discipuli eius, ascenderunt in nauiculam, & uenerunt Capharnaû, querentes Iesum. Et cùm inuenssent eû trans mare, dixerûnt ei: Rabbi, quando huc uenisti. Respondit eis Iesus, & dixit:

Turbis non potuit hoc clari miraculum, scilicet quòd Iesus super aquas ambulasset: argumentabâtur enim hac ratione: Hic erat vnica nauis, quam soli ingressi sunt discipuli absq; Christo, nec ipse aliam nauim conscendit: venit igitur ambulando super aquas. Quòd nò transierit aliam nauim, patet, quoniam à Tyberiadè superuenerûnt aliæ naues, quas ipse non ingressus est, sed solæ turbæ: non igitur per nauim venit Capharnaum. Ideo altera die quærebant illum Capharnaum, à quo inuento quærent quomodo & quando uenerat, & tunc se turbis præsentat, quas ne eum regem facerent, fugerat. Ecce nunc cum turbis loquitur, nec eas timet, sed eas patiens audit, nec eis ad interrogata, quia curiosa, respondet, sed quibus prius satiavit ventrem, nunc tentat satiare mentem. Amen amen dico uobis, queritis me, non quia uidistis signa, sed quia manducaistis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam, quam filius hominis dabit uobis. Hunc enim pater signauit Deus. Dixerit ergo ad eum. Quid faciemus ut operemur opera Dei. Respondit Iesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.

Erant in ea turba quinq; milia hominum, diuersi generis ho-

ris homines: quidam & hi pauci intelligendæ veritatis, & obtinendæ salutis gratia Christum sequebantur: fortasse paulo plures signorum gratia: at bona pars, vt cibus ventrem pasceret. Ideo exprobrat eis Christus, quod pascendi tantum ventris gratia venerint. Admonet itaq; eos operari non cibum qui perit, id est, occupari, & anxios & studiosos esse querendi cibi, nõ carnalis & temporalis, sed spiritalis & æterni, qui vitam præstat se manducantibus æternam. Et ne causemini non adesse vobis cibi huius copiam, præsto adest filius hominis, qui vobis eum suppeditet. Hunc enim inquit, pater signauit Deus. Pro signauit, Græcè est ἰσχυρὰ γινώσκω, id est, sigillauit, hoc est, imaginem sui & characterem in filio tanquam impressit: imò ipse filius tanquam ipsissima est imago patris, & character substantiæ eius. Quod si character est patris, & eadem cum eo substantia, vtique vitæ æternæ cibum præstare potest. Dicunt ergo Iudæi: quid faciemus vt operemur opera Dei? Græcè, τί ποιεῖμεν, id est, quid facimus? pro, quid facere debemus, aut faciemus, vt operemur opera Dei: ἰσχυρὰς autem hæc interrogant. Vnde cum Christus respondisset opus Dei esse, vt in se CHRISTVM Dei filium crederent, nuperrimo factò miraculo.

Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cælo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed pater meus dat vobis panem de cælo verum. Panis enim verus est, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc.

Nouum signum quærunt, vt inde credant. Neq; aliud signum occurrit illis, quam antiquum manna, dignum gastrimargis illis signum. Quibus respondet Christus, vetus illud manna patribus esse datum: at longè maius vobis præstitum beneficium. Nam etsi ad Moyse preces manna vobis de cælo pluit, non tamen Moyses dedit vobis panem de cælo. Vbi Græcè est, τὸν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, id est, non panem illū verum, sed veri illius panis figurā, man-

† Ex. 16. c.

Num. 11. b

† Matth.

16. a.

Marc. 3. b.

1. Ioã. 3. d.

Psal. 77. c.

Sap. 16. c.

na scilicet. At pater meus dat vobis τὸν ἄρτον, id est, panem illum de cœlo verum. Verus enim ille panis est, qui de cœlo descendit, quod manna non erat, quod tantum ab aëre descendit. Quòd autem Iudæi aiunt: Domine, da nobis semper hunc panem: quidam εἰσωνυκῶς dictum putant, quasi dicat: si potes, da nobis hunc panem, quomodo Moyses manna dedit. Ciryllus non εἰσωνυκῶς dictum putat, sed ex animi sententia, pro carnali scilicet eorum ingenio, qui ventris tantum curam haberent.

†Eccle. Dixit autem eis Iesus: Ego sum panis vitæ, qui venit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet in æternum.

14.c.

Matt. 26 a

Mar. 14. d

Luc. 22. c.

Supr. 5. c.

Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non credidistis. Quia carnales Iudæi de carnali pane intelligebāt, docet eos nō de materiali pane se intellexisse, sed spirituali, qui quidem panis ipse sit. Ego inquit, sum panis vitæ, id est, viuificans, ac vitam mundo præstans: est enim Hebraismus. Qui venit inquit, ad me, non esuriet. Quid autem sit ad eum venire, explicans subdit: Et qui credit in me, non sitiet in æternum. Nam ad CHRISTVM venire, est in eum credere: in quem qui piè & verè credit, spiritualiter eum manducat & bibit, nec sitit aut esurit: quod verum est, & spiritualiter, & carnaliter. Nam esurire & sitire pro extrema rerum temporalium penuria etiam literaliter sumitur, quam non finit pius & in se verè credentes pati Dominus, iuxta illud: Davidis: Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Vel spiritualiter intellige, quòd qui finaliter in eum crediderit, nunquam esuriet neque sitiet, nimirum omnium bonorum satietatem in Christo oppletus, iuxta quòd David olim dicebat: Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Et de hac satietate fidelium inquit Isaiæ 49. Non esurient, neque sitient, & non percutiet eos æstus & Sol, quia miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. Qui credit inquit, in me, non sitiet in æternum. Sed dixi vobis, quia, pro quod, & vidistis me, & non creditis: vidistis scilicet me miraculum de quinque panibus & duobus piscibus edentem, quod erat diuinitatis meæ amplum & sufficiens testimonium, & tamen non creditis.

Omne

Omne quod dat mihi pater, ad me venit, & eum qui venit ad me, non eijciam foras, quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Hæc est enim voluntas eius qui misit me, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Hæc est enim voluntas patris mei qui misit me, ut omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Et ego resuscitabo eum nouissimo die.

Quia non veritatis dicendæ, sed pascendi ventris, ut antea illis exprobrauit, eum sequebantur, ideoque quæquam miracula vidissent, non credebant, recte subdit. Omne quod dat mihi pater. quasi dicat: nihil mirum quod in me non creditis, quod iam ad me non venitis, quemadmodum scilicet par est, quia non mittit vos pater. Omnes autem quos mihi dat pater & mittit, ad me veniunt. Sicut enim postea ait: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum: vos autem pater non trahit, sed gula vestra, sed gastrimargia. Et eum qui venit ad me recta fide, non eijciam foras nec aspernabor. Patris enim, cui veni ut paream, voluntas est, ut electos suos, quos mihi dedit, qui que oculis mentis Dei filium videt, & in eum credunt, excipiam, & ad vitam æternam in nouissimo die resuscitabo,

Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi, & dicebant: † Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrē & matrem? Quomodo ergo dicit hic: quia de cælo descendi? Respondit ergo Iesus, & dixit eis: Nolite murmurare in inuicem. † Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est scriptū in prophetis: † Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit à patre, & didicit, venit ad me. Non quia patrem vidit quisquam, nisi is qui est à Deo, hic vidit patrem. Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternā. Ego sum panis vite. † Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, ut si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Si quis manducauerit

† Matth.

13. g.

Mar. 6. a.

Luc. 4. d.

† 23. q. 4. c.

Nabuchodonosor.

in fine.

† Isa. 54. d.

Icre. 31. f.

† Exo. 16.

c.

ex hoc pane, uiuet in eternum.

Murmurabant re vera Iudæi, quòd Christus illos iterum non pasceret: quanquam murmurationis causam prætexūt, quòd se de cælo uenisse diceret. Vnde subdit: Nolite murmurare inuicem, prætextu huius quòd me de cælo uenisse dixerim. Neque enim capere illud potestis, qui ad me fide uenire spernitis, nimirum quos nò pater trahit, sed uenter. At nemo potest uenire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Idem est quod paulo antè dixerat: Omne quod dat mihi pater, &c. At qui trahente patre ad me ueniunt, ego ad uitam æternam resuscitabo: qui omnes erunt docibiles Dei, Græcè *διδάκτρως θεου*: ubi *διδάκτρως* nomen est, significatque dociles. Docibiles autem Dei hic dici puto, qui Dei fidè ac doctrinam facile suscipiunt, & docètur, quales sunt quos pater ad filium trahit: & hoc secundum septuaginta interpre. Isà. 54. quia Hebr. dicitur: Et ponam uniuersos filios tuos doctos à Deo. Vos autem, quos nò pater, sed uenter traxit, nihil mirum est si capere non potestis me affirmantem quòd è cælo descenderim: neque ad me uenitis, quia nihil à patre meo didicistis de me: quippe qui vos immorigeros & male dociles præstatis: cum hi tantum, qui à patre de me audiuerunt, & didicerunt, dociles dici mereantur. Cum autem patrem sensibile quid putarent, quod cerni oculo corporali posset, subdit: Non quia patrem uidit quisquam, nisi is qui est à Deo, qui uidit patrem, hic est à Deo: id est, nemo patrem uidit, nisi qui à patre missus est, eius filius. Eadem sententia cum ea primi capitis: Nemo Deum uidit unquam, de qua uide illo loco. Quòd autè dicit: Patres uestri mādūcauerunt manna in deserto, & mortui sunt: hoc illis impropèrat, quod suprā gloriabātur, dicentes: Patre nostrī mādūcauerunt manna in deserto: nò esse in hoc gloriandū, quòd omnes qui de illo comederunt, morè fugere non potuerunt, & omnes tā iusti quam iniusti mortui: uerum qui hunc panē, quē profero, manducauerint dignè & fideliter, non moriètur, sed in æternum uiuent.

† *Et panis quē ego dabo, caro mea est, pro mundi uita. Litigabant ergo Iuāxi ad inuicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis*

† De con
secr. dist.
2. cap.
Christus. c
Virū. &
c. Omnia.

vobis dare carnem suam ad manducandum? Dixit ergo eis
 Iesus: Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis car-
 nem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebi-
 tis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit
 meum sanguinem, habet vitam aeternam. Et ego resuscita-
 bo eum in nouissimo die.

124. q. 1.
 capite.
 Audiui-
 mus.
 1. Cor.
 11. c.

Græci repetunt, quam ego dabo, scilicet, caro mea est,
 quam ego dabo pro mundi vita. Cùm inquit ergo, panis
 quem ego dabo, de alio pane intelligit, quàm cùm dicit
 Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Nunc cùm
 dicat, quem ego dabo, in futuro, non de priore pane in-
 telligit secundum diuinitatem, sed de pane secundum
 humanitatem. Sic enim interpretatur Euthymius Græ-
 cus ex Græcis, cuius verba pro expositione huc visum
 est addere: Duobus modis inquit, Christus dicitur esse
 panis, secundum diuinitatem scilicet, & humanitatem.
 Postquam ergo docuit de modo qui secundum diuini-
 tatem est, nunc autem docet de modo qui est secundum
 humanitatem. Non autem dixit: Panis quem do, sed què
 dabo: daturus nanque erat in vltima cœna, quando sum-
 prum panem æctis gratijs fregit, deditq; discipulis, & ait:
 Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Quodque is
 locus de vero corpore et sanguine Christi in Eucharistia
 intelligatur, docet Theophylactus, cuius verba visum est
 adscribere, Latinè quidè versa, Græca autem qui volet,
 leget: Manifestè autem inquit, nobis hoc loco de mysti-
 ca communione corporis sui dicit. Nam panis inquit,
 quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mun-
 di vita. Attende autem, quod panis, qui à nobis in my-
 sterijs manducatur, non est tantùm figuratio quædã car-
 nis domini, sed ipsa caro domini. Non enim dixit: Pan-
 is què ego dabo, figura est carnis meæ, sed caro mea est.
 Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticã
 benedictionem, & accessionem sancti spiritus in carnem
 dñi. Et ne què cõturbet, q̄ credendus sit panis effici ca-
 ro: etenim et in carne ambulãte dño, & ex pane alimoniã
 admittẽte, panis ille qui māducabatur, in corpus eius mu-
 tabatur, & similis fiebat sanctissimæ eius carni, & in au-
 gmentum & sustentationem conferebat, iuxta humanũ
 morem.

morem. Igitur & nunc quid prohibet, quin virtute verborum panis in carnem domini conuertatur. Et quomodo non apparet nobis caro, sed panis? Vt non abhorreamus ab eius esu. Nam siquidem caro apparuisset, insuauius affecti essemus erga communionem. Nunc autem condescendente domino nostræ infirmitati talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioqui assueti sumus. Aduerte autem, quod cum diceret verba hæc: Panis quem ego dabo, caro mea est, &c. nondum institutum erat sacramentum Eucharistiæ, quod in cœna postea institutum est, quando sumpto pane & benedicto dixit: accipite & manducate, hoc est corpus meum. Quod autem litigabant Iudæi de verbis Christi, nihil mirum, cum carnales ipsi, carnali tantummodo manducandam carnem intelligerent, quibus aperte Iesus respondet: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem non habebitis vitam in vobis. Aduerte autem, quod non respondet Iudæorum quæstioni interrogantiū quomodo, sed generali sententia respondet, dicens: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. quasi dicat: ad humanam non spectat infirmitatem de creatoris potentia, quo nã modo operetur, interrogare, sed simpliciter verbo eius credere oportet. Quia non modò possibile est eam manducari, sed etiam necessarium, necessitate quidẽ conditionali, si vitam scilicet habere velimus in nobis. Quia ad sumptionem carnis & sanguinis domini in Eucharistiã, sequitur indignè sumentibus vita. Nam vt inquit Cyrillus: Cùm viuificans Dei filius in carne habitauerit ad suum bonum, eam ad vitam reformauit, & totus toti, vt ita dicam, ineffabili modo vnionis coniunctus, viuificantẽ ipsam effecit: quia natura viuificans est, propterea participantes hæc caro viuificat. Quod verò ait: Et ego resuscitabo eum in nouissimo die: non de resurrectione simpliciter intelligendum est, ad quam resurgunt boni & mali, sed de resurrectione ad vitam æternã.

† De con
secr. dist.
2. Quia
corpus.
In qui-
bus.

‡ Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.

Rursum vt obturet murmurantium Iudæorum ora,
aperte

apertè affirmat non ænigmaticè, aut parabolicè, vt in Prima quit Chryfosto. quòd caro sua verè est cibus. Quòd si quidè & verè cibus est, & sanguis verè potus, mirari non oportet, quomodo fieri possit vt carnem eius manducemus, Vtrù sub & sanguinem eius bibamus. Quod autem ait: Qui manducat meam carnem, &c. in me manet, intelligendum est de dignè manducantibus & bibentibus.

Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Hic est pater nis qui de cælo descendit. Non sicut manducauerunt patres vestri mâna in deserto, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. † Hec dixit in synagoga docens in Capharnaum. Multi ergo audientes ex discipulis eius, dixerunt: † Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc vos scandalizat.

† 23. q. 4
capite.

Nabuchodonosor.

Mat. 16. d

† De cõ
secr. dist.

2. cano.

Græci hunc locum interpretantur, τὸν δὲ ἐγὼ, ἕντι Prima τὸν δὲ ἐγὼ, id est, per me, pro, propter me, vt sit sensus: Sicut misit me in mundum, vt homo fierem, pater, ita ego viuo per patrem habitantem in me, sicut alibi dicit: Ego sum in patre, & pater in me est. Sicut ergo per habitantem in me patrem, à quo vita mea dependet, ita qui manducat me, viuet per me: quia me vitam, per quam viuit, in se manentè habet, sicut paulo antè dixit: Qui manducat me, ipse viuet propter me. Et qui manducat meam carnem, &c. in me manet, & ego in illo.

quidem.

Si ergo videritis filium hominis ascendentem † ubi erat † Sup. 3. b prius.

Prædixit Christus: hoc vos scandalizat, quòd dixerim: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. quia natura vobis impossibile videtur, vt hominis caro viuificet, ac durum, vt quis hominis carnem mâducet, quòd præter naturam ista fiant. Quid ergo dicturi estis, quando contra omnem naturæ vim ac potestatem me filium hominis, quem modò nihili facitis, in cælum, vbi prius in natura diuina eram, ascendere, illucque humanam naturam ferre videbitis? Est enim particula hæc: Si enim videritis, ecliptica, supplendumq; est, quid dicturi estis? aut quid simile. Non equidem tunc offendent verba ista,

ba ista, cum intellexeritis maiestatem filij hominis super
astra ferri, quid dicetis, qui neque quicquam corporeum
cogitare potestis, aut attolli posse ad cœlum?

Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam.

Perperam torserunt hunc locum sacramentarij, quasi
velit dicere Christus, carnē suā sacramentaliter mandu-
catam nihil prodesse. Dupliciter autem Græci hunc locū
exponunt. Cyrillus interpretatur, quod caro Christi, si so-
la intelligatur, absque inhabitante in ea diuinitate, viuifi-
care non potest, neque quicquam magis, quàm alterius
hominis caro profit. Sed quoniam cum viuificante ver-
bo coniuncta est, tota effecta est viuifica. Chryso-
stomus carnem, id est, carnalis manducationis intellectum
non prodesse: vt si quis, quomodo ait Augustinus, putet car-
nali modo vorandam dilaniandamque Christi carnem
in Eucharistia, quomodo in macello occisi animalis ca-
ro manducatur. Sed spiritus est qui viuificat, id est, spiri-
tualis, & non animalis. Cyrillus explicat: Spiritus est
qui viuificat, id est, non mea caro per se intellecta, sed
quatenus mihi, qui spiritus sum, vnita est, viuificat. Hic
enim Christum spiritum appellat.

Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt.

Id est, vt inquit Cyrillus, spiritualia spirituali, & non
carnali modo atque animali intelligenda sunt, & viuifi-
ca. q. d. intellexisti ea verba prædicta spiritualiter, tibi
sunt spiritus & vita: intellexisti ea carnaliter, sic nihilo-
minus spiritus sunt & vita, sed tibi non sunt.

*Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim
ab initio Iesus qui essent credentes, & quis traditurus esset
eum. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest
venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo.*

Causam scandali Iudæorū & discipulorū aliquot Chri-
sti (non de duodecim intelligas, nam & alij multi disci-
puli erant) eorum incredulitatem esse ait. Nam in Eu-
charistia, cæterisq; diuinis mysterijs, quæ supra vim nat-
uræ, humanumq; ingenij captum sunt, credere oportet,
non causas interrogare: quippe quæ de eorū genere sint,
vt Isa. ait. Nisi credideritis, non intelligetis.

✠ Isa. 7. b.

*Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retrò, & iam non
cum*

cum

eum illo ambulabant. Dixit ergo Iesus ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? & verba vitæ æternæ habes, & nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei.

† De cō
secr. dist.
2. capite.
Forte.

Eos qui verbo Christo scandalizati sunt, abijisse dicit retrorsum, hoc est, in incredulitatem. Nam qui Christo non credit, atque ab eo se diuidit, retrorsum abiit: qui autem credit, non retrò, sed ad priora & anteriora proficitur, quomodo Paulus ad Philip. 3. ait: Quæ quidem retrò sunt, obliuiscens: ad ea verò quæ sunt priora, extendens mē ipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis fidei in Christo Iesu.

Respondit eis Iesus: Nōne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariotæ: hic enim erat traditurus eum, cū esset vnus ex duodecim.

Ne reliquis discipulis abeuntibus, & solis duodecim remanentibus, ipsi tanquam de sua firmitate confisi insolescerent, cautiore illos reddens, ait: Nōne ego vos duodecim elegi, &c. quasi diceret: Reliquos qui abierant, non elegeram, quapropter mirum non est, si verbo meo offensi, retrorsum abierunt, cū ex vobis quos elegi, vnus sit diabolus. Vbi diabolus non tam calumniatorem significat, quàm insigniter malum, omnique prauitate prauum: qualis diabolus, eiusque imitatione filij. Hunc autem Iudam intellexit, quanquam nominare nō luerit, vt tacito nomine cautiore à malo, minusque de se fidentes redderet.

CAPVT SEPTIMVM.

Christus Iudæorum furorem declinans, Iudæam fugit, & Galilæam frequentat, vnde discipulos præmittit Ierosolyam ad Scenopegiam diem festum Iudæorum, quos instante festo secutus est occultè, palam tamen prædicans in templo, Iudæos ex doctrina sua à Moyse tradita confutat, & eos confusos abire cogit.

Post

Post hæc autem ambulabat Iesus in Galileam: non enim volebat in Iudæam ambulare, quia querebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo ꝛ dies festus Iudæorum, Scenopegia.

†Leuit.
23. f.

Pro ambulabat, Græce est περιπατῶ, id est, ambulabat, vel obambulabat, melius quàm versabatur, quomodo Erasmus vertit. Nam versantur in aliqua regione, qui in certo illius loco habitant: etiãsi inde non moueant. Voluit autem indicare Evangelista, Christum prædicando varia Galilææ loca obambulasse, non Iudæam, ob Iudæorum furorem, qui ad mortem eum petebant. Vbi Iudæam non generaliter, sed specialiter pro ea regione intelligere oportet, quæ tribum Iudæ & Beniamin complectitur: nam in generali Iudæa est Galilæa. Et tunc proximus erat dies festus Iudæorum, Scenopegia, quod Iudæi vocant festum tabernaculorum, de quo Leuit. 23. institutum 15. die mensis septimi, vsque ad 21. quintum festum celebre Iudæorum, in memoriam, quòd in deserto peregrini Israëlitarum non nisi in tabernaculis & vmbaculis habitauerint, οὐλῶσιν κτλ. dicitur, à figendis tabernaculis. Nam οὐλῶσιν, tabernaculum, vmbaculum, & tentorium significat. πύργου, figo, à tabernaculis figendis dictum. Dixerunt autem ad eum fratres eius: Transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & querit in palam esse: si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum.

Fratres eius nõ puto intelligi Iacobum & Ioannem: quanquam nonnulli Græci ita asserant eos Ioseph filios esse, perperam sentientes, sed alios puto fuisse Christi cognatos & affines, qui in Galilæa tantum agerent, ac minime Christum sequerentur, diuinitatisque illius planè rudes essent, & cum animales essent ac carnales, arbitranter Christi gloriam ad eos vt agnatos & affines nonnihil spectare: hortantur eum in Iudæam transire ac Ierusalem, scilicet vt discipuli eius, qui Ierosolymis habitabant, neque illi erant assidui, opera eius viderent & miracula, quæ ad vanam gloriã illos retulisse indicant verba sequentia: Nemo in occulto quid facit, & ipse querit

in palam esse. Vbi pro in palam esse, Græcè est, ἐν παρρησίᾳ ἄνοιαι, quod non significat in libertate esse, id est, audacter loqui, vt in Bibliorum suorum annotationibus quidam interpretatus est, sed in propatulos esse, & palā ac liberè omnium ore celebrari: vt scilicet cū miracula eius Ierosolymis viderint, quotquot illuc affluunt, palām ac liberè eum prædicent ac commendent. Indicant autem verba sequentia, quid sibi velit ἐν παρρησίᾳ ἄνοιαι, id est, in palā ac propatulo esse, omniumq; ore celebrari, ita scilicet verba: si hæc facis, manifesta te ipsum mundo, id est, si vera ac non fucata sunt quæ facis miracula, prodi in publicum, & orbi te celebriorem redde.

Dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos, me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. Vos autem ascendite ad diem festum hunc.

Consulentibus ex vana gloria Christo eius affinibus, vt ad festum Ierusalem ascenderet, quo se illustrem omnibus & gloriosum redderet, respondit: Tempus meum nondum aduenit. i. vt inquit Chrysofost. Tempus & hora mortis meæ à Deo statuta, cuius ego gratia in mundum hunc veni, nondū adest, necdū tempus est vt ego immoler. Quòd si nunc Ierusalem ascendero, qui toti ardent, & morti meæ inhiant, Iudæi statim me occiderēt: quod fieri non oportet ante tempus à patre constitutum. Vestrū autem tempus semper est paratū, vt cū velitis, semper ascendatis, quibus nihil est à mundo ac Iudæis periculi: quippe qui operibus eorum consentitis: ego autem operā eorum arguo. Ideo tutè ascendere potestis.

Ego autem non ascendam ad diem festum istum, quia meū tempus nondum impletum est. Hæc cū dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc et ipse ascendit ad diem festum, non manifestè, sed quasi in occulto. ¶ Iudæi ergo querebant eū in die festo, et dicebāt: Vbi est ille? Et murmur multū erat in turba de eo. Quidā. n. dicebāt: Quia bonus est. Alij autē dicebāt: Nō, sed seducit turbas. Nemo tamē palā loquebatur de illo propter metū Iudeorū.

Quomodo ait Christus : non ascendam : cùm statim Euangelista subdat : Ut autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ? Ad quod respondeo , quòd cùm ait : Non ascendam , intelligendum est, vobiscum . Et certe Græca quæ nunc extant , pro non , habent ἄνω , id est, nondum . Quanquam & Græcus Cyrillus legit ac interpretatur , non ascendo . Et Chrysosto . interpretatur , non ascendo nunc , hoc est modò vobiscum . Igitur ego inquit , non ascendo , adhuc enim vrget Iudæorum excaudescencia in me , qui me occidere possent ante tempus à patre statutum . Post verò ascensum fratrum ascendit & ipse , non manifestè , ne quod illi suadebant , humanam gloriam affectare videretur : tum etiam expectans , donec Iudæorum deferuisset ferocia .

Iam autem die festo mediante , ascendit Iesus in templum , & docebat . Et mirabantur Iudæi , dicentes : Quomodo hic literas scit , cùm non didicerit ? Respondit eis Iesus , & dixit : Mea doctrina non est mea , sed eius qui misit me . Si quis voluerit eius voluntatem facere , cognoscat de doctrina , utrum ex Deo sit , an ego à meipso loquar . Qui à semetipso loquitur , gloriam propriam querit : qui autem querit gloriam eius qui misit eum , hic verax est , & iniustitia in illo non est .

Die festo mediante , hoc est , circa quartum diem mediū hebdomadæ , scilicet festi tabernaculorum , quod per dies septem protendebatur , accessit Christus in templū . iam furore Iudæorum pacato , & ibi docebat , dicens : Mea doctrina non est mea , &c . Mea inquam est doctrina , quā vobis annuncio : mea autem nō est , id est , mei solius , sed patris etiam mei , qui misit me , quod nosse potuerunt , inquit , qui voluntatem eius facere voluerint . Nam à Deo patre profecta est mea doctrina , nō à meipso solo . Verè autē Christi doctrina & patris & sua erat : quippe in quo essent omnes thesauri scientiæ & sapiētiæ absconditi , & in quo habitaret omnis plenitudo diuinitatis corporaliter .

‡ Exod.

20 a .

† Sup . 5 c

† Nōne Moyses dedit vobis legem , & nemo ex vobis facit legem ? ‡ Quid me queritis interficere ? Respondit turba , & dixit : Dæmonium habes , quis te querit interficere ? Respondit Iesus , et dixit eis . Vnū opus feci , et oēs miramini prope

rea. † Moyses dedit vobis circuncisionē, nō quia ex Moysē † Leuit.
 est, sed ex patribus, et in sabbato circunciditis hominem. † Si 12. a.
 circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex † 25. q. 1.
 Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci ca. Ideo
 in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum §. Hic
 iudicium iudicate. Dicebant ergo quidam ex Ierosolymis: ita.
 Nōne hic est quem querunt interficere? Ecce palam loqui- † Deut.
 tur, et nihil ei dicunt. Nunquid cognouerunt verē princi- 1. c.
 pes, quoniam hic est Christus? Sed huic scimus vnde sit.

Hoc dicit Christus ob id, quōd cū sabbato in pisci
 na hominem sanauerit, eum Iudæi vt legis transgressorē
 arguebant: propterea indignati, ad mortem eum quere-
 bant. Idcirco eis obiicit: Me vt legis transgressorē ar-
 guitus ex bono opere, quia totum hominem sanum feci
 sabbato. Nemo autem ex vobis legem facit: quippe quæ
 homicidium inhihet, cū me interficere queritis. Quōd
 autem ait circuncisionem non esse ex Moysē, sed ex pa-
 tribus, ostendit primum circuncisionis authorem fuisse
 Abraham: per quam docet neq; etiā sabbatum solui. Nā
 & circuncisionem homo in sabbato accipit, ita tamen,
 vt inde lex sabbati non soluatur. Ita neq; ex infirmi cu-
 ratione, aut vilo profusū tali benefacto. Quod rursus
 ait: Nolite iudicare secundū faciē, sensus est: Nolite ha-
 bere in iudicando respectum personarū, vt me, quia hu-
 milis videor & abiectus, vti transgressorē sabbati argua-
 tis ex opere profusū bono: Moysē autem transgressi
 sabbati reum non faciatis, cū circuncisione, quæ dolo-
 rem alioqui affert, vsus sit in sabbato, & vos eum imi-
 tantes, pariter vtimini. Quōd si me propter humilitatem
 damnatis, illum propter eius dignitatem absoluitis, vtique
 secundum faciē, & ex acceptione personarum, nō
 ex recto iudicis iudicatis.

Christus autem cū venerit, nemo scit vnde sit.

Qui ista dicebant, indubiē Christū oderāt cū Phari-
 seis, qui ex malitia dicūt neminē nosse vnde sit Christus.
 Nā ex quo prophetæ loco conijcere poterāt ignotū esse
 Christi ortū, nēpe secundū diuinitatē ex eodē nouerant
 cum Phariseis, qui tēpore magni Herodis dixerunt ex
 prophetis Christū in Bethlehē nasciturū. Sed intelligere

nolebant alterum esse Christi ortum ex diuinitate, alterum ex humanitate, de quibus dixerat Micheas ca. 5. de ortu quidē ex humanitate: Et tu Bethlehō Ephrata paruulus es in milibus Iuda, ex te enim mihi egredietur qui sit dominator in Israël. De ortu autem eius ex diuinitate, cūm statim subdit: Et egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Sciebant itaque omnes vnde nasceretur ex matre Christus, nempe ex Bethlehem: ignorabant vnde & quomodo nasceretur, ex patre. Cur⁹ natiuitatis difficultatē referens Isaias, aiebat: Generationem eius quis enarrabit?

Clamabat ergo Christus in templo docens, & dicens? Et me scitis, & vnde sim scitis: & à me ipso non veni: sed est verax qui misit me, quem vos nescitis. † Ego scio eum. Et si dixero quia nescio eum, ero similis vobis mendax, sed scio eū, quia ab ipso sum, & ipse me misit. † Querebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit? Audierunt Pharisei turbamurmurantem de illo hæc: & miserunt principes & Pharisæi ministros, ut apprehenderent Iesum.

Theophylactus & Cyrillus exponunt hunc locum: Quanquā fingitis vos ignorare, qui sim tñ, & vnde sim scitis, nepe à Deo. Nemo. n. posset signa ea facere quæ ego facio, nisi à Deo sit. Sed obstare huic interpretationi videtur: quæ vos nescitis. Quomodo enim vnde cælesti ortu Christus esset, scire poterāt, si Deū vnde prodiret nescirent? Vnde alijs videtur locū exponere de ortu carnali. q. d. Christus: Carnalē utiq; meā generationē nostis, & tamē vnde sim, nō verē nostis: quia patrem qui me misit, & vnde sum, cælesti scilicet generatione ortus, siue à quo missus sum vt incarnaret, nescitis. Quem si velitis scire, quærite à me, & credite mihi, quia ego scio eum. Voluerunt autem eum apprehendere, sed noluit, quia nondum venerat hora, quam ab æterno diuinitus præuiderat. Vnde ex turba pauperes crediderūt maioribus infanientibus. Quapropter ministros miserunt, qui eum apprehenderent, sed non potuerunt, audita turba

Esa: cap. 53.

† Infr.

8. c. g.

† Matth.

21. d.

Mar. 12. b.

Luc. 19. g

30. c. 22. a.

turba eum glorificante.

Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum: † Inf. 13. d
 & vado ad eum qui me misit. † Quæretis me, & non inuenietis, & ubi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quo hic iururus est, quia non inuenimus eum? nunquid in dispersione gentium iururus est, & docturus gentes? Quis est hic sermo quem dixit, quæretis me, & non inuenietis? & ubi sum ego, vos non potestis venire?

Cum per ministros ad mortem Pharisæi Iesum peterent, blando aded sermone vsus, ait: Adhuc modicum tempus vobiscum sum, quasi dicat: quod ad me occidendum anhelatis, quid tantopere persequimini? Adhuc paulisper expectate, ac tum vos, si tenere me volueritis, non impediam. Et sanè modicum tempus erat à festo tabernaculorum, quod in medio Septembri fiebat, vsque ad Pascha. Quo tempore expleto, vado ad eum qui me misit, per ascensionem videlicet ad patrem: & tum quæretis me, & non inuenietis. Non longè enim postea, quadragesimo scilicet post Christi passionem anno, qui tunc Christum petebant ad mortem, in auxilium sui vocauerunt. Multi enim illorum superstites fuere, nec tamen inuenerunt, exigente Dei vindicta, vt meritas scelerum suorum pœnas luerent. Hunc autem Christi sermonem non intelligentes Iudæi, arbitrabantur in dispersionem gentium eum abiturum. Dispersionem autem gentium vocat Chrysostomus gentes, non vno in loco, neq; vna orbis parte seorsum, vt quondam Iudæi viuentes, sed quocunque locorum dispersas. Fortè etià dispersionem gentium intelligit Iudæos, qui tempore captiuitatis hac illac inter gentes dispersi sunt, nec cum cæteris Iudæis reuersi in Iudæam: ad quos prædicandos, quo Pharisæorum odium declinat, abiturum Christum suspicabantur.

In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat, dicens: † Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. † Depoe. dist. 52. ca. pite. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, † flumina de ventre eius fluent aque viue. (Hoc autem dixit de spiritu quem accipiuri erant credentes in eum.)

Nouissimo die festo tabernaculorum, quo præterito, † Il. 44. 8

abituri erant exteri, & quo in templo plures conveniebant, quod in omnibus festis solemnibus octavus dies esset celeberrimus, & sanctissimus, aperte cepit predicare, & clamare: Si quis sitit, veniat ad me. Sitim vocat vehemens salutis desiderium ac studium: qua inquit, sitit qui laborat, veniat ad me, hoc est, mihi credat. Quod autem de siti spirituali intelligat, & quod ad eum venire, credere sit, docent sequentia verba: Qui credit in me, sicut dicit scriptura (hic enim faciendum punctum est), id est, qui de me credit (inquit Theophylactus) quem admodum scriptura testatur de me, quod sim Messias, Dei filius, creator, & uniuersi dominus: aque viue fluunt de ventre eius, hoc est, varia sancti spiritus dona, ac fluenta de corde eius scaturient. Nam ventrem Hebræi pro corde sumunt, sicut in illo Dauidis de filio pater ait: Ex utero ante luciferum genui te. i. de corde meo ac mente paterna. Quod autem per flumina aquæ viue intelligantur sancti spiritus dona, testatur Euagelista, dicens: Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cum audisset hos sermones, discerebant: Hic est verè propheta. Alij dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Nunquid à Galilea venit Christus? Nonne scriptura dicit: quia ex semine Dauid, & de Bethlehem castello, ubi erat Dauid, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad principes & Phariseos. Et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderrunt ministri: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur.

✠ Psal.
109. b.

† Mich.
5. a.

Matth. 2. a.

Græca quæ nunc extant, non habent datus, sed pro eo, sanctus, At Græci exponunt illud: nondum erat spiritus sanctus, pro, non erat spiritus sanctus datus. Quem locum intelligunt de visibili spiritus sancti missione, qui publice missus non est, neque palam visibiliter missus, nisi post Christi glorificationem & ascensionem: Nam ipsa spiritus sancti natura & substantia ab æterno cum patre & filio semper erat. Ex iam dictis verbis magna inter turbas orta est controuersia, alijs credentibus ipsum esse

Mcf.

Messiam, alijs dicentibus, quia de Galilæa non venturus est, sed de Bethlehem domo David. Ideo qui missi fuerant vt adduceret eum, testimonium doctrinæ eius perhibuerunt, dicentes, nunquam se audiuisset talem sic bene loquentem, vt Deus videretur cum eo loqui.

Responderunt ergo Pharisei: Nunquid et vos seducti estis? Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis. Sed turba hæc, que non nouit legem, maledicti sunt.

† Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum nocte, † Sup. 3. a.
 qui vnus erat ex ipsis: Nunquid lex nostra iudicat hominē, nisi prius audierit ab ipso, † et cognouerit quid faciat? Re- † Deut. 17. b. &
 sponderunt, et dixerunt ei: Nunquid et tu Galilæus es? † 19. d.
 † Scrutare scripturas, et videi, quia à Galilæa propheta non surgit. Et reuersi sunt unusquisque in domum suam. † Sup. 5. f.

Ipsi odio & inuidia in Christum accensi, præiudiciū turbæ & simplicibus facere volunt, non debere eos credere Christo, quod ipsi non crederent, qui peritiores in lege essent: atq; eo præiudicio Christū premunt ipsum, doctrinamque eius abijciendam censentes, quod ipsi in illum non crederent. Quod non ferens Nicodemus occultus Christi discipulus, docet ex legis præscripto conueniendum non esse Christū, nisi prius audiretur. Contra eum autē Pharisei stolido se argumento tumentur, nempe quod Galilæus esset, sicut & Christus. Non legitur iniquum in scripturis, oriturum ex Galilæa prophetam. Atqui mentiuntur illum Galilæum esse, quem ex Bethlehem antè nasciturum, & postea ibidem natum sciebāt, quanquam propter exactam in Galilæa ætatem iuxta Isaiæ vaticinium vulgò Galilæus crederetur.

CAPVT OCTAVVM.

Occurrit Christus cautelis Iudæorum liberando adu-
 teram, probando doctrinæ suæ veritatem & excel-
 lentiam, & seipsum veracem, illos autem men-
 daces, seipsum Abraham superiorem: vu-
 de commoti in illum, exiuit oc-
 cultè de templo.

†Leu. 20.
a.
†3. q. 8.
Qui sine
peccato.
& ca. Po-
stulatus.
2. q. 7. ca-
no. Ple-
runque.
†3. q. 8.
Qui sine
peccato.
Postulat.
De pec-
cato. dist. 6.
Qui vult.
Deu. 17. b.
†50 dist.
cap. Pon-
deret.

Iesus autem perrexit in montem Oliueti, & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos. Adducunt autem Scribæ & Pharisei mulierem in adulterio deprehensam, & stauerunt eam in medio, & dixerunt: Magister, hæc mulier modò deprehensa est in adulterio. † In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. † Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram. Cùm ergo perseverarent interrogantes, erexit se, & dixit eis: † Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat, & iterum se inclinans, scribebat in terram. Audientes autem hæc, unus post alium exibant, incipientes à senioribus, & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Erigens autem se Iesus, dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Dixit autem Iesus: † Nec ego te condemnabo: vade, & iam amplius noli peccare.

Hanc historiam de muliere adultera multi codices antiqui Græcorum non habebant, quam neque Chrysostomus in Euangelij Ioannis enarratione recenset: licet eius homil. 60. meminerit. Euthymius Græcus in collect. ex commentarijs Græcis hanc recitat. Cuius quidem nota est expositio, in qua Phariseorum malitia notatur, qui non legis studiosi, sed vt Christum constringerent, reumque transgressæ legis absoluendo mulierem, aut inhumanitatis eam condemnando arguerent. Iesus autem sic factum temperat, vt pudefactos Phariseos ab accusatione mulieris arceat: ipse verò neque absoluat, neque absentibus accusatoribus damnet. Superant tandem explicanda aliqua, quæ nonnihil à Græco differre videntur. Interpres habet: deprehensa est in adulterio, Græcè est, ἔπαυσε φάρσα μοιχευμένη, id est, in ipso facinore adulterans deprehensa est, ita vt tergiuersari non possit. Quod verò aiunt: in lege Moyses mādauit huiusmodi lapidare: Leuit. 20. habetur, & Deuter. 22. vbi tamen de mortis genere, lapidatione scilicet, nihil habetur. Quòd autem semel atque iterum inclinatus Iesus in terra scripsisse

psisse dicitur: quanquam quid scripserit ignoratur, nisi quia aliqui dicunt ipsum scripsisse: Terra terram accusat: tamen vero simile est occulta Phariseorum scripsisse flagitia. Vnde illi pudefacti abierunt, relicta muliere sola, vnus post alterum. Hoc autem loco, scilicet audientes autem, &c. Græca Aldi planè ita habent, vt interpres noster vertit: alij codices paulo secus habent. Nam post audientes, addunt: καὶ ὑπὸ δυνάμει αὐτοῦ, id est, redarguti à conscientia. Et post hunc locum, incipiètes à presbyteris & senioribus, addunt: τῶν ἱερέων, id est, vsque ad nouissimos. Vbi verò interpres habet: erigens autem se Iesus, Græci addunt, καὶ μὴ εἶπε θεοσόμους, ἀλλ' ἦν τῆς γυναικὸς, id est, & neminem intuitus, præter mulierem.

Iterum ergo locutus est eis Iesus, dicens: † Ego sum lux mundi. Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habet lumen vitæ. Dixerunt ergo ei Pharisei: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. Respondit Iesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum: quia scio unde veni, & quo vado. Vos autem nescitis unde venio, aut quo vado.

† Inf. 9. a.
& 13. g.
i. Ioã. i. b.

Græci articulum addunt τὸ φῶς, id est, lux illa vera, de qua Ioan. i. dixit: Erat lux vera, illa scilicet, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc autem ait, vt in ignorantia ac peccati tenebris iacentes ad se, veram lucē sequendum excitet. Ob id autem increpantibus Phariseis, non esse illi fidem adhibendam, quia de se testimonium ferret, ait: Et si testimonium perhibeo ego de meipso, verum est testimonium meum. quasi dicat: Nolo ego vos premere meo vnus testimonio, qui & patrem de me testantem, & scripturas etiam ipsas, & opera habeo quæ facio: quanquam si meo testimonio vrgere vos vellem, verum est testimonium meum. Probat autem hinc verum esse: quia scio unde venio, & quo vado, id est, scio me à deo patre verū Deū exiisse, & rursus vt Deum ac verum hominem ad eū redire. Deus autem falli non potest, nec metiri. Sed quomodo inquires stare potest, quod nunc ait, cum eo quod 3. ca. dixit: Si ego testimonium fero de meipso, testimo-

nium meum non est verum? Dicendum quòd 5. cap. loquitur vt homo purus: hominis autem puri testimonium de se recipi non solet: hic autem loquitur vt homo ac Deus, ideo subdit: quia scio vnde veni.

Vos secundum carnem iudicatis.

Hoc est, vt inquit Chrysostomus: Ego cum sim Deus, non nisi verè iudicare de me possum: vos autem qui carnales estis, secundum carnem, id est, secundum carnalem apparentiam, & externam faciem iudicatis, hominem me purum arbitrate: atque ideo meum de meipso testimonium reiicientes.

Ego non iudico quenquam: & si ego iudico, iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego, & qui misit me pater. Et in lege vestra scriptum est: Quia duorum hominum testimonium verum est. Quia ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me pater. Dicebant ergo ei: Vbi est pater tuus?

† Deu. 17.

b. & 19. b.

† Mat. 18.

b.

2. Cor.

13. a.

Heb. 10. c.

2. q. 4. c. 1.

† Dist. ca.

In omni.

Hoc interpretatur Chrysostomus, quasi dixissent Iudæi: si nos non rectè iudicamus, cur nos non punis? cur non dānas? Quibus respondet Christus: Ego non iudico quenquā, id est, non ad hoc veni primo aduentu meo in mundum, vt iudicem mundum, sed saluem: quanquā si iudicarem, verum esset iudicium meum, quia non solus ego, sed qui misit me pater, mecum iudicat, quem negare non potestis infallibilem iudicem. Sicut meum de me testimonium verum est, quia non solus ego testum de me fero, sed pater qui misit me: quia si ita in lege vestra scriptum est: duorum hominum testimonium verum est: multo magis duorum, qui omnibus hominibus superiores sunt.

† Matth.

11. d.

Luc. 10. d.

† Sup. 7. g.

Respondit Iesus: Neque me scitis, neque patrem meum. Si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis. Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo. Et nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora eius.

Videntur hæc contradicere ei quod dixit 7. cap. Et me scitis, & vnde sim scitis. Euthymius ex Græcis interpretatur, nescitis, id est, nescire simulatis. Nā in veritate inquit,

inquit, nōstis. Chrysoſtomus interpretatur noſſe Chriſtum & patrem, eſt approbare & honorare. Neque nouiſtis inquit, vt oportet agnoſcere: quia ſi cognōſceretis & honoraretis, etiam me cognōſceretis. Nunc autē quia me neſcitis, neque honoratis, illum quoque neſcitis, neque honoratis. Præcedentem verò locum: Vbi eſt pater tuus? quidam inquit Chryſoſtomus, ad iniuriam & probrum dici putant à Iudæis, qui ei exprobrarant, quaſi ex fornicatione natus eſſet. Alij, quòd Ioseph vilem eſſe putabant & abiectum. Ideoq; dicebant: Vbi eſt ille pater tuus, quaſi dicerent: Obscurus eſt & ignobilis, qui tantopere eum iactas: diſſimulabant enim intelligi à Chriſto, Deum patrem eſſe ſuum.

Dixit ergo iterum eis Ieſus: Ego vado, & queretis me, & in peccato veſtro moriemini. Quo ego vado, vos non poteſtis venire. Dicebant ergo Iudæi: Nunquid interficiet ſemetipſum, quia dicit: Quo ego vado, vos non poteſtis venire? Et dicebat eis: Vos de deorſum eſtis, ego de ſupernis ſum. Vos de mundo hoc eſtis, ego non ſum de hoc mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis veſtris. Si enim non crederitis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro.

Vado, his locis, quo ſæpius vitur **CHRISTVS**, ſignificat ſpontaneam eius abitionem in mortem, quaſi dicat: ne putetis quòd ego pro mundo moriturus ſum, veſtrum tantùm eſſe opus, ego enim ſponte in mortem vado, non vos me ducitis: & quia nunc me abijcitis, futurum eſt vt abſentem quæraſis, nec interim inueniat, id eſt, in obſtinato veſtro in me meoſque odio (nec enim deſerunt poſt **CHRISTI** mortem eum perſequi in membris ſuis) aut in infidelitate veſtra. Poteſt etiam intelligi pro, ego vado, ego vado ad patrem per mortem & aſcenſionem: cumq; abiero, voſque futura mala premere cœperint, quæretis me auxiliatorem. Alij interpretantur: quæretis me, ad mortem perſequendo me in meis membris. Quo autem ego vado, id eſt, ad patris gloriam, quo per mortem & aſcenſionem propero, venire non poteſtis. Quod **CHRISTI** verbum non intelligentes Iudæi, arbitrati ſunt per hæc verba, quo ego vado, eum locutum

cutum esse de interfectione sui. Quibus respondit Christus: Vos de deorsum estis, ego de supernis. quasi dicat: nihil mirum si intelligere non potestis quod dixi vobis: quo ego vado. Nam ego qui de supernis sum, id est, exiui à patre, & de cælo descendi, nõ nisi cælestia possum loqui, & sublimia: vos autem qui de deorsum estis, hoc est, carnales, animales, mundani, non nisi infima & carnalia loqui potestis. Quod autem prædixit: moriemini in peccatis vestris: ne ad desperationem eos adducat, ostendit penes vnos illos esse causam mortis. Si enim nõ credideritis quia ego sum, Messias scilicet vester & saluator, in peccato vestro, seu in peccatis vestris, vt Græca habent, moriemini, scilicet in infidelitate & obstinatione.

Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eni Iesus: Principium, qui & loquor vobis.

Diuus August. scilicet & Ambrosius interpretantur: Ego sum rerum omnium principium: nempe in quo Deus omnia fecit, vt scribitur Gene. 1. In principio creauit Deus cælum & terram. Nã sicut pater principium rerum omnium dicitur, tanquam causa & origo, sic & filius, quod per eum omnia pater fecerit. Tamen Græca secus habent, ita nempe, τὴν ἀρχὴν, ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν: vbi τὴν ἀρχὴν, pro κατὰ τὴν ἀρχὴν, id est, principio, siue à principio sumitur: & tunc ordinanda est lectio, interrogantibus Iudæis Christum: Tu quis es? Sum id quod à principio vobis loquor, ac toties inculco ac repeto, nempe panis vitæ, panis viuus, qui de cælo descendi, lux mundi, de quibus & similibus suprâ 6. & 7. locutus est capitulis.

† Ro. 3. 1. Multa habeo de vobis loqui & iudicare, sed qui me misit, verax est, & ego que audiui ab eo, hæc loquor in mundo. † Et non cognouerunt, quia patrem eius dicebat Deum.

Græcâ, πολλὰ ἔχω περὶ ὑμῶν λαλῆν καὶ κρίναν, id est, multa de vobis possem dicere, ac in multis vos accusare, siue iudicare, damnare (nam vtrunq; κρίνω significat) quippe qui sum is, cui pater omne iudicium dedit: sed qui misit me pater, verax est & iustus, ei vos ego relinquo iudicandos, illi doctrinam meam, quam vos rejicitis,

tis, explorandam relinquo: quippe quia ego loquor quæ ab eo audiui. Et non cognouerunt inquit, quia patrem suum dicebat Deum: Græci non addunt Deum, quamquam Græci de eo intelligant. Est itaque sensus: Non cognouerunt, cum diceret: qui misit me: quod de patre eis loqueretur.

Dixit eis Iesus: † Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à me ipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor: & qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum, quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper. Hæc illo loquente, nulli crediderunt in eum. † Sup. 3. e. Infr. 12. e. 1. Ioan. 3. c.

Cum exaltaueritis, id est, morte crucis affeceritis: tunc enim ad literam exaltatus est in aëre, & verè etiam exaltatus, id est, in summum dignitatis gradum assumptus est, sicut testatur Paulus ad Hebr. 2. Eum autem qui modico, quam angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū. Ignominiosissima enim morte, qua deiectum in Christum, eiusq; nomen extinctum in Iudæi putabant, ea maxime exaltatum reddiderunt, non sua, sed patris gratia, testante Paul. Phil. 2. Humilitauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum. Cum ergo inquit Christus, filium hominis, me scilicet vilem & abiectum vestra quidem opinione oppræseritis & extinxeritis, re autem vera, sed præter opinionem vestram exaltaueritis, tunc cognoscetis quia ego sum. Quidam interpretantur, quia ego sum Dei filius, panis vitæ, lux mundi, & similia. At cum textus nihil horum habeat, & vnicuiq; supplere liceat pro suo arbitratu, mihi simplicius sumendum videtur: Ego sum verus Deus, quasi dicat: cognoscetis me, quem contemptui habuistis, verum Deum esse. Vt autè sic interpretetur, adducor, eo quod ad vnum Deum spectat dicere: Ego sum. Et interroganti Moyse Deum quod esset nomen eius, respondit Dominus: † Ego sum qui sum. Et: Sic dices filijs Israël. Qui est, misit me ad vos. Cum ergo exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quod ego sum, id est, agnoscetis me verum Deum, Deiq; filium. Sic enim scribit Mathæus: Centurio, & qui

• Exo. 3. d

CAP. VIII. EVANGELIUM

qui cum eo erant, viso terræ motu, & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Verè filius Dei erat iste. Post exaltationem quoque Christi, id est, eius mortem & resurrectionem (vtrunq; enim eius exaltatio est, vt testatur Paulus Rom. 1.) declaratus est filius Dei, ex eo quòd à mortuis resurrexit. Quod si tunc cognituri sint quòd Christus verè Deus Deiq; filius erat, cognituri sunt etiam, quòd à seipso solo nihil, sed omnia ex patris præscripto & voluntate faceret.

† De pce- Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderunt ei, Iudæos: † Si
ni. dist. 4. vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, et
Si ex bo- cognoscetis veritatem, veritas liberabit vos. Responderunt
no. ei: Semen Abraham sumus, et nemini seruiuimus vnquam:
quomodo tu dicis, liberi eritis? Respondit eis Iesus: Amen

† Ro. 6. c. amen dico vobis, quia omnis † qui facit peccatum, seruus
2. Pet. 2. d. est peccati.

2. q. 7. ca.
Secuti
sunt.

Quia vt paulo antè dixit: multi in eum crediderant: sed quia multi erant, qui cùm ad tempus credidissent, verbis eius offensi, quia animales erant, nec ea capere poterant, abibant retrorsum, vt suprà cap. 6. dictum est: docet non satis esse fidem, nisi in ea perseuerauerint. Quòd si perseuerarint, veros fore eius discipulos, & veritatem agnituros, quæ ipsos ab omni errore peccati & ignorantie protinus liberos reddat. Et veritas inquit, liberabit vos. Quod verbum Iudæi carnaliter intelligentes, de seruitute corporali & legali respondent: Nemini seruiuimus vnquam: Semen Abraham sumus, quasi dicat: Semini Abraham regnum promissum est perpetuò duraturum: quomodo ergo nos seruos appellas, cùm dicis nos per veritatem in libertatem asserendos? Christus docet aliam esse seruitutis rationem, quæ sit per peccatù: quia qui facit peccatum, seruus est peccati. Cui enim teste Paulo, ✠ nos exhibemus seruos ad obediendum, eius serui sumus, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam.

✠ Ro. 6. c.

Seruus autem non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum. Si ergo vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Scio quia filij Abraham estis, sed queritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. Ego quod vidi,
apud

apud patrem loquor, & vos que vidistis, apud patrem verum facitis. Responderunt, & dixerunt ei: Pater noster Abraham est.

Cum prædixissent Iudæi se semen Abraham, id est, de domo ac familia & genere Abraham, atque ideo minime seruos, Christus autem docuisset alia ratione eos esse seruos, scilicet seruos peccati, subdit Christus: Seruus autem non manet in domo in æternum, quasi dicat: cum Paulo. Neque omnes qui semen sunt Abraham, omnes filij, sed serui multi, quia peccato seruiunt. Seruus autem non est perpetuo de domo & familia, sed eijcitur, quoties Domino placet. Itaque quanquam vos genus & semen Abraham iactatis, si serui peccati esse perseueratis, eijciet vos è cœlesti familia verus Abraham, à qua verus filius eijci non potest, quia manet in æternum. Illi ergo fidem habetote, vt vos à seruitute peccati in libertatem asserat iustitiæ. Nam si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Scio equidem quòd Abraham filij estis, at carne tantum, non spiritu, fideique eius imitatione: quia innoxium me, quem tantopere Abraham videre optauit, interficere quæritis: quia sermo meus non capit in vobis, Græcè, οὐ χωρῆ, quod significat capere, percipere, procedere, & progredi, quomodo fortasse sumi potest: sermo meus οὐ χωρῆ, id est, non procedit, neque progreditur in vobis, hoc est, non proficit. Sed vereor ne non id significet τὸ χωρῆν: quapropter aut arbitror Ioannem scripssisse χωρῆται, aut τὸ χωρῆ absolute positum, pro χωρῆται, quomodo nonnulla actiua absolute ponuntur pro passiuis, vt καταερέφω, quod significat finem alicui rei dare aut facere: similiter aliquando desinere. De quo vide commenta. Budæi. pag. 609. Certè Theophylactus passiuè interpretatur, inquit enim: εἴτα ἵνα μὴ ἔχωσι λέγει, ὅτι διακίως εἰς (ὡς) μὲν ἀποκτεῖναι, τῆσδε τὴν αἰτίαν. οὐ γὰρ διὰ τοῦ φροῦ, ἀλλὰ, λυοῦντι κατὰ ἐμῆ, εἰ μὴ διὰ τὸ τὸν λόγον τὸν ἐμὸν ὑψιλότερον εἶναι τῆς ὑμῶν διανοίας, καὶ μὴ χωρητὸν ὑμῶν, id est, Deinde ne dicere possent, iure te interficere volumus, causam addit: Non alia ratione inquit, aduersum me rabie agimini, nisi quia sermo meus vestro intellectu ac cogitatione sublimior est ac superior, neq;

à vo-

Ro. 9. b

à vobis capi potest. Ne verò diceret: sermonem tuum capere non possumus, quippe qui à Deo non est: asserit ea se tantum loqui, quæ apud patrem suum Deum viderit, sicut & ille qui habet patrem suum diabolum, quæ diaboli sunt loquitur.

† De peccat. dist. 1. Resuscitatus. Dicit eis Iesus: † Si filij Abrahamæ estis, opera Abrahamæ facite. Nunc autem queritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui à Deo. Hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaq; ei: Nos ex fornicatione non sumus nati. Vnum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Iesus: Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me. Ego enim ex Deo processi & veni: neque enim à me ipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum.

De duobus eos conuincit: primum, quod patrem suum iactarent Abraham: deinde, quod Deum, & neutrius veros ac spirituales illos filios esse, quod contraria Deo & Abrahamæ faciant. Primum, quod non Abrahamæ, quod eius opera non faciant, quæ secundum Chrysolomum sunt fides, obedientia, mansuetudo. Opera verò eorum infidelitas, impietas, & crudelitas. Secundum, quod non filij Dei: nam si Deus pater vester esset, quem etiam patrem meum semper dixi, & iterum dico, diligeretis me tanquam fratrem vestrum. At contra vos semper odistis Dei filium, & innoxium ad mortem petitis: & quia me odio prosequimini, & sermonem meum non agnoscitis, quia ipsum non auditis.

† 1. Ioan. 3. b

† De peccat. dist. 1. capite. Resuscitatus. † Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. † Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur: quia mendax est, & pater eius. Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi. † Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? † Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

† 1. Ioan.

4. a.

Ab imitatione diaboli filios illos ostendit: quia sicut ille per peccatum toti orbi mortem iniecit spiritualem, tanto

tanto homicida verior, quanto verior est mors animæ, quam corporis: & sicut ille veritatem auerfatur, ita & ipsi vera dicenti credere nolunt, amantque mendacium more diaboli, qui mendax est, & pater eius. Vbi τὸ eius non refertur ad diabolum, qui patrem non habet, sed ad τὸ Ἰησοῦς, quod paulo antè præcessit, eius, scilicet mendacij. Dicitur autem mendacij pater, id est, inuentor & author ipsius, quod Euæ persuasit.

Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nónne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, † & demonium habes? † Sup. 4. c
 Respondit Iesus: Ego demonium non habeo, sed honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me. Ego non quero gloriam meam, est qui querat, & iudicet. Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non vi debet in æternum. Nunc cognouimus quia demonium habes. Abraham mortuus est, & propheta, & tu dicis: Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum.

Tam odiosi erant etiam præ alijs gentibus Samaritani Iudæis, vt Samaritani nomen in contumeliæ vocabulum veterant. Christus verò, quod reuera odiosum illi non erat, ignominiosum non ducit, neque ad illam iniuriam respondet, alioqui reuera Samaritanus, iuxta verbi interpretationem, id est, custos hominum, & seruator erat. Ad aliam verò iniuriam respondit, se dæmonium non habere, sed patrem honorare, neque suam, sed patris gloriam querere.

Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est, & propheta mortui sunt? Quem te ipsum facis? Respondit Iesus: Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est. Est pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus noster est, & non cognouistis eum: † ego autem noui eum. † Sup. 7. d
 Et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo.

Quia dixerat Christus futurum, vt qui sermonem eius seruarent, in æternum mortem non viderent, obijciunt illi Abraham mortuum, quasi se eo superiorem

vellet facere. Sed malè argumentabantur, neque enim Christus dixit: non gustabit mortem: sed, non gustabit in æternum. Neque enim Abraham mortem gustavit in æternum, sed ad sinû patrum anima eius deducta, & inde ad gloriam, ad vitam autem postremò immortalem corpore & anima fuscitandus.

Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum, vidit, & gauisus est. Dixerunt ergo Iudæi ad eum. Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti.

Græci exponunt diem pro die passionis Christi, què vidit præfiguratum & adumbratum in die quo filium suum Isaac obtulit in holocaustum. Didicit enim inquit, quòd sicut ipse non peperit filio suo dilecto propter Deum, ita neque Deus parciturus esset dilecto filio suo propter hominem. Alij dicunt, quòd hic dies pro toto tempore aduentus Christi sumitur, quem Abraham viderit in spiritu, dum in femine Christo benedicendas omnes gentes vidit & credidit. Alij intelligunt diem æternitatis & diuinitatis Christi, quem viderit, intelligens ab æterno ipsum esse Deum, Dei que filium.

Dixit eis Iesus: Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. † Tulerunt ergo lapides vt iacerent in eum. Iesus autem abscondit se, & exiit de templo.

Non ait, inquit Chrysostomus, eram, sed sum, eiusmodi verbum Deo conuenit, eo quòd perpetuus sit atque sempiternus. Quibus auditis sustulerunt lapides vt eum tanquam blasphemum lapidarent. Ipse autem non vt timidus, sed quia nondum venerat hora eius sese abscondit, & vt dicit August. quia veritas fugit superbos & mendaces, & abscondit se illis: humiles autem sequitur, & manifestat se illis.

CAPVT NONVM.

Cæci nati à Christo illuminati miraculum Iudæi calumniantur, quòd cæcus cum parentibus tuetur, & ideo extra synagogam eiecitur, sed à Christo edocendus suscipitur.

Et

E*mp*reteriens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate: & interrogauerunt eum discipuli eius: † Rabbi, quis peccauit, hic, aut parentes eius, ut cæcus nasceretur? Respondit Iesus: Neque hic peccauit, neque parentes eius, sed ut manifestentur opera Dei in illo.

† 24. q. 3.
cap. 1.
§ His ita.

Nota est ad literam hæc cæci historia: obiter tamen pauca explicabimus. Quòd Apostoli quærun, nunquid hic peccauit, aut parentes eius? ex eo mouentur: quòd Christus paralytico dixerat suprâ §. Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Sciebant autem cæcum non peccasse post natiuitatem vt cæcus nasceretur, ideo ambigebant num parentum culpa id accidisset: ideo rogant, num is peccauit, an parentes eius. Nota autem, quòd non simpliciter rogant num peccauerint, sed num peccauerint vt nasceretur eis cæcus filius; id est, an propter eorum peccata acciderit vt cæcus nasceretur. Quibus respondet Christus, nulla illius, neque parentum culpa id accidisse, sed Dei dispensatione, vt in eo restituendo manifestaretur Dei gloria, Christi scilicet Dei filij, cuius nondum aperta ac manifesta erat eius gloria ac virtus in humanitate latens, siue etiam vt manifestetur gloria Dei patris. Nam vt scribitur: Gloria patris filius sapiens, Prou. 10. & 15.

Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. † Sup. 8. d.
Venit nox, quando nemo potest operari. † *Quandiu sum in* Inf. 12. g.
mundo, lux sum mundi. Hoc cum dixisset, expuit in terram, † *Et fecit lutum ex spuito, & liniuit lutum super oculos eius.* † De cõsec. dist. 4. cano.

Quasi diceret: Ad illustrandam suam gloriam nondum satis orbi cognitam misit me pater. At cum eadem simul substantia, eadem quoque sicut mea & illius opera: itaque quòd ipsum glorificaturus sum miraculorum operatione, illius opus est, atque meum. Itaq; Deo dispensante natus est hic cæcus, vt suo tempore in eius illuminatione manifestetur Dei gloria, manifestenturq; eius opera omnia, in quibus me operari oportet, donec dies est, id est, donec vitam ago. Suam enim præsentiam

corporalem diem appellat, in qua inquit, oportet me operari, & in exequendis patris mādatis sollicitum esse, donec dies est, id est, tantisper, dum uiuo. Venit enim nox, quando operari nemo potest, id est, propediem futurum est, vt hinc è vita discedam, atque ad patrem redeam, quando iam occupatus non ero in prædicando hominibus, patrisque exequendis mandatis. Quòd enim noxtem absentiam eius corporalem interpreter, facit quod sequitur: quandiu sum in mundo, lux sum mundi. Si ergo Christus lux est mundi, absente eo per mortem à mundo verè nox erit.

Et dixit ei: Vade, laua in natatoria Siloë, quod interpretatur missus. Abijt ergo, et lauit, et venit videns.

Siloa Hierony. testè §. cap. in Isaiam, fons est ad radices montis Sion, qui non perpetuis aquis, sed certis horis diebusq; ebullit, & per terræ concaua, & antra rupis durissimæ cum magno sonitu venit. Vnde non dubium est oriri, nomenq; habere hanc piscinam, siue natatoriam. Huius fontis aqua fertur Sarracenis multo in precio esse, qui cùm instar hircorum pro more sceteant, huius fontis aquæ lotionem scetorem minuunt. In eadem etiam aqua lauantes oculos à cæcitate leuantur, ita vt etiam Turcis magna sit reuerentia. Quòd autem lutum, vnde oculos cæci lineret, fecit, quòd ad natatoria Siloæ miserit, non ideo factum est, quòd alioqui verbo solo non posset hoc facere, sed vt visibilibus istis signis & Sacramentis, dum mora interim fit, notius miraculum euaderet. Misticeq; hoc notatur, vt cùm cæci omnes à natiuitate simus, vtpote natura filij iræ & peccati, intelligamus non posse nos verum mentis lumen ac visum recipere, nisi in natatoria Siloë, hoc est, in baptismo Christi lauemur. Siloa enim, quod missum significat, CHRISTVM indicat, à cælo in terras nostra gratia à paradiso missum.

Itaq; vicini, et qui viderant eum prius, quia mendicauerat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat et mendicabat? Alij dicebant, quia hic est. Alij autem nequaquam, se à similibus est ei. Ille verò dicebat: Quia ego sum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit: Ille homo qui dicitur

dicitur Iesus, lutum fecit, & unxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatoria Siloë, & laua. Et abiit, & laui, & video. Et dixerunt illi: Vbi est ille? Ait: Nescio. Adducunt eum ad Phariseos qui cæcus fuerat.

Quantquam Græci codices qui nunc extant, habeant pro mendicus τυφλός, id est, cæcus, cum tamen constant Latini omnes codices habeant mendicus & Theophylactus cum Chryostomo legant & exponant mendicus, præstat legere mendicus, quàm cæcus. Rationem enim ponit, quare notus esset vicinis, nimirum quia medicabat. Erant enim Ierosolymis, vt notum est ex Euangelij, cæci multi, sed hic præ alijs notus, quia medicus. Facta autem inter vicinos cōtrouersia, tum propter vultus mutationem, tum propter rem inauditam, annunciauit miraculum vsque ad Phariseorum notitiam, qui & rem & modum ab eo audientes, non credebant. Ille vero tanquam audax defendit, & quem ignorabat, prædicabat, quasi iam animo illuminatus.

Erat autem sabbatum quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum Pharisei quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, & laui, & video. Dicebant ergo ex Phariseis quidam: Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. Alij autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hec signa facere. Et schisma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum: In quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: Quia propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo quia cæcus fuisset & vidisset, donec vocauerunt parentes eius qui viderat, & interrogauerunt, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est, quomodo autem nunc videat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus. Ipsum interrogate, & tetatem habet, ipse de se loquatur.

Hoc opus diguum sabbato, quod tamen Pharisei caparuaulis.

luminiatur tãquam sabbato indignum, sed & per quod sabbatum violetur, vt qui malitia & odio cæci indigni

essent etiam sabbato illuminari. Quoniam verò factum tam manifestum negare Iudæi non poterant, modum calumniantur, rursus interrogantes: quomodo vides? Narravit illis factum ut prius. Quibus non contenti, patentes eius vocant, & interrogant eos primò, an hic esset eorū filius: deinde, an natus esset cæcus: postremò, quomodo nunc videret. Ad duo priora respondent, & quòd est filius eorū, & quod cæcus natus sit. Tertium filio suo committunt respondendum, tanquã sufficientis ætatis. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebãt Iudeos. Iam enim conspirauerant Iudæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Propterea parentes eius dixerunt: Quia ætatem habet, ipsum interrogate. Vocauerunt ergo rursus hominem, qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriam Deo. Nos scimus quia hic homo peccator est. Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio. Vnum scio, quia cæcus cum essem, modò vido. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis: Dixi vobis iam, & audistis. Quid iterum vultis audire? Numquid & vos vultis discipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus illius sis: nos autem Moysi discipuli sumus. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit. Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia nescitis unde sit, & aperuit meos oculos. Scimus quia peccatores Deus nõ audit: sed si quis Dei cultor est, & voluntatẽ eius facit, hunc exaudit. A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquam.

Paulatim fideles oportebat extra synagogam fieri, quæ paulatim desinebat. Hos autem Christus excipiebat, qui aliam synagogam, scilicet Ecclesiam, paulatim incipiebant: Græce ἀποδύναμος, id est, extra congregationem & ecclesiam Iudæorum ciectus. Erat autem tunc ἀποδύναμος idem quod nũc excommunicatus. Quòd si Iudæorum illa excommunicatio metuenda erat, ut viri boni multi timuerũt, Nicodemus videlicet, & Ioseph ab Arimathæa, & alij occulti propter illum metũ Christi discipuli, quanto magis Ecclesiæ nunc excommuni-

catio metuenda est? Sic tantum metuenda est, vt ne quid prauum, ac contra Dei honorem & gloriam eius metu admittamus. Rursum vocant eum, & adiurant, dicentes: Da gloriam Deo: hoc est, inquit Augusti. Nega quod accepisti: quod est blasphemare, nō Deo gloriam dare. Dare enim gloriam Deo, est veritatem de aliquo tanquam præsente Deo dicere. Dicunt ergo: Confitere iustum nō esse iustum, sicut nos eum tenemus, sed peccatorem, ideo subdunt: Nos scimus quia hic homo peccator est. Quibus ille respondit, quasi ex cæco videns, iam cæcos non ferens, mirum est quod tantus esset peccator, & tanta opera faciens, quanta nullus ante eum, cū Deus peccatores non audiat. Quod vt homo loquitur, cū sapius peccatores Dominus exaudiat. Si enim non audiret, frustrā publicanus pectus percutiendo diceret: Deus propitius esto mihi peccatori: qui propter hoc descendit in domum iustificatus. Aliquando enim inquit Augusti. Deus quasi iratus dat quod petis, & propitius negat quod petis. Quando ergo bonum petitis, incumbite orationibus vt sumatis.

Responderunt, & dixerunt ei: in peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit Iesus quia eiecerunt eum foras. Et cū inuenisset eū, dixit ei: Tu credis in filium Dei? Respondit ille, & dixit: Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo Domine. Et proci dens, adorauit eum.

Haecenus illum suum fecerunt doctorem, interrogātes, & factum & modum: nunc autem reprobant eius doctrinam, quam ducunt inutilem, obijciunt illi cæcitatē à natiuitate propter peccata sua contigisse, quod Christus à principio negauit. At ille ab eo gremio expulsus, tanto magis factus est Christi discipulus. A quo benignè exceptus, & quod credere debeat edoctus: & qui corporeis illuminatus prius fuerat oculis, iam mētis oculis illuminatus, confitetur & adorat filium Dei.

Et dixit ei Iesus: In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. Et auiderunt quidam ex Phariseis, qui cum ipso erant, &

dixerunt ei: Nunquid & nos cæci sumus? Dixit eis Iesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum. Nunc verò dicitis quia videmus, peccatum vestrum manet.

Dupliciter hîc iudicium sumi potest, pro condemnatione, & discretionem. Nam & *κρίνειν* discernere significat. Primo modo quidam explicant: Veni in iudicium, id est, in condemnationem, ut eos scilicet condemnem, qui voluntariè cæci sunt, ac videre nolunt. Cùm verò scribatur: Non enim venit filius hominis ut iudicet mundum, sed ut saluetur Mundus per ipsum: & iudicium ipse seruauerit in secundum aduentum, fortasse non malè exponetur, in iudicium, id est, in condemnationem veni in hunc mundum, quo scilicet condemnem à vobis, ut scilicet qui non vident, hoc est, rudes & simplices, qui propter scripturarum ignorantiam veritatis lumen apprehendere non poterant, aperti per fidem mentis oculis videant: & qui vident, id est, Scribæ & Pharisei, qui propter scripturarum notitiam perspicaces sibi videntur, ac bene oculati, clausis per infidelitatem animæ oculis, non videant, sed & cæci fiant. Nam **CHRISTVS**, quomodo Lucæ 2. Simeon iustus prædixerat, positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël. In ruinam quidem Phariseorum ac similium, qui cùm sibi viderentur bene oculati, cæci permanferunt. In resurrectionem verò eorum, qui cùm antè cæci forent, fide lumen animis receperunt. Audientes autem Pharisei hæc verba, & intelligentes ad se pertinere, cùm interrogassent: nunquid & nos cæci sumus? Respondit Iesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum, id est, si scripturarum lumine & intelligentia careretis, quæ ita vos oculatos reddunt, ut me ex his verum Messiam positis agnosceret, non haberetis peccatum, quod ignorantia tolleret, sed excusationem cum idiotis: nunc verò cùm vos videre profiteamini, id est, scripturarum notitiam atque intelligentiam habere, peccatum vestrum, scilicet affectatæ infidelitatis, manet.

CAPVT DECIMVM.

Christus inter pastorem & mercenarium discrimen ponens, se pastorem, & bonum, qui cognoscat oves, & seruet eas, & animam suam ponat pro eis, & iterum cum voluerit, eam sumat: quapropter Iudæi illum lapidare voluerunt, & quòd se vnum cum patre, & Dei filium diceret: quos ex suis operibus conuincens, quosdam ad fidem conuertit.

A Men amen dico vobis, ꝑ qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oves vocem eius audiunt, & proprias oves vocat nominatim, & educit eas. Et cum proprias oves emiseric, ante eas vadit, & oves illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbiu dixit eis Iesus. Illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis,

ti. q. i. ca.
Ordinationes.

Nota sunt hæc ad literam, quibus veri falsique pastoris discrimen Christus aperit: parabolam que per se dignatur indicare. Ouile autem ouium, aut catholicam Ecclesiam, aut ipsam euangelici verbi prædicationem, Christi que Ecclesiarum administracionem intelligere debemus. Ostium autem quòd ipse sit, dignatus est explicare, dicens: Ego sum ostium ouium. Ipse enim verum est ostium, ꝑ quem, teste Paulo Ephes. 2. accessum habemus in vno spiritu ad patrem. Nam absque fide in Christum neque Ecclesie incorporamur, neque in regnum cælorum accedere, aut Ecclesie regimen commodè possumus apprehendere. Per quod ostium si quis introierit, saluabitur: teste enim Petro Acto. 4. ꝑ Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Et ingredietur inquit, & egredietur, id est, liber & intrepidus erit eorum in ouile accessus, non quemadmodum furum, qui clam subeunt, ne agnoscat. Fur autem est, quisquis ad Ecclesi-

ꝑ Ephes.
2. d.

ꝑ Act. 4. c

asticam administrationem, & euangelici verbi prædicationem, aliter quàm in Christi fide, qui solus verè est ostium, vult ascendere.

Dixit ergo eis iterum Iesus: Amen amen dico vobis, quia ego sum ostiū ouium. Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones, sed non audierunt eos ones. Ego sum ostiū. Per me si quis introierit, saluabitur, & egredietur, & pascua inueniet. Fur non venit, nisi ut furetur & mactet, & perdat. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeāt.

Quòd autem dicit Christus: Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones: vbi quidā codices Græci habēt: venerunt ante me, (quanquā Theophylactus, & Euthymius Græci neq; legunt, neq; interpretātur ante me) telligendum est, non per me verum ostium venerunt. Aut, quòtquot venerunt suapte autoritate scilicet, neq; misi sunt à Deo: nam patriarchæ & prophætæ fures nō fuerunt, quemadmodū psuedoprophætæ, de quibus dicit Dominus Iere. 23. Currebant, & ego non mittebam eos. Differentiam aut furis à vero pastore, quem se esse profitetur, indicat, quòd fur, qui verè diabolus est, & reliqui eius ministri fures, ouiu tantum mactatione & internationem quærunt: verus autem pastor Christus, vitā & lucrum: pro quibus etiā animam dat, id est, vitam effundere non dubitat. Et quanquam solus dici pastor verè queat, qui tamen per eius fidem intrant, participio

† 23. q. 4. Tres personas. De iure patro. ca. relatū. Iſa. 40. c. Eze. 34. f. & 37. f. 2. cor. 9. c. † Dist. 43. Sitre & cor. 7. quæst. 1. De renū- cia cap.

imitationis illius pastores dici possunt: quibus per verū ostium intrantibus ostiarius aperit, Christus scilicet, qui idem & ostium, & ostiarius, & pastor est

Ego sum pastor bonus. † Bonus pastor animā suā dat pro ouibus suis. Mercenarius autē, & qui nō est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientē, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, et dispergit oues. † Mercenarius autē fugit, quia mercenarius est, & nō pertinet ad eū de ouibus.

Polita autem furis ac pastoris differentia, adiungit veri pastoris, cuius scilicet propriæ sunt oues, & mercenarij discrimen: quòd videlicet bonus pastor aduersus luporum insultus pro ouibus vitam profundere non dubitat, ne dum illas depascitur ac laniat. In hoc loco autem vbi ait: animam suam dat, vel ponit pro ouibus suis (nam

Græ-

Græcè est *τρίθης*) significat voluntariam Christi mortē, & non coactam. Mercenarius verò, cuius non sunt oues proprium peculium, quanquam minus malus est ipso fuere, neque dilaniat, minus tamen sollicitus est, vt à luporum rabie defendat, sed viso lupo aufugit: cum ad illum non pertineat de ouibus, id est, quòd illi curæ non sunt oues, quia suæ non sunt. Mercenarij verò dicuntur, quicumque lucri tantùm temporalis gratia Ecclesiæ regimen suscipiunt, etiam si vicarij non sunt, sed primariæ illorū curæ traditæ sunt oues. Lupus autem, aut diabolus est, aut diaboli membrum, quiuis hæreticus, aut Christianorum seductor & corruptor, qui per pastoris aut mercenarij negligentiam oues rapit ac dissipat.

Ego sum pastor bonus: & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. † Sicut nouit me pater, ita & ego agnosco patrem, & animam meam pono pro ouibus meis.

Ex quibus probat se bonum pastorem, vtpote qui boni pastoris conditiones habeat. Et primò quod pastor, quia cognoscit oues suas, & vocat eas nominatim, & vocem eius intelligunt, & ipsum sequuntur quocumque ierit, eas deducit ad pascua, defendit à lupis, & eas ad ouile reducit. Et quòd bonus, ex hoc patet, quia animam suam, id est, propriam vitam pro suis exponit ouibus. Vnde Roma. 5. ✠ Commendat autem charitatem suam Deus in nobis quoniã cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. Ita ostendit quantum diligat patrem, quia quæ patris exequens, animam suam ponit pro ouibus suis: quoniam supra dicebat: Sic Deus dilexit mundū, vt filium suū vniuersum daret. Verùm quia non solū Iudæos, sed & gentes redimere venerat, ideo subdit:

† Et alias oues habeo, quæ non sunt ex huius oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnū ouile, & vnus pastor.

Gentes igitur intelligit, quæ nō sunt ex ouili Iudaico, cū legē nō haberēt, neq; prophetas: quas inquit, oportet me adducere, Græcè *ἀγαγῆν*, id est, congregare, & rupta dicitur. 4. maceria, quæ gentes discernibat à Iudæis: ex vtriusq; fiet vnū ouile, sicq; vnus pastor, audientibus legē euangelicā cietatem.

Nisi cū pridem. 23. q. 3. canon. Sex differētię.

† Matth. 11. d.

Mar. 10. d.

† 2. q. 7. capite.

Testes.

✠ Roma. 5. b.

† Math.

11. g. &

12. b.

Ezech.

37. f.

De peccantent.

4. d. 4.

Hanc fo-

ipfis

ipsis etiam gentibus procul olim à Deo remotis: quæ
vocem eius melius Iudæis audierunt, & crediderunt.

Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam,
vt iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego po-
no eam à meipso: † Potestatem habeo ponendi eam, & po-
testatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum ac-
cepi à patre meo.

‡ De ce-
lebr. mis-
sarum. ca.
In quadâ.

Quasi dicat: ne putetis oro, si animam meam pro vo-
bis pono, vitamque propriam lubens effundo, me pro-
pterea deserat pater: imò longè amplius me diligit, do-
natque, vt iterum eam sumam, id est, autoritate mea re-
furgam, qui sponte mea mortem sum oppetiturus: quip-
pe cui inuito nemo vitam auferre potest, quam sponte
exuo, & rursus autoritate mea sumo. Quod autem a-
nimam meam voluntariè pono pro ouibus, ex mandato
patris hoc facio.

Dissensio iterum facta est inter Iudeos propter sermones
hos. Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmonium habet, &
insanit, quid eū auditis? Alij dicebant: Hæc verba non sunt
dæmonium habentis: nunquid dæmonium potest cæcorum o-
culos aperire?

Maluoli vix vnquam bene afficiuntur, de quibus su-
prà 8. dixit: Quare loquelâ meâ nõ cognoscitis? qui non
potestis audire sermonem meum. Ideo ex illis quidam per-
tinaces dicebant: Dæmonium habet, & insanit: qui ip-
sime tanquam cæci insaniebant. Alij parumper illumi-
nati, veritatem agnoscere incipiebant, dicentes, hæc ver-
ba non sunt dæmonium habentis, quod per miraculum
cæci probât: vnde Chrysostr. ibidè: Quia à verbis suade-
ri non poterat, vt obstrueret ora illorū, demonstrationem
ab operibus faciebant. Vnde opera dant fidem verbis, in-
frâ eodem: Et si mihi non vultis credere, operibus cre-
dite. † Sed animalis homo, inquit Paulus 1. Cor. 2. non
percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Stultitia enim est illi,
& non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur.
Spiritualis autem iudicat omnia.

‡ 1. Cor.
2. d.

‡ De cõ-
sec. dist. 1.
capite.

† Facta sunt autem Encenia Ierosolymis, & hyems erat.
Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Circum-
dede-

dederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei: Quousque animam Solenni-
 noſtram tollis? Si tu es Chriſtus, dic nobis palam. Reſpondit
 eiſ Ieſus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego fa-
 cio in nomine patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me: 4. f. g.
 ſed vos nõ creditis, quia non eſtis de ouibus meis. Oves mee
 vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me,
 & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternũ,
 & non rapiet eas quiſquam de manu mea.

Encænã feſtum erat dedicationis templi, ſiue in pri-
 ma inſtitutione per Salomonem, quæ facta eſt in menſe
 Septembri, ſiue in inſtauratione, quæ facta eſt per Zoro-
 babelẽ menſe Martio, ſiue in ipſa purificatione poſt An-
 tiochi contaminationem per Iudam Machabæum, quan-
 do ex nouis lapidibus nouum altare ædificauit, & tem-
 plum dedicauit, quod factum eſt circiter finem Nouem-
 bris in hyeme, vt habetur 1. Macha. 4. Et de hac dedica-
 tione intelligi locum hunc indicant hæc verba: hyems
 erat. Nam reliquæ duæ factæ ſunt in Autumno & Vere.
 Quod verò ait ambulãſſe ipſum in templo in porticu Sa-
 lomonis, conſtat locum fuiſſe, qui porticus Salomonis
 diceretur. Certè conſtat ex 3. Reg. 6. Salomonẽ ante tem-
 plum porticum ædificãſſe viginti cubitos longã, & decẽ
 cubitos latam, vnde in templum, vt veriſimile eſt, pro-
 ſpiceret. Nam vt ibi ſcribitur, fecit in tẽplo fenẽſtras ob-
 liquas, in eum ſcilicet finem, vt puto. Cum quẽ hoc tem-
 plum vna cũ porticu euerſum ſit ſub Sedechia, & poſt-
 modum, quã proximo fieri potuit, ad inſtar primi tem-
 pli inſtauratum, veriſimile eſt porticũ veterem retinuiſ-
 ſe appellationem. Quidam aiunt atrium maius, quod in-
 grediebatur populus orationis cauſa, hic vocari porticũ
 Salomonis. Lege Lyranum 3. Reg. 7.

† Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus eſt, & nemo
 poterit rapere de manu patris mei. † Ego & pater vnũ
 ſumus. Suſtulerunt lapides Iudæi, vt lapidarent eum. Re-
 ſpondit eiſ Ieſus: Multa bona opera oſtendi vobis ex patre
 meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Reſponderunt
 ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphe-
 mia, & quia tu homo cum ſis, facis teipſum Deum.

† De ſum-
 ma trini-
 capite.
 Damna-
 mus.
 † 24. q. 3.
 cano. Qui
 dam autẽ.
 § Arriani.

Græca

Græca paulò secus habent, scilicet: ὁ πατήρ μου ὁ δὲ
 Ἰωάννης μοι, μὴ ἴσων πάντων ἐστίν, id est: pater meus qui dedit
 mihi, maior omnibus est. Quibus verbis probat quod
 statim antè dixit, scilicet quod oves suas de manu sua ne
 mo rapiet, quia inquit: Pater meus, qui eas mihi credi-
 dit, maior est omnibus his, scilicet aduersarijs, qui eas
 volunt mihi eripere, quas pater meus tuebitur: quia qui
 de manu mea raperet, de manu quoq; raperet patris. Ego
 enim & pater vnum sumus, vna vtriusque manus & po-
 testas. Nam manum hic potestatem intelligo. Veteres La-
 tini, atque inter eos D. Augustin. videntur legisse pro ὁ
 καὶ μὴ ἴσων, ὁ μὴ ἴσων, id est, quod pater dedit mihi, maius
 est. Quem locum interpretari possumus de ouih, & gre-
 ge Ecclesiæ, qui licet pusillus sit ex sese, maior tamen est
 omnibus aduersarijs: de patris ac Christi virtute, qui por-
 tas inferni aduersus Ecclesiam suam promisit non præua-
 lituras, cuius & membrū erat Paulus, qui dicebat: ☩ O-
 mnia possum in eo, qui me confortat, Christo. Quidam
 interpretantur: quod dedit mihi vnigenitum filium esse
 ac verbum. Quod ait: Ego & pater vnum sumus, id est,
 vna essentia & substantia, Arius confundit Sabellium, &
 Sabellius Arium: Arium quidem, quia si vnum ac idem
 sunt pater & filius, non est minor patre filius, quod ad di-
 uinitatis quidem naturam attinet. Dum verò ait, sumus,
 confunditur Sabellius, nullam in patre & filio persona-
 rum discretionem ponens. Vel hinc confunditur Ari-
 norum fallacia, qui hoc loco falsò interpretatur, vt vnū,
 vnitatem voluntatum & vnauinitatem, non vnitatem naturæ
 & essentiæ. Nam Iudæi ex verbo intellexerunt Christū
 se eiusdem cum patre substantiæ, ac se Deū facere, cū aiūt:
 Quia tu homo cū sis, faciς te ipsum Deū. Cū homo
 inquit, sis, id est, vilis & abiectus homo.

☩ Philip.
4.c.

☩ Psal.
81.b.

Nōne scriptum est in lege vestra, quia ☩ ego dixi, dii estis?
 Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non po-
 test solui scriptura: Quem pater sanctificauit, & misit in
 mundum, vos dicitis quia blasphemias, quia dixi filius Dei
 sum? Si nō facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si aut
 rem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite: vt
 cognoscatis & credatis, quia pater in me est, et ego in patre.

Probat

Probat hoc loco Christus nequaquam se blasphemare, etiam si se Deum aperte appellaret. Nam in Psalms (quos hoc loco legis nomine vocat) sicut & Ioan. 15. vt adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia ✠ odio habuerunt me gratis. Scribitur autem de magis ✠ Psal. firatibus & iudicibus: ✠ Ego dixi, dij estis. Neque de- 68. d. dignatur scriptura, quæ solui non potest, neque irrita ✠ Psal. ri Dei appellatione puros homines, ad quos sermo Dei 81. b. factus est, id est, de quibus loquitur Deus eo loco Psal- morum. Nam ita mihi interpretandum videtur: ad quos sermo Dei factus est: quemadmodum ad Hebræos primo: Qui facit angelos suos spiritus, &c. id est, de angelis. Quomodo potest blasphemare is, nõ modò ad quem plerunque fit sermo Dei, sed ab æterno factus est: quem- que pater sanctificauit, id est, futuram pro mundo ostiam segregauit, eaque tantum gratia misit in mundum, quem ex operibus patris, quæ facit, credere debueratis, & agnoscere me in patre esse, & patrem in me. Quod perinde est cum prædicta sententia: Ego & pater vnum sumus. Quod agnosci à nobis non potest, nisi ex ipsius filij operibus, quæ eadem sint cum operibus patris. Nam Deum esse Christum ex ipsa Dei substantia, quæ mente humana teneri nequit, sed ex ipsa tantum operum æqualitate, & vt ita dicam, identitate.

† Querebāt ergo eū apprehēdere, & exiuit de manibus eo- † Matth. rii. Et abiit iterū trans Iordanē, in eū locū vbi erat Ioannes 12. b. baptizās primū. Et māsūt illic, et multi venerunt ad eū, et di- Mar. 3. b. cebāt: Quia Ioānes quidē signū fecit nullū. Omnia autē quæ- cūq; dixit Ioānes de hoc, vera erāt. Et multi crediderūt in eū.

Frustrā quærunť Iudæi Christum apprehendere, quia nolebat, sed manus eorum, quomodo voluit, euasit: apprehenderūt autem ipsum quando voluit, quia tempus, quo paratus erat pati, tunc aduenerat. Vt autem illorum furori locum daret, iterum transiuit Iordanem, in locum vbi primum Ioannes baptizabat: ibi ve rō à multis à Ioannis collatione acclamatur Christus. Nam vt inquit, Christus cūm venerit, plurima signa facturus est: Ioannes autem, quem plerique C H R I S T V M prædicauerunt, nullum signum fecit: cæcos non illuminauit,

nauit, leprofos non mundauit, mortuos non fuscitauit, supra mare non ambulauit, & sic de multis alijs, quæ iste coram nobis fecit: sed & quæcunque de illo Ioannes dixit, ille effecit. Non dubitandum est itaq; amplius, quin iste sit Christus in lege promissus. Et multi crediderunt in eum: & quem Iudæi abeunte in apprehendere nequuerunt, isti stantem apprehenderunt.

CAPVT VNDECIMVM.

Christus à Lazari sororibus vocatus, ipsum quatuor diebus mortuum fuscitat, vnde plures in Christum crediderunt: qua de re Iudæi irritati, consilium contra eum inierunt, & decreuerunt eum morte afficiendum: quorum vitans furores, tempus expectando in desertum rursus decessit.

† Matth.
26. 3.

Mar. 14. 3

Luc. 7. c.

† Inf. 12. g

ERat autem quidam languēs Lazarus à Bethania, de castello Mariæ & Marthæ sororum eius. (Maria autem erat, † quæ vnxit dominum unguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur.) Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes: † Domine, ecce quem amas, infirmatur.

Septimum est hoc miraculum eorum quæ recitat Ioannes, at longè maximum, quod quatruiduanum, ac iâ fecerentem Lazarum à morte fuscitauit, ipse morti iâ proximus. Nota est autem ad literam historia: quapropter omisis plerisque, in ijs tantùm immorabimur, quæ non nihil habet difficultatis, aut à Græco variant. Quod interpret vertit languens, Græcè est ἀδύων, quod significat & actu ægrotum, & longaiam infirmitate fractum & languidum. Quoniam autem celebratissimum futurum erat hoc miraculum, omniumq; longè maximum, multas exprimit hoc loco circumstantias, nempe ægroti nomen, patriam, domum, parentes, locum. Erat inquit, à Bethania, de castello Mariæ & Marthæ: vbi quidam expli cant castellum Mariæ & Marthæ fuisse Bethaniâ ipsam. Quod cùm textus non dicat Græcus, neque vlla possit esse appositio propter præpositionē ἐκ: appositivæ enim diceretur, ἀπὸ βηθανίας τῆς κώμης, non ἐκ τῆς κώμης. Rursum quod interpret habet, sororem eius, Græcè est, τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς, id est, Mariæ ac Marthæ sororis eius, vt τὸ
cuius

eius referatur ad Mariam, non ad Lazarum. Maria autē erat, quæ vnxit dominum vnguento. Quamquam non nihil diserepant Græci à Latinis de hac Maria sorore Lazari, num eadem sit cum illa peccatrice, de qua Luc. 7. quæ Magdalena dicitur: præstat tamen cum Ecclesia dicere eandē fuisse, de quo vide scripta Iodoci Clichthouei. Nam factum à Maria Magdalene, de qua Luc. 7. cap. paucis exponit Ioannes, dicens: Erat quæ vnxit dominū vnguento, & extersit pedes eius capillis suis. Nec vero simile est factū Lucæ de Magdalena hic recitari, sed quòd quidam dicunt factum illud, quod statim 12. cap. Ioannes narrat, hicq; per anticipationem narrarit. Quid enim opus erat Ioanne anticipationem id factum recitare, quod statim postea erat narraturus. Et si per anticipationem Ioannes dixisset, dicturus erat: Maria autem est ea, quæ vnxit dominum vnguento: cūm erat dixit, ostendit verē iā facta loqui, neq; ignorare vehementē illam Mariæ contritionem à Luca recitatam, quam ille paucis recitauit. *Audiens autem Iesus, dixit eis: Infirmetas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eā. Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius Mariā, & Lazarum. Vt ergo audiuit qui a infirmabatur, tūc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post hæc dixit discipulis suis.*

Non hoc dixit Christus discipulis, quòd verē ex hac infirmitate non sit mortuus Lazarus, sed quòd mors illa μακροχρονια, ac longa & diuturna non fuerit, quemadmodū aliorum qui sic moriuntur, vt postea inter viuos locū habituri non sint ante generalem resurrectionē. Sed infirmitas hæc illi contigit, non vt longum moriatur, quæ admodū & reliqui, sed vt per eā, verē licet ad tēpus mortuo Lazaro, ac postmodū resuscitato, glorificetur Dei fili⁹. *Eamus in Iudeam iterum. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nūc querebant te Iudei lapidare, & iterum vadis illuc?*

Iudæa generali vocabulo pro tota regione Chananæa sumitur, quam duodecim Iudæorum tribus incoluerūt, quæ & Palæstina dici videtur. Speciali autem vocabulo Iudæa dicitur ea Palæstinæ portio, quæ distinguitur contra Galilæam & Samariam, quæ quidem Samaria media

R r est in-

est inter Galilæam & Iudæam, testimonio Ioannis .4. cap. dicentis: Reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum ire per Samariâ. Cùm aut in fine .10. capituli dixit Ioannes, quòd abiit Iesus trans Iordanem, in eum locum ubi erat Ioannes baptizans primum, qui Ioannis primo Bethania, vel secundum alios Bethabara nominabatur. Quòd autem Bethabara sit in Iudæa trans Iordanem (nam citeriorem & vltiorem Iudæam amne Iordane diuisas habemus) constat ex eo, quòd Mariæ ac Marthæ legati in eum locum, qui in Iudæa est, venerūt ad Christum. Difficultas remanet, quomodo in Iudæa Christus existens, dicat: Eamus in Iudæam. Ideoque dicendum videtur, quòd specialiori adhuc vocabulo Iudæam Euangelistæ sumunt, exclusâ trās Iordanem regione. Nam Marcus .3. cap. videtur separare trans Iordanem regionem, quæ Plinio Peræa dicitur, quasi trās Iordanem, quemadmodum & Idumæam à Iudæa, dicens: Et multa turba à Galilæa & Iudæa secuta est eum, & ab Ierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem. Quòd autem Ierosolymam seorsim nominat Marcus, hoc facit, non vt distinguat, sed vt doceat ex principe vrbe Iudææ, in qua primarij eius vrbs sibi erant infensi, simul sectatores multos & asseclas Christū habuisse. Aut fortassis Iudæam vsurpat Euangelista pro principe vrbe tribus Iuda, Ierusalem scilicet, & eius cōfinibus, quæ propriè in tribu Iuda & Benjamin fuerunt.

Respondit Iesus: Nōne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, nō offendit: quia lucē huius mūdi videt. Si autē ambulauerit in nocte, offendit: quia lux nō est in eo.

Cùm Christo metuerent discipuli in Iudæam redire volent: quippe qui paulò ante in porticu Salomonis pene lapidatus fuisset, ideoque illò abire disfluaderent, offendit Christus, nihil esse quòd sibi metuere debeant, duplici ratione, quarum prima hæc est: Nōne duodecim sunt horæ diei? quasi diceret: Mutabilis, nec semper idem animus hominis: ideoque sicut variæ & duodecim sunt horæ diei, sic variæ & mutabilia sunt hominum consilia. Itaque qui verbo meo aliquo modo offensi lapidare me nuper volebant, non est vero simile (vt

muta-

mutabilis est mens hominis) in eodem semper manere consilio . Et hæc mihi videtur (quanquam sciam viros doctos diem, Christum, horas, Apostolos, alios que aliter interpretari) simplicior esse intelligentia. Neque discedit ab hac interpretatione sequens locus, quæ est secunda ratio: qua Christus ostendit sibi non esse metuendum à Iudeis. Si quis inquit, ambulauerit in die, nõ offendit: quia lucem huius mundi videt: quæ metaphorica locutio est, quasi diceret Christus: Illis à latronibus & furibus est metuendum, qui noctu & in tenebris ambulant: præuidere enim non possunt aduersariorum insidias aut insultus. Mihi verò, qui in die ambulo, id est, vel in sinceritate consciëntiæ nullius mihi rei consciæ, vel potius in die, id est, clarissima rerum mihi euenturarum notitia, nihil est metuendum. Metuant illi, qui cùm in nocte & tenebris ambulant, ignorantia cæcitatatis imminencia sibi aduersarijs mala præuidere non possunt, ac ideo faciliè impingunt, non præuisis offendiculis.

Hæc ait, & post hæc dixit eis: Lazarus amicus noster dormit: sed vado, vt à somno exsuscitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius: Domine, si dormit saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius: illi autem putauerunt quia de dormitione somni diceret.

Sicuti Iesus de Lazari infirmitate dixerat: Hæc infirmitas non est ad mortem: ita nunc mortem ipsam non mortem, sed somnum vocat, quippe quam breui secutura esset vita, excitato à morte illo. Hinc occasione dedit Dominus Christianis scriptoribus, vt piorum mortem somnum vocarent, & mori κοιμᾶσθαι dicerent, & locum ad sepeliendos mortuos κοιμητήριον, id est, cœmeterium, quasi dormitorium appellarent: quem adhuc sermonem ignorâtibus Apostolis, ac de dormitione somnâ Christum locutum putantibus, apertè CHRISTVS inquit: Lazarus mortuus est. vnde subdit:

Tunc ergo Iesus dixit manifestè: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos (vt credatis) quoniam nõ eram ibi. Sed eamus ad eum.

Quomodo latuisset eum, ad cuius manus morientis anima iudicanda aduenerat, ideo manifestat mortem eius:

R. r. 2 & gau-

✠ Hebr.
4. d.

& gaudeo inquit, propter vos, quod non fuerim ibi, vt ex eo credatis, me sic nosse futura atque præsentia, ✠ cuius oculis omnia nuda sunt & aperta. Si. n. aduissem, sanassem eū à morbo, nec se occasio suscitādi mortui obtulisset: quam propter vos oblatam esse gaudeo, vt credatis ex hoc diuinitatis meæ testimonio me Dei filiū esse.

Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus & nos, & moriamur cum eo. Venit itaque Iesus, et inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem.

Hic Caietanus, & audaculus librarius asserunt in hac dictione condiscipulos, τὸ con, superfluere, cū tamen Græci habeant ἐμμαδντᾶις, id est, condiscipulis: & ita interpretatur Theophylactus. Pro eo autem quod interpres vertit, & moriamur, Græci habent ἴνα, id est, vt. Et Chrysost. putat ea Thomæ verba esse timidi hominis, atque animum despondentis, quod indicat τὸ ἴνα, vt. Nā Latina versio, eamus, & moriamur, citius intelligi posset de confidentia animi: quomodo etiam nonnulli intelligunt.

Erat autem Bethania iuxta Ierosolymā, quasi stadijs quindecim. Multi autem ex Iudeis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha autem vt audivit quia Iesus venisset, occurrit illi. Maria autem domi sedebat.

Bethania viculus est monti Oliuarū vicinus, vt plurimum ab Ierusalem stadijs quindecim distans. De stadijs autē vide sup, cap. 6. Distat igitur ab Ierosolymis duobus ferè miliaribus, à Bethphage vno & sem. interiacente monte Oliueti, olim nobile castrum, nūc penè desertum. Ante huius introitum iactu ferè lapidis monstratur locus, vbi Martha Christo ad suscitandum Lazarum venienti festina occurrit: & cū de resurrectione & fratris suscitatione cum Christo disputaret, vt infra patebit, Maria vocata aduenit. Cum proxima ergo esset Ierosolymis Bethania, nec ex infima familia essent Lazarus, Martha & Maria, non dubium est ex affinis & amicis illarum Ierosolymitis ad consolandum eas venisse.

Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Sed & nunc scio, quia quæcumque

popo-

poposceris à Deo, dabit tibi Deus. Dixit illi Iesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quia ¶ resurget in resurrectione in nouissimo die. Dixit ei Iesus: Ego sum resurrectio et vita. † Qui credit in me, etiã si mortuus fuerit, uiuet. † Luc. 14. c. Supr. 6. d. Et omnis qui uiuit, et credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? At illi: Vtique Domine. Ego credidi, quia tu es Christus filius Dei uiui, qui in hunc mundã uenisti.

Non dixit Martha ad Iesum: Precor te ut suscites fratrem meum, sed totum illius commisit uoluntati & uirtuti, quæ nesciebat, an fratris resurrectio iam quatuor uani facilis ei esset, uel etiam fratri uilis. Respondit illi Christus: Resurget frater tuus. Quod Martha non intelligens, dubitat an de resurrectione finali loquatur. Ideo subdit Christus: Quia ego sum uita, ego pariter sum resurrectio. Mors enim corpori non aduenit, nisi discedente anima: nec animæ adest, nisi discedente fide, & ea quæ per charitatem operatur. Sum igitur per fidem charitate formatam uita animæ, sicut animã est uita corporis. Meũ igitur est animã uiuificare, ideo & multo magis corpus. Qui ergo credit in me per fidem formatam, etiã si mortuus fuerit in carne, uiuet in anima, donec totus resurgat, nunquam postea moriturus. Sed & omnis qui in carne uiuit, & per fidem formatam credit in me, etiam si temporali morte moriatur, non morietur in æternum: quia si credis me uitam posse conferre æternam, cur non me credis ad hanc temporalem posse suscitare uitã, cum multo facilius sit temporariam uitam dare, quam æternam. Cui narranti Martha facile credidit.

Et cum hæc dixisset, abiit, et uocauit Mariam sororem suã silentio, dicens: Magister adest, et uocat te. Illa ut audiuit, surrexit citò, et uenit ad eum. Nondum enim uenerat Iesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha. Iudei ergo qui erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum uidissent Mariam, quia citò surrexit, et exiit, secuti sunt eam, dicentes: Quia uadit ad monumentũ, ut ploret tibi. Maria ergo cum uenisset ubi erat Iesus, uidens eum, cecidit ad pedes eius, et dixit ei: Domine, si susces hic, non esset mortuus frater meus.

Nec Euangelista curauit scribere quomodo Christus Mariam vocauerit, quia ex verbis sororis satis patet. Quia etiam silentio eam vocauerit, utpote in aure, ex hoc patet, quia nec Iudæi, qui eam cōsolabantur, intellexerunt, sed putantes eam ire ad monumentum ploraturam, secuti sunt eam. Ideoq̄ue Euangelista Iudæorum meminit, ut & ipsi resurrectionis oculati essent testes. Vnde credendum est Christum aduentum suum distulisse vsque ad mortem Lazari, ut venientibus ad consolandas sorores plerisque Ierofolymitanis, notius esset pluribus miraculum.

Iesus ergo ut vidit eam plorantem, & Iudeos qui venerat cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum, & dixit: Vbi posuistis eum? Dicunt ei: Domine, veni, & vide. Et lachrymatus est Iesus.

Christus Lazarum suscitaturus agit quæ talem decebant, hominem seipsum ostendens, cæteris compatiens, & eorum infirmitati condescendens, infremuit, se cōturbauit voluntariè, & fleuit: quæ si non mōstrasset, non facile credidissent post tantum miraculum ipsum fuisse hominem, sed purum Deum. Quod inquit: vbi posuistis eum: non ut ignorans quærit, qui etiam absens sciuit ipsum mortuum, sed vult omnes præsentem eorum quæ in eius absentia facta fuerunt, fieri certiores, ut omni careat suspicione miraculum: nec calumniam patiat, si quippiam non fuisse sepultum causaretur. Quod verò locum videns sepulchri lachrymatus est, humanæ miseriam deflet naturæ, quæ per peccatum ad talem deiecta est conditionem, quæ immortalis per gratiam creata est, sed per peccatum sit facta mortalis, ut vitæ finem quotidie mœlta expectet. Quantum igitur miseræ compatiatur, humanæ testantur lachrymæ, non minus doloris, quàm amoris insigne. Flebat igitur Lazarum Dominus, inquit Cyrillus, pro parte humanitatis, quem statim suscitaturus erat per potentiam diuinitatis. Erudijt etiã nos Dominus suis lachrymis, quoniam modo charos nostros vita defunctos moderatis & lege rationis temperatis lachrymis flere debemus. Quod & Ecclesiasticus nos admonet: ✠ Supra mortuum plora, defecit enim lux

lux eius. Modicum plora supra mortuum, quoniam requieuit. Et idē: ☩ Fili, in mortuum produc lachrymas, ☩ Ecclesia. 38. a.

Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidā autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur. Iesus ergo rursus fremens in semetipso, venit ad monumentū. Erat enim spelunca, et lapis superpositus erat ei.

Si Iudæi nūc Christū non fatentur, certō sunt inexcusabiles. Quidā eū oculos cæco nato restituisse fatentur, & sequens nō potuerūt ignorare miraculū, qui præfentes adfuerūt, q̄ si Lazarū à morte ad vitā reuocauit, ipsum certē à morte impedire potuit. Quod si hæc indubiè supernaturalia cōfessi sunt, nec cetera diffidentes audiēdi sunt. Rursus amorē pariter & dolorē, quo humanā deplorabat miserā, durę feruituti mortis ita subiectā, ingeminat propter nos, vt veritas multo magis inclarescat. Hæc itaq; passus pergit ad monumentum. Illud adhuc à peregrinis visitur sepulchrū marmoreis lapidibus operitū, supra quod erectū est in tanti signi memoriā percelebre facellū marmoreū, quod nō tā Christiani, quàm Turcæ & Saraceni venerātur. Patet itaq; illud Lazari sepulchrum in spelunca subterranea, ad modum Christi saluatoris sepulchri.

Ait Iesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat: Domine, iam foetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: † Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei. Tulerunt ergo lapidem.

† De cele

In hoc patet difficultas mortui in peccatis iustificandi, in cuius corde duritia quædam est, quæ nisi Domini præcepto tollatur, à peccatis excitari non potest peccator. Tollite igitur inquit Iesus, lapidem, vt magis veritas elucescat. Iudæos enim iussit tollere lapidem, vt miraculo crederent, nec ipsum calumniari possent. Quærit Cyrillus, cur lapide non amoto, quod manus esset signū futurū, non suscitauit Christus Lazarum: quod tñ nō fecit, vt Iudæos miraculi testes faceret. Martha autem timens Christum iam quatruiduani foetore cadaueris posse infici, impedire vult lapidis ablationem, petens fra-

trem suum quomodolibet resuscitari: qua non obstante, tulerunt lapidem. Vbi Græci addunt præter Latinos, $\delta\upsilon \eta \nu \delta \tau \epsilon \theta \nu \chi \alpha \varsigma \chi \epsilon \rho \mu \epsilon \nu \omicron \varsigma$, id est, ubi erat, qui mortuus fuerat, iacens. Voluit igitur Christus tolli lapidem, & nõ clauso sepulchro Lazarum suscitare, vt videretur à Iudæis in sepulchro mortuus, & postmodum inde viuus resurgens, ne calumniam causari possent, qui omnium testes etiam oculati fuerant.

Iesus autem eleuatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis: sed propter populum qui circumstat, dixi, vt credant quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, voce magna clamauit: ¶ Lazare, veni foras. Et statim prodijt qui fuerat

† Lazare, veni foras. Et statim prodijt qui fuerat mortuus, ligatus manus & pedes institis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus: Soluite eum, & sinite abire. Nos paucis modum docet orandi, vt orantes in cælum cor eleuemus, à quo ☩ omne datum optimum, & omne donum perfectum. Christus autem oratione nil aliud querit, nisi Dei patris gloriam, vt & nos taliter oremus, primum querendo regnum Dei, & iustitiam eius. Et his dictis voce magna clamauit: Lazare, veni foras. Ne videretur Magorum præstigijs & incantationibus ac suffuris vti, voce magna clamauit: Lazare, veni foras: & statim prodijt ligatus institis Lazarus. Hic vide quid sint instituta, pro quo Græcè est $\chi \epsilon \rho \sigma \iota \alpha \varsigma$, quam dicunt minutam quanda fasciolam, etiam tenuissimam stolæ mulierum assutam, de qua Ouidius de arte: Est procul vitæ tenues in signe pudoris, Quæque tegis medios instituta longa pedes. Putarem facile fasciam esse, qua super syndonem sepeliendi ligantur. Est statim magnæ voci obediuit, quæ, vt ait August. sufficiebat oēs suscitare mortuos, & cuncta vacuare monumenta. Nisi Lazarum specialiter nominasset, in quo miseri notatur conditio peccatoris, & incommoda eius. Ligatur manus, ne quippiã boni faciat. Ligatur pedibus, ne quæ sibi vtilia sunt, prosequatur. Velatur facie, ne quæ sunt agenda, cognoscat. Sepelitur in peccatis, vndique duro lapide clausus. Qui post vocem Dñi suscitatus, datur sacerdotibus corpore soluendus, & anima sacramentaliter & ministerialiter, qui

à Deo

† 11. q. 3. c.
Tuc vera.
de pœnit.
dist. 1. c. 6.
uertimini.
ni. Quam
pœnitet.
☩ lac. 1. c.

à deo fuerat anima suscitatus & absolutus authoritatiuè. Multi ergo ex Iudeis, qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Phariseos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus.

August. dicit quosdam credidisse, quosdam verò nō: ex illis quosdam iuisse ad Phariseos, vel vt factum nunciaret, vt Christo crederent, vel vt in ipsum fœuirēt. Inde ex eodem miraculo quidam collegerunt fructum, alij venenum, qui propter cordis duritiam tanto viso miraculo non crediderant, sed æmulis eius narrauerunt: vnde perniciosum contra eum patratum est concilium.

Collegerunt ergo pontifices & Pharisei concilium, & dicebant: Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent locum nostrum & gentem. Vnus autem ex ipsis, Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expediat vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. † Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit, quòd † Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. † Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum.

Iusto Dei iudicio sapius accidit peruersis, vt quæ sibi recta cōferantur, etiam vertantur in malum. Vnde factum est, vt Iudæi tanquam mortui, qui poterant ad vitam paucò discrimine redire, consilium ineunt aduersus eum, qui solus vitam illis conferre poterat, & vt illi mortem inferrent, qui quatruiduanum ad vitam reuocauerat, & qui vita ipsa est, & mortis habet imperium. Si dimittimus eum inquit, sic, omnes credent in eum. Ex qua re letari debent, ipsi tristantur. Et vt ait Cyrillus, inuident Soli, quòd in plures suæ lucis distribuit radios. Aemulantur hominibus, quòd à veri Solis luce illustrentur, & ad fidē adducantur: quasi sibi detractum sit quod Christo accesserit. Et qui tēporalia sibi à Romanis auferenda timebant, nullius momenti æterna facientes, vtrūque simul amiserunt. Nam propter huiusmodi facinus

fi. q. 1. Di
ctum est.
† Depoc.
dist. 4. Si
ex bono.

Hæc societatem.
† Mat. 12. b
Marc. 3. b.

Romani & locum & gentem simul abstulerunt. Vnde vnus ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex, prophetauit, etsi impio in Christum animo, indignabundoque diceret, relictis Iudæis: Expedi vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. quasi dicat: Quid adhuc sinimus viuere illū, qui leges nostras institutaque subuertit, totaque Iudæorum gentem ad se attrahit, vnde futurum est, vt venientes Romani, quasi à se deficientes, omnino nos è medio tollant. Quare expe-
dit, vt vnus morte reliqua gens saluetur. Hoc autē teste Euangelista dixit Caiphas alio sensu, verum quam intel-
ligeret. Quod enim pro gente Iudaica intelligebat Cai-
phas Christum moriendum esse, cum tamen diceret, ne tota gens, indicabat moriturum Christū non pro Iudæis modo, sed & vt gentiles quaquā terrarum dispersos, er-
rorumque varietate diuisos, in vnum fidei ouile cōgrega-
ret. Hoc autem etsi non intelligēs, prophetauit Caiphas, quia pontifex erat anni illius. Ex quibus verbis intelli-
gendum est, impijs etiam, qui Ecclesiæ suæ administra-
tionem gerunt, gratias suas atque dona largiri Dominū. Non valet ergo hæreticorum argumentum: Quid pote-
statis habeat supra me summus pontifex, cum totus ille peccatis abundet. Nam & potestatem, iurisdictionem, & virtutum gratias plerumque largitur Deus improbis magistratibus. Quomodo autem anni illius pontifex esset, quoque modo venale factum sit summum sacerdotium, alibi diximus, & ex Iosepho ac Vadiano discēs.

Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudeos, sed abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem que dicitur

*†Mat. 26. a Ephrē. Et ibi morabatur cum discipulis suis. † Proximū au-
Marc. 12. a tem erat Pascha Iudæorum: et ascenderunt multi Ieroso-
Luc. 14. a lymam de regione ante Pascha, vt sanctificarent seipso.*

Declinaturus Iudæorum furorem Dominus, non quod illos metueret, sed quod nondū venisset hora eius, in desertum abiit, & in ciuitatem Ephrem, quam Græci ἐφραϊμ dicunt. Ante festum Paschæ multi à longe Iero-
solymam venerant, vt sanctificarent seipso: quoniā solis mundis licebat legale Pascha māducare. Immunditiā autē cōtrahebant nō solū ex peccato, sed etiā ex minutulorū aliquo

aliquo neglectu, rerumque immundarum immundos se
censebant contactu. Ideoq; qui se immundos quacunq;
ex causa nouerant, ante diem azymorum Ierusalem ascen-
debant, ut ibi se ex ritu legis purificarēt & sanctificarēt.
Querebant ergo Iesum, & colloquebantur ad inuicē, in tem-
plo stantes: Quid putatis, quia non venit ad diem festum
istum? Dederant autem pontifices & Pharisæi manda-
tum, ut si quis cognouerit ubi sit, indicet, ut apprehen-
dant eum.

Quidam pio, alij impio affectu Christum querebant:
hi, ut eum comprehenderent, alij, ut ab eo quid boni discerent. Et ut ait Cyrillus, in Pascha Iudæi tendebant in-
sidias, & solennitatis diem in eadem conuertere quere-
bant. O impietatem, eum magis virtuti est incumbendū,
magis à sceleribus abstipendum, tunc innocentem cape-
re conantur. Quare vero mandatum dederint ut apprehen-
datur? Quoniam mens agitata furore patrandi sceleris
nunquam quiescit, donec illud expleuerit. Licet autē
quippiam tetauerit frustra, idem tamē iterū atq; iterum
aggredi annitur, ut præceps ruat in facinus, quod apud
se perficere constituit. Mādatum igitur iniquum Iudæo-
rum vertitur illis in peccatum, qui quærunr Christum
occidere, venientem ad diem festum, non cum ipso in
festo viuere, & vnanimis vnus moris in domo Pascha
manducare.

CAPVT DVODECIMVM.

Maria Christum Iudæa murmurante Bethaniæ vngit præ-
sente Lazaro, quem Iudæi propterea cogitauerunt occi-
dere. Christus a fello vectus Ierusalem ingreditur
exultantibus turbis, quem Gentiles videre
cupiebant, hos verò à Iudæis triticeo
grano discernit & Iudæos
excæcandos præ-
dicit.

It Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniā, ubi
Lazarus fuerat mortuus, quē suscitauit Iesus. Fecerūt
autē ei cenā ibi, et Martha ministrabat. Lazarus verò
vnius erat ex discipulis cū eo. Maria ergo accepit
librā unguētī nardi pistici preciosi, & unxit pedes Iesu, &
extersit

†Matthi.
26.2.

Mar. 14.3

Luc. 7. E.

exterfit pedes eius capillis suis: & domus impleta ex odore unguenti.

Ne calumnientur æmuli Lazarum phantasticè fuscitatum, placuit Marthæ & Mariæ preparare Christo conuiuium, in quo ipse Lazarus simul accumberet, vt videretur verè fuscitatus, comedens, bibès, & loquens, & cū familia sua familiariter agens, atque ante mortem suam, vt æmuli vel inuiti faterentur miraculum, & Christi potentiam agnoscerent, & eorum confunderetur infidelitas. Christus igitur ad locum passionis accedit, vt volūtarius pati videretur, quem vt Deum Maria protestata, vnguentum preciosum super pedes eius, dum accumberet, effudit, illius præueniens sepulturam. Fuit autem verum ac germanum, nec sophisticum. Nam Plinius lib. 13. asserit nouem herbarum species esse, quæ nardum imitantur, & adulterant: propterea dicitur nardi pistici, hoc est, veri & fidelis nardi. *ισορις* enim fides Græcis, *ισορις* autem fidelis. Rectè igitur pisticum dicitur, quod verum est ac syncerum, & rebus alterius generis minimè permixtum. Sed vt inquit Cyrillus, nō solum pedes hæc mulier vnxit, quod dicit Ioannes, sed etiam caput, quod Matthæus & Marcus dicunt. Nonnulli tamè inquit Cyrillus, authores antiqui, & eruditione præclari putarunt, scriptoq; reliquerunt, alteram esse mulierem, de qua hic Ioannes meminit, & alteram, de qua Matthæus & Marcus perhibent, quod super caput Domini effuderit vnguentum. Verum non videntur illi satis attendisse easdè hic & ibi ipsius vnctionis circustādas: ex quibus haud magno negotio deprehenditur, eadem esse mulier vn-gens, & eadem itidem vnctio. Hæc ille.

Dixit ergo vnus discipulus eius, Iudas Iscariotes, qui erat eum traditurus: † Quare vnguentum non vnxit trecentis denarijs, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea que mittebantur, portabat. Dixit ergo Iesus: Sinite illam, vt in diem sepulture meæ seruet illud. Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis.

Etsi idem Cyrillus eandem & mulierem & vnctionē fuisse

fuisse asserat, quam hic Ioannes, & Matthæus & Marcus describunt, alteram tamen putat propter diuersas circūstantias fuisse, quam describit Lucas cap. 7. Cuius rationes & circūstantiæ minus sunt efficaces, quàm vt credere me cogant. Nam quid prohibet Simonē leprosum, apud quem facta est hæc vnctio, fuisse Pharisæum, cuius meminit Lucas. At quia multa Lucas præoccupat, non repugnat eam, de qua idem Lucas dicit, vnctionem paucis diebus ante passionem, sicut cæteri dicunt Euangelistæ. Sed quòd peccatrix fuerit, tenet Ecclesia. Quòd Simon murmurauerit, verisimile est eum id fecisse, cum murmurantes videret discipulos. Iudas igitur traditor indignatus propter illam vnquenti effusionem tanquam superfluam, & ad luxum factam murmurat, quòd illi ablata fuerit furandi occasio, qui in proprium conuertebat vsus, quæ dabantur in communem. Ex qua effusione præcipuam videtur sumpsisse occasionem Dominū suū tradendi Iudæis, vt perditam, quam putabat pecuniam, recuperaret. Cui respondit Christus: Permite illam, nec ægrè feras, quòd illa diem sepulturæ meæ præuenerit, quod tunc forsitan facere non poterit. Nam quòd pauperes caufaris, hoc semper illis facere licebit: mihi verò hoc facere illi non succurret.

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic est, & uenerunt, non propter Iesum tantum sed ut Lazarum uiderent, quem suscitauit à mortuis. † Cogitauerunt autem principes sacerdotum, ut & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.

† De peccatis.
dist. 1.
Quantūlibet.

Turba multa Ierusalem venit, Christum uisura tanti miraculi autorem, & Lazarum suscitatum, alij fortè curiositate, alij verò fide & charitate. Quorum principes quasi furia agitati, uidentes quotidie Christo accrescere gloriam, & nuper maiorem ex suscitato Lazaro, quam obrem ipsum interficere decernunt: quandoquidè cum semel habenas animus laxauerit, in scelus præceps proruit, vt ullo in loco sistere nequeat.

In crastinum autem turba multa, que uenerat ad diem festum, cum audissent quia uenit Iesus Ierosolimam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant:

†Matth. 21. a. *mabant: Hosanna, Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israël. †Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum, sicut scriptum est: †Noli timere filia Sion, ecce Rex tuus venit, sedens super pullum asine.*

62. d. *Quanto appropinquauit hora Christi passionis, tanto appropinquabat loco passionis. Verum quia preceptum erat. Exodi. 11. seligere à grege agnum Paschalem decima luna, hoc est, decima die primi mensis, ad immolandum decima quarta sequenti. Ante sex dies igitur Paschæ Christus venit Bethaniam, ubi splendidam parauerunt illi cenam. In crastinum autem, id est, ante quinque dies Paschæ, Ierosolymam venire uoluit, tãquam agnum immaculatum à peccatoribus selectum se offert immolandum, & illi agno typico finem imposturum. Cui turba frequens cum ramis palmarum obuia venit, clamans: & Hosanna, Benedictus qui venit. Et inuento asello sedit super eum, sicut prædixerat Zacharias 9. cap. Noli timere filia Sion. Ut eruditus quisque inquit Cyrillus, cognosceret ipsum esse Christum, quæ sic venturum propheta dudum designauerat, quem & plebecula ipsa cognouit, & tanquam regem & saluatorẽ recepit. Sed & pueri, ut inquit Matthæus, ipsum talem agnouerunt. Per amplius uideas Matth. 21.*

†Psal. 109 *Hæc non cognouerunt discipuli eius primum, sed † quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt, quia hæc scripta erant de eo, & hæc fecerunt ei. Testimoniũ ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum uocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuia venit ei turba, quia audierunt eum fuisse hoc signum. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficiamus. Ecce mundus totus post eum abiit.*

Id est, discipuli uidentes Christum ingredi super asellum Ierosolymam, iubilantemq; turbam obuiam ei ire, non cognouerunt tunc impleri prophetiam: sed postquam glorificatus est in ascensione Christus, effuso in spiritu sancto in die Pentecostes, quãdo scripturarum cognitionem acceperunt, collatis cum scriptura Iesu actis, cognouerunt huiusmodi scripturas propheticas de

eo scriptas esse: & quòd iuxta prophetas hæc illi ingredi-
 entibus Iudæi fecissent.

*Erant aut quidam Gentiles ex his qui ascenderat, ut adoraret
 in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Beth-
 saida Galilee. Et rogabant eum, dicentes: Domine, volumus
 Iesum videre. Venit Philippus, et dixit Andrea. Andreas
 rursum et Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem respondit
 eis, dicens: Venit hora ut clarificetur filius hominis.*

Ad magnificentiam templi Ierosolymitani, quo festis
 solennibus vndecunque Iudæi convenire iuebantur,
 pleriq; ex longioribus etiam partibus Gentiles cõflue-
 bant, quod de Eunuchò Candacis reginæ Aethiopum
 factum legimus Act. 8. Gentiles igitur quidam cum ado-
 randi gratia, & visendi templi Ierosolymam venissent,
 audita de Iesu fama per Lazari suscitationem in crebre-
 scente, videndi eius desyderio incensi, Philippum adeunt,
 rogantes Iesum videre: quorum affectum Andreas &
 Philippus Christo aperiunt. Christus autem non sese il-
 lis communicat, sed tantum respondet: Venit hora ut
 clarificetur ac glorificetur (nam *δοξασθῆναι* vtrunq; signi-
 ficat) filius hominis. Quem locum quidam interpretan-
 tur, quòd non dixerit Iesus, veniant, sed dicendo, venit
 hora ut clarificetur filius hominis, ascensione scilicet sua,
 & missione spiritus sancti, per quam Gentes ad Euage-
 lium vocatæ sunt, satis ostendit se gratiam habere Gen-
 tilium visitationem. Hanc interpretationem ut non im-
 probo, sed laudo, ita & aliam quoque non inutilem af-
 ferre posse iudico huiusmodi. Gentiles qui ad visendum
 templum conuenerant, ut credere par est, curiositate ad
 videndum Iesum adducti, de quo tantum miraculum
 audierunt, ita eum videre & alloqui cupiebant, quem
 admodum Herodes Christum, absque vllò fructu se-
 quente. Ideo ad eorum affectum non respondet, sed tan-
 tum ait: Venit hora ut clarificetur filius hominis, quasi
 dicat: non iam hora est ut se filius hominis in ore homi-
 num venditet, visendumq; præbeat, sed venit hora ut
 clarificetur filius hominis, id est, exaltetur, & cruci affi-
 gatur, extremamq; ignominiam patiat, non gloriam
 aucupetur ab hominibus. Ut autem interpreter clarifica-
 tionem

tionem filij hominis exaltationem eius in cruce & passionem, facit locus Pauli ad Hebr. 2. Eum autem qui modo dico, quàm angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū. Quod autem gloriam & honorem Christi vocet mortem ipsam, docet consequenter Paulus, dicens: Vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolus. Quod si per mortem coronam & triumphū de devicto diabolo reportavit, nonne mortem ipsius recte clarificationem & glorificationem appellabimus.

† De deci mis. cap. Cum nō sit in homine. † Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autē mortuum fuerit, multum fructum affert.

Quod igitur interpretatus sum Christum non propter suscitatum Lazarum fuisse clarificatum, sed potius vt morte & passione sua clarificetur, moueor ex sequenti parabola grani triticei, quod nisi mortuum fuerit in terra, solum absque vilo fructu manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ita inquit, ego, nisi pro hominum salute mortem patiar, absque fructu ero: quippe per cuius mortem salutem mundo adferre pater constituit. Si autem mortem perpetiar, multum fructum afferam: omnium quippe in me credentium salutem. Itaque nolite me sollicitare, vt illis me visendum ostentem, quia iam hora instat, vt me Iudæis ad immolandum tradam.

† Mat. 20. g. & 26. f. Mar. 9. g. Luc. 9. c. & 17. g. † Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam eternam custodit eam.

Decretum est à Christo, vt mundi vita tot delitijs dedita, gloriæ futuræ postponatur, ad quam nos Christus inuitat, si passionum suarum participes fieri desyderamus. Hic autem animæ nomine vita præfens designatur, aliàs huius vitæ delectatio, quæ cum martyribus post Christum perdenda est, vt cum ipso inueniatur in regno Dei. Quoniam tribulatio præcipua est chorda, quæ trahit ad regnum. Vnde Iudith 8. † Omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. Quoniam vt Paulus Roma 5. confirmat: † Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem.

† Iudit. 8

† Rom. 5

Si quis

Si quis mihi ministrat, me sequatur, & ubi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus.

Nunc respōdere videretur ad Gentilium desyderium videre eum cupientium. Si quis inquit, seruus ac minister meus esse vult, non tam curare debet vt me videat, quā vt me sequatur, & me sequendo imitetur, animamque suam, si quando opus erit, me exemplo pro amicis ponere nō dubitet, nec sine fructu me imitabitur, quia pro toleratis meo exemplo afflictionibus, ubi sum ego, id est, in cælo, à quo nusquam absūm, nec absui, tamen & illic erit, cælestem demum gloriam adepturus, atque à patre meo honorificandus, & glorificandus.

Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, saluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cælo, dicens: † Ego clarificauī, & iterum clarificabo. Turba ergo que stabat, & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij autem dicebant: Angelus ei locutus est.

† De consecr. dist. 3. cano. fina.

Quoniam de clarificatione sui, quæ est exaltatio eius in crucem, & mors, locutus erat, & discipulos ad se sequendum & imitandum hortatus fuerat, ne animū desponderent, si quando naturali mortis horrore caperentur, ait: Nunc anima mea turbata est, id est, cū imminetium suppliciorum horrorem perpendo, totus horreo, & naturali pauore conturbor. Quapropter nihil mirum, si quando vos puros homines turbatum iri contingat. Nunc enim anima mea turbata est, & quid in hoc horrore & pauore dicam? Pater, serua me hac hora, id est (vt penè omnes exponunt) serua me ab imminentibus periculis. Mihi tamen alio modo legenda videtur lectio, scilicet: Et quid dicam? Pater, serua me hac hora. Saluifica me, id est, in hac animi perturbatione patrem ne orabo, vt me ex imminentibus seruet, & eruat periculis. quasi dicat, Non. Id enim indicant verba sequentia: sed propterea veni in hanc horam, id est, vt patri obediam, ad gustandum mortis poculum veni. Est enim connexio illius quod ante præcessit, dicam ne? Pater, serua me hac hora, quia propterea veni in hanc horam, quasi dicat: nō.

sed quid dicam? Pater clarifica nomen tuum, id est, patrem orabo, non ut mihi obsequatur seruando à periculis, propter quæ toleranda iussu illius in mundum veni, sed ut nomen suum clarificet & illustret, quod morte mea futurum est multo illustrius. Miror quomodo hanc intelligentiam assecuti non sunt, qui ante me commentarios in Euangelia ediderunt, cum ipsissima sint ex Chrysostomo Theophylacti verba, quæ huc addere visum est, ne nouam ex me intelligentiam comminisci videar. Docet autem per hæc nos, inquit Theophylactus, ut nos etiam si turbemur & mereamur, non fugiamus pro veritate mortem, quia & ego inquit, cum turber (homo enim verè sum, & permitto naturæ ut sua ostendat) attamen non dico ad patrè, ut saluet me ex hac hora. Sed quid dico? Illustra nomen tuum, hoc est, probetur tibi ut & ego suscipiam crucem & periculum pro salute omnium. Vide autem quòd gloriam Dei nominavit mori pro veritate. Inde & Pater: Et illustraui inquit, & iterum illustrabo. Nam & miraculis quæ ante crucem, quæ in nomine meo perficiebas, illustraui, & iterum factis per te miraculis in ipsa cruce illustrabo, & post sepulturam, cum resuscitauero te & spiritum misero, magis gloriosum & meum nomen, & te constituam.

Respondit Iesus, & dixit: Non propter me hæc vox venit sed propter vos.

Ambigētibus de hac voce Iudæis, quibusdā tonitruū, alijs angelī vocem fore asserentibus, ait Christus, nō sua gratia, sed ipsorum huiusmodi vocem cælo delapsam esse, ut vel testimonio patris adducti fidem sibi habeant.

Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eicietur foras.

Mundi nomine impios omnes & mundanos, carni quæ tantum deditos, cum suo principe & capite diabolo intelligere debemus, cuius iudiciū instare dicit Christus: quia per eius mortem damnata est mundi impietas, & condemnata carnis opera, eiecto mundi principe diabolo. Per peccatum enim diaboli in orbem mors ingressa regnauit ab Adam vsque ad Moysen, id est, toto tempore legis naturæ, & à Moysè vsque ad Christum, id est,

id est, toto tempore legis Mosaicæ. Superueniens autem Christus diaboli caput contriuit, vniuersaq; eius arma abstulit, deq; iam dudum possessio imperio deturbauit, & eiecit, plantata per prædicatores suos fide euangelica.

† *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me-
ipsum. Hoc autem dicebat, significans qua morte esset mor-
iturus. Respondit ei turba: Nos audiuimus ex lege, † quia* † Sup. 3. b
Christus manet in æternum. Et quomodo tu dicis: Oportet † Isa. 6. c.
exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis? Matt. 13. b
Mar. 4. b.

Exaltari filium hominis nihil aliud est, quàm in cruce
pendentem cruci suffixum esse. Et quia dixerat, nunc &
statim per mortem suam deturbandum ab imperio suo
& eijciendum mundi principem cum sectatoribus suis,
ostendit quomodo id fiat: nempe quotquot ille impe-
rio suo premit & victos tenet, per crucem ad me tra-
ham, inuito ac nolente illo. Turba autem audiens illum
cruci affigendum, & iam persuasa Christum ac Messiam
suum æternum, offendebatur dictis Christi. Ideoq; ait:
Quis est iste filius hominis? q. dicerent: Dixisti quia
oportet exaltari filium hominis? Te autem Christum ac
Messiam esse putamus, quem ex lege & scriptura didi-
cimus perpetuò mansurum, id est: Ergo iste filius homi-
nis, quem exaltandum esse prædicas, & cruci affigendū,
quis est, & cuius est? Inuenerat enim turba, quid per
exaltationem CHRIS TVS intelligeret, nimirum mor-
tem crucis.

*Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicū lumen in vobis est. Am-
bulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehen-
dant. Et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Dū lucē
habetis, credite in lucem, † ut filij lucis sitis. Hæc locutus est* † 1. Thef.
Iesus, & abiit, & abscondit se ab eis 5. a.

Græca quæ nunc flant, paulo secus habent, *ἔτι μικρὸν
χρὸνον τὸ φῶς μὲν ὑμῶν ἐστίν*, id est, adhuc modicum tem-
pus lumen vobiscum est. Primo modo legit & interpre-
tatur Augustinus hoc modo: Modicum adhuc lumen,
id est, modica adhuc in vobis est scripturæ intelligen-
tia, qui & exaltationem mortem meam esse intelligitis,
& Christum perpetuò regnaturum creditis, quanquam
non téporaliter, malè putatis, sed spiritaliter. Ambulate

SI 2 igitur,

igitur, id est, proficite ac promouete, dum adhuc aliquid lucis habetis. Chrysoftomus legit & interpretatur: Adhuc pusillum temporis lux est mansura vobiscum: de senempe intelligens, qui paulo antè dixerat: quandiu sum in mundo, lux sum mundi. Dicit ergo, modico tempore conuersaturus sum vobiscum in mundo: quandiu igitur versantem inter vos me lucem habetis, ambulat, id est, de bono in melius proficite, in me credentes, ne si me veram lucem reijcitis, tenebræ vos comprehendant & peccatorum, & ignorantia, & denique exteriores gehennæ tenebras adeatis. Nā qui in tenebris peccati & ignorantia, hæresis & infidelitatis ambulat, nec videt quod tendat, ignorans quia præceptis in aeternæ damnationis palatium ruit. Itaq; dum lucem habetis, id est, veræ lucis cognitionem, me lucē quærite, vt sitis filij lucis ac Dei, non tenebrarum ac diaboli. Alio enim modo filij lucis esse non possumus, quàm si in lucem credamus. Ipse enim Christus ꝑ dedit potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius.

✠ Ioā. 1. b.

† Isa. 53. 2.
Ro. 10. d.

Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo Isaia impleretur, quem dixit: † Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est?

Cum tanta inquit, & tot signa (vtrunq; enim significat το εἶματα) fecisset corā eis, non credebant tamē in eum: vt sermo inquit Isaia impleretur: vbi τὸ vt, non causam finalem dicit, sed euentum, id est, quapropter in eis impletus est sermo Isaia, dicētis quinquagesimo tertio cap. Quis credidit auditui nostro, id est, prædicationi nostræ: & brachium Domini cui reuelatum est, id est, potentia Christi filij Dei. Dolet enim Isaia eo loco, quòd virtutem Christi diuinam Iudæi non agnouerint, sed infirmitate humana tectum vti despectum ac nouissimū virorum habuerint, neque eum reputauerint.

† Isa. 6. a.

Matt. 13. b

Mar. 14. b

Luc. 8. a

Ro. 11. b.

Act. 28. f.

Propterea non poterant credere, quia iterum dicit Isaia: † Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Hæc dixit Isaia, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo. Veruntamen & ex principibus multi credide-

crediderunt in eum, sed propter Phariseos non confitebantur, ut è synagoga non eyceretur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quàm gloriam Dei.

Chrystomus interpretatur, non poterant, id est, nolebant, & reuera propter innatam malitiam & affectatam, quam habentes credere non potuissent, vel intelligere non poterant: difficillimum erat illis credere, quia dixerat de illis Isaias: Excæcavit Deus oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, &c. Vbi sicut antè diximus, non causam finalem dicit, sed rei euentum. Induravit cor eorum, Græcè dicitur, *καὶ πτωροῦσεν αὐτῶν τὴν καρδίαν*, id est, obduravit, & in modum tophi concalescere permisit. Vnde excæcare siue indurare in Deo sanè accipiendum est. Nam excæcare & indurare dicitur Deus peccatores, non quòd in illis obstinatum creet animum vel cor, aut liberum arbitrium, sed quòd eos suis affectibus relinquat, speciale illis auxilium suum propter longam in malo perseverantiam, & diuini verbi neglectum, non tribués. ut dicitur Psal. 80. ✠ Et ✠ Psal. non audiuit populus meus vocem meam, & Israël non ✠ 80. b. intendit mihi. Et dimisit eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis. Hæc autem obduratio ex duobus causatur. Primò negatiuè, cum Deus non apponit gratiam suam, ut Rom. 9. ✠ Cuius vult Deus ✠ Rom. 9. miseretur, & quem vult indurat. Secundò positiuè: quomodo peccator seipsum non obediendo diuinis præceptis, & non faciendo quod in se est ad recipiendam gratiam. ut Zach. 7. ✠ Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem, & verba quæ misit Dominus exercituum spiritu suo per manum prophetarum priorum.

Iesus autem clamauit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me. † Ego lux in mundum veni, ut omnis qui ✠ Sup. 8. b. credit in me, in tenebris nõ maneat. Et si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non iudico eum. Non enim veni ut iudicem mundum, sed ut saluificem mundum. Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum. † Marc. 7. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo 16. d.

Sf 3 die:

die: quia ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar. Et scio quia mandatum eius vita eterna est. Quae ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.

His & sequentibus verbis usque ad finem capitis nihil aliud vult Christus, quam nihil se dicere, nisi quod à patre habeat, ideoque qui in se credit, non in se credere modò, sed in patrem. Itaque qui verba sua neglexerint, non eos se dicit iudicaturum: quippe qui primo adventu non iudicaturus mundum venerit, sed saluaturus. At ne immunes se peccatores fore promittant, sermo inquit, quem locutus sum, id est, quòd eos nunc hortor verbis meis parere, hæc ab eis neglecta mea admonitio, etsi nunc ociosa videtur, iudicabit illos, & damnabit in nouissimo die, cum deprehendentur eam neglexisse: neque eam modo & me quoque mouentem, sed & patrem meum, à quo habeo quicquid illis prædico.

CAPVT DECIMUM TERTIVM.

Christus à cena surgens, discipulorum pedes lauat, exhortans eos vt sic faciant, proditorem suum Ioanni indicat per buccellæ traditionem, quo egresso dilectionis mandatum profert, & triam Petri abnegationem.

† Matth.
26. a.

Mar. 14. a

Luc. 22. a.

Ante diem festum Paschæ sciens Iesus quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.

Ipsa scilicet die azymorum, cuius nocte à vespera in vesperam incipiebat parasceue, & præparatio ad celebrandum Pascha, quæ apud nos est die Iouis: ea ergo sciens Iesus iam tempus adesse vt transiret ex hoc mundo ad patrem, hoc est, moreretur. Bene autem mortem suam transitum appellat, quia vix triduum in morte mansit: alluditque ad Pascha & Phasæ Iudæorum, quod transitum significat. Tota enim Christi vita è cælo procedentis fuit veluti transitus per mortem ad patrem, in ascensione redeundus. Quod autem dixit: Cum dilexisset suos qui erant in mundo: quidam interpretantur omnes

nes electos, siue hic degentes, siue in limbo, quem generali mundo nomine complectuntur. Sed præstat cum Chrysofomo intelligere Apostolos. Nec ociose additum est, qui erant in mundo. quasi dicat: quos in mundo relinquebat sui præsentia orbos, in finem dilexit eos, Græcè, εἰς τέλος, id est, perfectè, vt interpretatur Chrysofomus: siue in finem, id est, vsque ad mortem pro eis tolerandam.

Et cæna facta (cùm diabolus iam misisset in cor vt traderet eū Iudas Simonis Iscariotis) † sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deū vadit.

Matt. 11. g
Mar. 10. f.
Sup. 6. c.

Cæna indubiè legali agni Paschalis peracta. Nam consentiunt omnes doctores, quòd peracto veteri Paschate, nouum cum discipulis corporis & sanguinis sui Pascha celebravit, cùm diabolus iam inquit, misisset, & c. Nam in effusione vnguenti iam destinauerat, magistrum proditor tradere: cuius rei obiter hic meminit Ioannes, vt ostendat miram Christi humanitatem, qui proditorem iam agnitum non modò à mensa legali non est aduersatus, sed ne à mensa corporis sui. Nam indubiè credo Iudam cænae corporis & sanguinis Domini interfuisse, etsi scio ea de re problema esse inter antiquos. Vtq; ita credo, in quo ducor, quòd CHRIS TVS post cænam pedes Apostolorum lauit. Nam quòd beatus Augustinus putat hic facta, pro parata, vt quidam habent codices Græci, non admodum quadrare videtur ei quod sequitur: Surgit à cæna. Vt quid enim antè sedisset, cæna tantùm parata, & non apposita? Cæna ergo facta & peracta surgit ab ea, & ablutis Apostolorum pedibus, iterum recubuit, eisq; ad mutuam concordiam & humilitatem exhortatis, verùm Pascha corporis sui ad edendum discipulis suis proposuit: & inter ceteros Iudæ multi asserunt, de quo tamen nolo pertinaciter contendere, cùm inter doctos & antiquos sit problema. Nā qui vollet dicere buccellam panis, de qua postea agetur, nõ in ista cæna mystica corporis Christi, sed in cæna Paschalis legalis, habet quo se tueatur. Nam quod dici contrà potest, Christum facta & peracta cæna Apostolorum pedes lauisse, responderi potest, Græcâ lectionem nõ significare

cœnam peractam, sed potius inter cœnandum, siue dum cœna fieret. Nam Græcè est, *Δις τὸν γενομένον*, quod est præsentis temporis. Potius itaque inter cœnandum, ac media cœna ad lauandos Apostolorum pedes dicendum ipsum surrexisse, & lotis illis, ad peragendam cœnam recubuisse, quo tempore intinctum panem Iudæ dedit. Quod verò subdit: Sciens quia omnia dedit ei pater in manus, hoc intelligit: Quanquam se omnium Dominus, omniaq; sibi à patre credita esse constet, quodq; à Deo patre exiisset, ad illumq; esset reuersurus, non est tamen dedignatus ad lauandos Apostolorum pedes sese demittere. Quòd autem Petrus sibi à Domino lauari pedes ferre noluit, non erat quòd dedignaretur mandata Christi, sed rem tanta maiestate indignam arbitratus, Christi consilium ignoraret.

Surgit à cœna, & ponit vestimenta sua: & cùm accepisset linteam, præcinxit se. Deinde misit aquam in peluim, & cepit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lauas pedes? Respondit Iesus, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modò. Scies autem postea. Dixit ei Petrus: Non lauabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Iesus: † Si non lauero te, non habebis partem mecum.

† De peccatis
nit. dist. 1.
capite.
Potest.

Immolato agno, & peracta cœna veteri, surgit Christus à mensa, reliquias veteris legis in discipulis muniturus. Deponit igitur veteris legis indumenta: præcinxit se linteo albo, vt lex sequens præcedentem munditia præstet, sicut Propheta prædixerat: Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se. Deinde misit aquam ablutionis, qua veteris legis sordes ablueret: & cepit discipulorum pedes lauare, & primò Petri. A lotione igitur corporaliter et cœnantiem Petrum, ad lotionem spirituales attrahit. Nisi te lauero inquit, id est, nisi iniquitates tuas absterfero, non habebis, siue nõ habes, vt Græci legunt, *ἔξες*, siue *ἔξας*, partem mecum. Lotio ergo corporalis typus erat lotionis spiritualis animi. Petrus autem intellectis verbis Christi, quàm fuit ad detrectandam lotionem pedum promptus, tam fuit ad offerendam totius corporis

corporis lotionem vehemens. vnde subdit:

Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes meos, † De con-
sed & manus, & caput, dicit ei Iesus: † Qui lotus est, non fecr. disti.
indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Et vos mū 4. Quādo
di estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset qui tra- ab Ieroso-
deret eum. Propterea dixit: Non estis mundi omnes. lymis. &

Pedes hoc loco intelligit Augustinus humanos ac terrenos animi affectus. Vt enim cui super hanc terram
ambulandum est, quantumcunque cætera lotus est ac mundus, necesse est tamen vt ex terræ contactu immundæ non nihil maculæ pedes contrahant. Ita qui in mundo hoc degit (vnum Christum & virginem matrem excipio) quantumcunque pura sit ac integra mente, quia tamen fieri non potest (necesse est enim terreni aliquid habeat) quo non possunt non fordidari animi pedes, id est, terreni ac carnales animi affectus. Neque tamen propterea mundus esse desinit, sed vt inquit Christus, mundus est totus. Quia veniales illi mentis affectus hominē ita non sordidant, vt dici mereatur immundus. Opus tamen habet, quantumuis iustus, vt huiusmodi pedes animi lauet, & terrenæ cupiditatis affectus: quia nil in sanctam ciuitatem immundum introire potest. Facile autem eliduntur huiusmodi leuiculæ maculæ & offensæ siquidem offensæ dici mereantur, quæ Deum nobis offensum non reddunt, aded mititer sua gratia nobiscum agentē.

Vos autem inquit Christus, mundi estis, sed non omnes. Quod propter Iudam dixisse Euangelista testatur.

Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua, & cum recubuisset, iterum dixit eis. Scitis quid fecerim vobis, Vos vocatis me magister, & Domine, & bene dicitis. Sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodū ego feci vobis, ita & vos faciatis. † Amen amen dico vobis, non est seruus † Matth.

maior domino suo, neque Apostolus maior est eo qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. 10. c.

Luc. 6. f.

Inf. 13. f.

Vsq̄ue ad hunc locum: non de omnibus dico vobis: docet Christus, quod Petrum dixerat ignorare. Quod

St 5 ego

ego facio, tu nescis modò, scies autem postea: nimirum vt sui exemplo, qui cùm magister esset ac Dominus suorum tamen discipulorum pedes lauisset, tanto se submissus gerere, quanto maiores essent, futurosque illos beatos, si magistri factum intelligentes fecerint.

Non de omnibus vobis dico: Ego scio quos elegerim. Sed vt adimpleatur scriptura: † Qui manducat mecum panem, leuabit contra me calcaneum suum. A modo dico vobis, priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis quia ego sum.
 † Psal. 40. c.
 Mat. 10. d.
 Luc. 10. c.

Amen amen dico vobis, qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.
 Quidam referunt hoc ad illud: beati eritis si feceritis ea: à quo excipit Iudam. Alijs non placet cò referre, quòd hinc excipiatur Iudas, quippe qui beatus foret, si magistrum suum imitaretur. Alij interpretantur: Beati eritis, siue estis, vt nunc Græca habent, si feceritis ea, id est, quia hæc facturi estis, & me imitaturi: quanquam non de omnibus vobis hæc dico: Ego enim scio quos elegerim, id est, quanquam enim omnes vos ad Apostolatum elegerim, sicut paulo antè dixit: nōne vos duodecim elegi? non tamen omnes elegi ad beatitudinē, sed vt adimpleatur scriptura. Hic eclyptica est locutio, necesseque est aliquid supplere: Sed cùm dico vos fore beatos, aliquē ex vobis excipio, vt adimpleatur scriptura Dauidis, qui dicit de quodam sodali ac commensali suo: Qui manducat inquit, meum panem, leuabit contra me calcaneum suum, id est, in me insurget, & calce me ferire audebit. Potest etiam sic interpretari: sed qui manducat meum panem, id est, sodalis meus, leuabit contra me calcaneum suum, id est, in me insurget, vt opprimat ac supplantet: vel leauit, vt Græca habent ἐξήρτη, quia iam me prodere constituit, vt fixum habet in animo. Quod quidem Deus pater fieri sinxit, vt impleatur scriptura Dauidis, quæ id ipsum de eo prædixit, quod ego prædico vobis, me scilicet ab vno ex vobis prodendum. Quod dico, priusquàm fiat, vt cū factū fuerit, credatis quia ego sum, id est, quia ego sum Deus, solus cordiū scrutator, & καὶ ἐστὶν ὁ γινώσκων. Et Daniel. 13. * Deus æterne, qui absconditorū es cognitor, qui nosti omnia antequam fiat.

† Dan.
 13. c.

Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, et protestatus est, & dixit: Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me. Aspiciebant ergo ad inuicem discipuli, hesitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Inuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei: Quis est de quo dicit? Itaque cum recubisset ille supra pectus Iesu dicit ei: Domine, quis est? Respondit Iesus: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. Et post buccellam introiuit in eum Satanas.

Turbatus est ab imminente periculo, & tanta proditoris ingratitude. Nec voluntariè modo hunc affectum induit, sed & naturaliter, considerata obiecti præsentis indignitate: atque animo turbatus est, & protestatus est, Græcè ἐκπαρρησιασθῆναι, quod Theophylactus interpretatur, prædixit, protestatus est, affirmavit, id est, palàm de proditore testatus est, tacito tamen nomine, quod vnus ex eis se proditurus esset. Quæ res cum oscitantes redderet discipulos, nec rogare Petrus auderet, sæpe à Domino increpatus, nutu Ioanni indicauit vt rogaret: quis est de quo dicit? A quo cum quæsiuisset, respondit: is est, cui tinctum porrexero panem. Quo accepto à Iudæ, intrauit in eum Satanas. De quo August. Expressus est traditor, nutatæ sunt latebræ tenebrarum: bonum est quod accepit, sed malo suo accepit, quia malè bonum malus accepit. Et dicit ei Iesus: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit. Quidam enim putabāt, quia oculos habebat Iudæ, quod dixisset ei Iesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum, aut egenis rot aliquid daret. Cum ergo accepisset ille buccellam, exiuit continuo. Erat autem nox.

Videns Iesus obstinatum Iudæ consilium, non tam impellendo, quam exprobrando, & perniciosâ sua consilia abire sinendo, ait: Quod facis, fac citius: id est, quia iam omnino certum est tibi proderè me, rumpe moras, & exple desiderium tuum.

Cum ergo exisset, dixit Iesus: Nunc clarificatus est filius hominis

† Matth.
26. b.
Mar. 14. b
Luc. 22. c.
2. q. 1. cap.
Vnus ex
vobis.
† 1. quest.
1. Christ.
Decōsec.
dist. 2. ca.
Et sancta
malis. Si-
cut Iudas.
De offi.
ordi. Si
sacerdos.

† 2. q. 1. c.
Habebat.

hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuò clarificabit eum. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.

Id est, iam iam adest, in ianuis est filij hominis mors & crux, per quam tunc primùm bene clarificatus dicitur: etsi gloriosum eum præcedentia reddidere miracula, at cõsummatio gloriæ in passione fuit, quæ iam incipiebat: & Deus inquit, clarificatus est in eo. Nã si gloria patris, quomodo ait Salomon, filius sapiens est, glorificato eo glorificari necesse est & patrem: non quod in se gloriosior reddatur, cuius immensa gloria augeri nõ potest, sed quod subinde magis ac magis hominibus eius gloria appareat ex tã potente filij infirmitate, & tam gloriosa mortis ignominia. Et si Deus inquit, clarificatus est in eo, scilicet filio hominis, hoc est per eum, & Deus vicissim clarificabit eum in semetipso, scilicet patre: nam gloria patris gloria filij. Clarificabit autem eum per semetipsum, cum resurgere faciet à mortuis, & ad dexteram suam assumet. Nec dabit sanctum suum videre corruptionem, sed post triduum excitabit illum.

† Sup. 7. c. † *Queritis me: & sicut dixi Iudæis: Quo ego vado, vos nõ potestis venire, & vos dico modò.*

Vide suprã 7. cap. Quod autem ibi dixit Iudæis absolute: quo ego vado, non potestis venire, ad patrem scilicet meum. Vobis autem dico, quod non potestis venire modò, donec effuso in vos spiritu, imitati crucem meam fueritis.

Mandatum novum do vobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.

Quomodo videtur novum, cum in lege veteri dilectionis præceptum habeamus. At si inspicimus, mandatum est hoc novum. Nam mandatum vetus tantum hoc habet: Diliges proximum tuum sicut teipsum, hoc autem habet: Diligatis inuicem, sicut dilexi vos, id est, tam admodum, quàm admodum animam meã pono pro vobis, ita & vos paratè esse debetis & pro me, & pro inuicem animas ponere: tunc enim veros vos discipulos

meos esse ostenditis, si dilexeritis inuicem eo modo quo ego vos dilexi.

Dixit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit Iesus: Quo ego vado, non potes me modò sequi, sequeris autem postea. † Dixit ei Petrus: Quare nõ possum te sequi modò? † animam meam pro te ponam. Respondit ei Iesus: Animã tuam pro me pones? Amen amẽ dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

Cum autem Petrus etiam se per mortẽ posse sequi cõfidenti us iactaret, modestẽ correptus à Domino audiuit: Non cantabit gallus, donec ter me abneges.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

Consolatur discipulos si in fide permaneant, Thomam docet se viam, vitam, & veritatem esse, Philippum verò, se in patre videri, & contrã. Omnes modum docens petendi, spiritum sanctum promittit se eis missurum, qui dilectionem & pacem illos doceat.

Non turbetur cor vestrum: creditis in Deum, & in me credite. † In domo patris mei mansiones multæ sunt.

Cum Petri lapsus, qui cæteris feruentior erat, prædictus cæteros perturbasse videretur, subdit: non propterea turbemini, quod dixi me abiturũ, vosq; modò sequi me non posse, sed & Petrum negaturum. At quemadmodum in Deum creditis, vniq; illi fiditis, ita & in me credite, mihiq; fiduciam habetote. Quod enim vni Petro dixit: sequeris autem postea: nolite putare vobis irrogatum iri. Nam in domo patris mei mansiones multæ sunt, quæ & Petro, & vobis, & electis omnibus sufficient. Diuersas autem mansiones, diuersos beatitudinis gradus, quibus pro retributione meritorũ, ex liberalitate tamen, & misericordia Dei fideles donantur, intelligit Augustin. de quibus ænigmaticè dicit Paulus 1. Corinth. 15. ✠ Alia claritas solis, alia claritas lunæ, ✠ 1. Cor. & alia claritas stellarum. Stella enim à stella differt in claritate. 15. e.

Si quominus, dixissem vobis, quia vado parare vobis locũ. Græcè, si δὲ μὴ, quod interpres vertit, si quo minus, si gñificat

† Matth. 27. c.

Mar. 14. d

Luc. 22. c.

† De pcc.

dist. 2. ca.

Quæ vult facere.

† De pcc.

distin. 4.

Novit Deus.

In domo.

gnificat sin minus, vel alioqui. vt sit sensus: in domo patris mei multæ mansiones sunt: alioqui si multæ non essent, dixissem vobis, quod abirem paraturus vobis locū: quod quidem opus non est, cum paratum sit vobis regnum à constitutione mundi, Matth. 25.

Et si abiero, & præparauero vobis locum, iterum venio, & accipiam vos ad me ipsum: vt vbi sum ego, & vos sitis. Et quo ego vado, scitis, & viam scitis. Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire?

¶ Di. 8. ca. Dicit ei Iesus. ¶ Ego sum via, & veritas, & vita. Nemo venit ad patrem, nisi per me.

De pcc. & suscepissem, cuius verba hæc sunt: Si autem defuissem domus, ego iuissem & parafsem vobis, quod sic autem, & propter hoc iuissem, vt præpararem vobis locum ne sic quidem reliquissem vos, sed suscepissem vos, vt vbi sum ego, & vos sitis. Non vult enim innuere, non quod iturus sit ad parandum illis locum, qui iam antè iacta mundi fundamenta paratus erat, sed quod si ea gratia abijisset, non ideo tamen illis reliquisset, sed secum assumpsisset eos. Quod autem ait: iterum venio, & assumam vos ad me ipsum: significat quod non propterea si ad patrem abibit, illos sit deserturus, quandoquidem venturus ad eos est per diuinitatis præsentiam, & spiritus sancti consolationem, cumque eis futurus vsque ad consummationem seculi. Hæc expositio, quæ est Albini, melior mihi videretur, quàm si interpreteris, veniam ad iudicium, & recipiam in generali resurrectione, præstaretque exponere: veniam ad vos in particulari iudicio mortis, & assumam vos ad me in vitam æternam, scilicet, vt vbi ego nunc sum, à qua nunquam abfui, & in ea vos sitis. Interim non est quod per absentiam meam tristemini, quippe qui scitis quo ego vado, viamque qua ego vado non ignoratis. Nec obstat quod Thomas ait: Nescimus quo vadis. Nam cum rudi ac paruo esset ingenio, ignorabat ipse quod Petrus atque alij capere poterant: præsertim cum suprâ capite. 7. dixerit Christus: Adhuc moicum temporis vobiscum sum, & vado ad eum

eum qui misit. Ex ignorantia tamen Thomæ occasionem captat CHRISTVS amplius illos erudiendi, dicens: Ego sum via, & veritas, & vita. scilicet, per quam, & non aliam ad patrem itur. Veritas per quam pater cognoscitur, Et vita, per quam omnes resuscitantur.

Si cognouissetis me, & patrem meum utiq; cognouissetis, & à modo cognoscetis eum, & vidistis eum.

Chrysothomus hoc modo interpretatur: Si cognouissetis meam substantiam, & patris quoq; substantiam & essentiam cognouissetis. Nam eadem vtriusque substantia & essentia est, licet diuersæ hypostases & personæ. A modo autem, id est, ex quo habitare mecum cœpistis, cognoscetis eum per me, vt medius, cognoscere cœpistis, & vidistis eum, hoc est mente vestra, quantum possibile est, spectatis. Visus enim perfecta cognitione sumitur. Alio quoque modo exponit: cùm enim dixisset: quo ego vado, scitis, ad patrem scilicet, Thomas respondisset: Nescimus quo vadis: subiunxit: Si cognoscetis me, & patrem meum cognouissetis. Quod non dubitatuè sumendum est, sed ratiocinatuè, quia scilicet me cognouistis, cognouistis & patrem: à modo enim cognoscitis eum, meq; videndo eum vidistis.

Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis.

Non repulsa Thomæ ignorantia, audet & eum Philippus interpellare, dicens: Ostende nobis patrem, & sufficit nobis, quasi diceret: Non satisfacit quod eum viderimus & cognouerimus in ænigmate, sed si præsentem oculis nostris corporalibus ostenderit sufficit nobis.

Dicit ei Iesus: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui videt me, videt & patrem. Quomodo tu dicis, ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor, à me ipso non loquor. Pater autem in me manēs, ipse facit opera. Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite.

Quasi diceret: Video q̄ nondū verā de me cognitionē habetis,

† Sup. 5. f

habetis, qui Dei patris substantiam, quæ eadem mecum est, corporeis oculis spectabilem esse putatis. Philippe, qui videt me, videt & patrem, id est, qui veram mei notitiam habet, verè quoque patrem agnoscit. Nam ego in patre, & pater in me est: quod te quoque credere non dubito. Qui ergo me videt, & eum videt: sic enim pater in me est, & ego in patre, ut eadem sit vtriusque substantia, ijdem vtriusque sermones. Quos enim vobis annuncio, non à me sunt solum, sed etiam ab illo. Eadem ipsius opera. Quæ enim ego facio, patris sunt opera. Credite igitur in me propter ipsa opera, dicentem quod ego in patre sum, & pater in me est.

Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado. Et quodcumque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.

‡ Infr.

16. d.

† Matth.

21. d.

Mar. 11. e.

Infr. 15. b.

& 16. f.

Amplius super discessu suo consolaturus discipulos, pollicetur credituris in eum, quod maiora quam ipse opera sint facturi. Vbi maiora, pro plura exponit Theophylactus. Neque enim reuera maiora facere potuissent, ideo est veluti quadam hyperbola, ut sit sensus: Opera faciet maximè mirabilia. Quia ergo inquit, ad patrem vado, ut pro vobis interpellem, & pro vobis, ut homo miraculorum potestatem impetrem. Quapropter non est quod turbemini aut contristemini, ex discessu meo, quia cum apud illum ero, quicquid eum meo nomine petieritis, non modò impetrabo ut homo & aduocatus, sed etiam ipse ut Deus patrique æqualis faciam, ut gloria filij, in cuius nomine postulata omnia obtinebitis, in patre redundet, & elucescat. Hoc est enim quod ait: ut glorificetur pater in filio.

Si diligitis me, mandata mea servate.

Quia, ut inquit Grego. probatio dilectionis exhibitio est operis. Ne putarent in dolore, quæ ex discessu & morte ipsius accepturi erant, dilectionem consistere, ait: Si diligitis me, mandata mea servate. Non sufficit credere, non sufficit utcumque Deum diligere, nisi mandata eius seruentur.

Et

Et ego rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in eternū, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, neque scit eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.

Quia verbum discessus repetiuerat, dicens: Ego vado ad patrem: verbum quidem ipsis mœstificum, ne se putarent desolatum iri, subdit: Ego rogabo patrem, & aliū paraclitum dabit vobis, id est, consolatorem alium, spiritum scilicet sanctum, qui alius quidem est à filio, quia alia persona, at aliud non est, quia eadem vtriusque substantia. Dabo inquit, vobis, non ad tempus, vt triennio tantum, quemadmodum & ego, sed vt vobiscum in æternum maneat. Dabit autem vobis pater spiritum, nō falsitatis, sed veritatis, id est, veracem, qui non nisi vera vos docturus est, aut docere potest: quem inquit, mundus capere non potest, id est, cuius capaces mundani nō sunt, terrēna tantum sapientes: quia eum neque vident, neque sciunt. ✠ Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Vos autem inquit, qui carnales & animales non estis, neque de mundo, eum cognoscetis, quia apud vos manebit: siue vt Græca nunc habent, cognoscetis, quia apud vos manet: tametsi videtur Euangelista scripsisse non μένει, sed μένει, id est, manebit, quemadmodum interpres vertit, cum etiam sequatur futurum & in vobis erit, ἔσται, non ἔστι. Loquitur enim non de gratia spiritus sancti, quam tum quidem habebant, sed de spiritu sancto, quem missurus erat in die Pentecostes, cum quo gratias & dona eius receperunt.

Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. Adhuc modicum, & mundus iam me non videt. † Vos autem videtis me, quia ego vivo, & vos vivetis.

Tanto magistri amore tenebantur discipuli, vt nec promissa spiritus consolatione de magistri absentia non dolere non possent. Subdit: Non relinquam vos orphanos, meaque præsentia planè destitutos. Veniam enim ad vos. Et ne putetis me cum spiritu parem omnibus futurum, adhuc modicum temporis restat, & iam me refu-

✠ 1. Cor.
2. d.

† De cō-
sec. dist. 2
In Chri-
sto.

T t scitatum,

scitatum, immortalemque factum mundum non videt, id est, visurus non est. Præsens hic pro præterito usurpatum est. Vos autem me videbitis. Sic enim *θεωρεῖται*, quanquã sit præsentis temporis, tamen quia ad tempus resurrectionis referuntur Christi verba, præsens illud rectè vertit in futurum interpres. Quod enim propè futurum est, quasi iam sit in manibus, plerunque per præsens effertur. Sic Chrysostomus notiori sentètia per futurum interpretatus est: Vos inquit, soli videbitis me, etiam post resurrectionem. Viuo enim, id est, verè viuam, immortalis factus. Refertur enim illud viuo, ad tempus resurrectionis, & vos viuetis. Cuius duplicem sensum facit Theophylactus: Videtis, hoc est, cum videbitis me, lætabimini, & quasi mortis meæ mœrore occisi ac mortui, manifestatione me reuiuiscetis. Secundo modo, quemadmodum mors mea in vitam mutata est immortalem, ita & vos, etsi ad tempus moriemini, in æternum viuetis.

In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me.

Malo cum Chrysostomo ad diem resurrectionis referre diem suum, quàm ad diem Pentecostes Nam in die resurrectionis perfectè agnitus est à discipulis **CHRISTVS** Dei filius ac Deus esse, eandemque cum patre potestatem & substantiam habere, quando suapte virtute surrexit. Quod enim per resurrectionem maximè declaratus sit Dei filius, testatur Paulus ad Roman. 1. cuius secundum Græcam lectionem sensus est: Qui declaratus est Dei filius ex sua à mortuis resurrectione. Cognoscetis itaque inquit, quia vos in me, quia per fidem & charitatem incorporati mihi estis. Vos enim, inquit Theophylactus, estis sicut membrum in capite. Cyrillus interpretatur, vos in me, quia diuinæ ratione substantiæ quodammodo participes vos facti, dum per me homo Deus factus est, & ego in vobis per naturæ vestræ assumptionem, quando Deus homo factus est.

✠ Rom. 1.
a.

† hoc os c. 2. *Qui autem diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Dicit enim ei Iudas,*

non ille Iſcariotes: Domine, quid factū eſt, quia manifeſtaturus es nobis teiſum, & non mundo? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, ſermones meos non ſeruat. Et ſermonem quem audiſtis, non eſt meus, ſed eius qui miſit me, patris. Hæc locutus ſum vobis, apud vos manens.

Quia inquit Theophylaſtus, poſt reſurrectionem ſe eis manifeſtaturus erat cum diuiniore corpore, vt ne putarent ipſum ſpiritum & phantaſma eſſe, propterea prædicat eis hoc, vt videntes eum non diſcredant, ſed recorderentur, quod ea prædixit eis, ne ſcilicet ſimile eis accideret, quod & Iudæ nunc accidit, qui Dominum putabat poſt mortem, vt ſpectrum & phantaſma in ſomnis ſolet. Ieſus autem volens eius opinionem eluere, ait: Si quis inquit, diligit me, non fiſte, ſed verè, ſermonem meum ſeruando, præterquam quòd pater meus diliget eum, ad eum veniemus: & ne putetis, quòd vti ſpectrum ſtatim tranſcam & diſparem, illi appaream, manſionem apud eum faciemus. Ad eum autem venit Deus, quem gratia ſua veritatis illuſtrat, quoquo modo id faciat, ſeu per ſe, ſeu per miniſtros ſuos. Manet autem apud eum, qui acceptam gratiam non reiſcit aut negligit, ſed accepta in bono vtitur. Paracletus autem ſpiritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.

Theophylaſtus interpretatur, docebit vos, & declarabit quæcūq; nunc obſcura vobis vidètur, & intellectu diſſicilia, vel docebit quæcumque non dixerat Chriſtus illis, vtpote adhuc portare non valentibus: ſuggeret autem quæcumq; vobis per imbecillitatē memoriæ exciderint. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor veſtrum, i. Niſi neque formidet. Audiſtis quia ego dixi vobis: vado & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique quia vado ad patrem, quia pater maior me eſt. Et nunc dixi vobis, priuſquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis.

Tt 2 Id eſt,

Species.
Mat. 10. g.
& 18. a.
& 25. f.
Luc. 10. e.

Id est, Nolite putare quòd abiens vnà cum præsentia corporali benevolentiam meam, aut fauorem meum auferam à vobis. Neque enim vos abiens eadem amicitia prosequi desinam, quam non aufero, sed vobis relinquo, non qualem mundus dat, fictam & simulatà, sed veram & synceram. Ne formidētis igitur propter corporalem mei absentiam, qui ita intellexistis me abiturū, vt statim ad vos redeam, & in corpore immortalī spectabilem hanc essentiam meam ostendam: & inuisibilis ad vos venturus sum, in spiritus sancti super vos effusione. Quapropter quod enim magis vos oportebat, quòd ad patrem vado, quia pater maior me est secundum humanitatem, quam bene tantū adhuc in me spectatis: secundum quam etsi inops issem, vos gaudere tamen oportebat, quia pater, ad quem vado, me ipso secundum humanitatem maior, potens est vos ab omnibus molestiis & affectionibus eruere. Et nunc dixi vobis me rediturum ad vos, neque orphanos relicturum, sed spiritum sanctū missurum, vt cum factum fuerit quod prædixi, credatis, id est, in omnibus quæ antè dixi, mihi quanquam veraci, fidem habeatis.

† 23. q. 8. c. *Iam non multa loquar vobiscum. † Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed vt cognoscat mundus quia diligo patrem: & sicut mandatum aedit mihi pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.*

Id est, iam non plus vobiscum agam. Interpellor enim à mundi huius principe diabolo, qui per ministros suos mortem meam molitur: quanquam non est quod ipsum timeam, non enim habet in me quicquam: id est, nihil illi iuris est in me. Sed vt cognoscat mundus quòd patrem amo, præceptis quæ illius pareo, qui me mortem vult pro mundo obire: sic facio, id est, immolandum ad mortem propero. Surgite ergo, iam satis in hac mensa sedistis, & eamus hinc ad locum, vbi sum tradendus. Ex quibus vobis videtur Christus surrexisse à mensa, & iterni se ad hortum accinxisse, quo itinere se verba, quæ sequentibus duobus capitulis scribuntur, habuisse, hymno tamen antè dicto, vero simile est, sicut recitant Matthæus & Marcus.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

Christus discipulos suos ad dilectionem suam hortatur, sub qua sua praecepta commendat: deinde seipfos diligant, & tandem ab inimicis sibi caueant, & exemplo suo patientiae studeant, quos Iudaei vt reprobis persequuntur post magistrum suum.

Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem qui fert fructum, purgabit eum, vt fructum plus afferat. † Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arefcet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, † quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis.

† Sup. 13.
b.
Decōsec.
dist. 4. ca.
Aliud est.

† I. Ioan. 3. d.
Mat. 21. d.
Mar. 11. c.
Sup. 14. d.
Inf. 16. f.

Ad consolandos in futuris afflictionibus discipulos parabola vitis vtitur, dicens se vitem veram esse, Deum patrem agricolam, qui se in hoc mundo plantauit, nos autem palmites, quicumque videlicet fide illi adhærent. Nam planè infideles palmitis nomine non censentur, quia nihil in illis est, vnde à vera vite Christo dependant, & illi communicent. Vtuncque enim malus sit Christianus, quādiu fidem habet, adhuc viti adhæret. At illi metuendum est, si infructuosus esse pergat, fideique bona opera non adiungat. Nam pater eum tollet, & à vera vite abscindet, nullo iā virore reliquo vitæ percipiendæ, nisi resipiscat. Quemadmodum utcunque ægrotū sit membrum, quādiu hæret corpori, spes est vt sanitatem recipiat: cum verò semel abscissum est, nulla iam spes reliqua est. Sic enim locum interpretatur Theophylactus, dicens omnem hominem, qui per fidem factus est pars

radicis, & vnitus Domino, ac illi incorporatus, oporteat & fructum afferre, hoc est, vitam habere virtutibus præditam. Quòd si quis solam ac nudã fidei confessionem habeat, & non per obseruationem mandatorum fructum ferat, mortuus palmes est. Fides enim absque operibus mortua est. Palmitem verò fructum ferentem purgabit eum, vt fructum plus afferat. Nemo enim tam bonus in hac vita esse potest ex natura, quin superfluis aliquando vanitatibus, curisq̃ue seculi huius, ac blanditijs vtatur huiusmodi, quemadmodum vineæ palmites purgare oportet. Quemadmodum enim si luxuria re palmes incipit, lignum quidem affert multum, sed infugiferum, ac multo infirmius: ita veros ac fideles Christianos plerunq; seculi huius curæ ac delitiæ à perfecto Dei abstrahunt amore: quas misis afflictionibus amputat pater & purgat, ac tum fortiores multo fiunt. Quis enim nõ vidit ab innumeris afflictionibus fortiores exire & exurgere martyres? Itaque turbari eos ob afflictiones non oportet, ex quibus copiosorem fructum Christo & Ecclesiæ sunt reddituri. Christianos autem palmites purgat ab inutilibus & superfluis nõ modò afflictiones, sed & ipsum Dei verbum. De primo, Psal. 15. ✱ Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. De secundo dicit Christus discipulis suis, cum vera fide ac viua accepissent Dei verbum, iã mundi erant propter verbum quod locutus erat eis: propter quod mundi ac purificati erant, nihilq; aliud supererat, quàm vt in vera vite Christo permanerent. Qui enim per hæresim ac infidelitatem à vera vite Christo se desungit, vt inutilis palmes in ignem mittetur, & ardebit. Semel enim à vite palmes abscissus, succum à vite recipere non potest: ita neque fide à Christo dissociati, spiritus sancti succum & gratiam, vnde illis spiritualis gratia est.

In hoc clarificatus est pater meus, vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego patris mei præcepta seruauì, & maneo in eius dilectione.

Non

✱ Psal. 15.

a.

Non facîle video quomodo hic sumi debeat vt & Græcum *ἴνα*. Neque enim glorificatur Deus, vt discipuli Christi fructum afferant, sed contrâ fructum afferre debent, vt glorificetur pater. Mihi videtur vsus Euangelista *ἴνα*, pro *ἵνα*: ac vide ne ita Græcè sumatur. Sic enim Theophylactus interpretatur: in hoc inquit, glorificatur pater meus, si vos fructum multum attuleritis. Certè finalis causa fructificantium discipulorum est, esseque debet gloria patris. Glorificationis autem Dei patris finis non est fructificatio discipulorum.

Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.

Gaudium Christi est patri per omnia obedire, & madata eius implere, ac pro mundi salute in cruce exaltari. Hæc ergo locutus sum vobis, prædixi scilicet me ad patrem per crucem abiturum, neque tamen vos derelicturum: nisi vos mandata patris mei seruare. Hæc inquit, omnia locutus sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit, id est, quemadmodum re nulla sic tristior, vt animum abijciam, sed alacer & gaudens supplicijs eo obuius: ita vos oportet in omnibus afflictionibus, quas meo nomine toleraturi estis, alacres & gaudentes: vt gaudium vestrum impleatur, id est, vsque ad finem in Deo maneat, plenumque sit ac perfectum. Sic enim interpretatur Theophylactus, subdens: Non enim merore digna sunt præsentia, sed gaudio, licet crux, licet confusio, licet ignominia accedat.

† *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. † Maiorē hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autē dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo nota feci vobis. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat: vt quocumque petieritis patrem in nomine meo, det vobis. Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.*

Vsq; ad hunc locum: si mundus vos odit: aduerte, quod cum gentiles aut Iudæos auxilij gratia ad se venientes

† Supr. 13.
d.

1. cor. 4. d
Ephē. 5. a.

† Depce.
dist. 3.

Qui vult
facere De
renuncia.
ca. Niscū
pridem.

philip. 3. d

1. Theff.
4. b.

1. Ioā. 4. c.
& 3. e. d.

Mat. 28. d
Mar. 10. g

CHRISTVS alloquitur, fidei tantum meminit, vtpote ad Euangeliū initiandis: dilectionis autem illis raro loquens meminit. Cū autē perfectis ac iā consummatis discipulis loquitur, raro fidei meminit, quā in animis eorū iā plantatā esse ac altē radices egisse sciebat. Dilectionis autē mandatū tā frequēter inculcat & mandatorū obseruatio nē, vt nihil amplius. Hoc notatū volui propter eos, qui soli fidei omnia tribuentes, si qua est in sacris literis fidei mētio, penē semper annotāt ad marginē: cū autē de dilectione agitur, penē nihil, nec amplius de operibus. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret. Quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei,

† Mat. 10. c.

Luc. 6.

† Matth.

24. b.

Mar. 13. b.

Luc. 21. c.

† Mat. 11. d.

Luc. 10. d.

quem ego dixi vobis. † Non est seruus maior domino suo. † Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Si sermonem meū seruauerunt, & vestrum seruabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, † quia nesciunt eum qui misit me.

Aduersus futuras afflictiones armat ac munit Apostolos, quòd videlicet mūdus non potest nō odisse, qui sui nō sunt, quem admodū & ante Christū oderāt. Qui ideo tantum Apostolos oderant, quia de mundo non essent, hoc est, mundi vanitates, & carnis desyderia non sectarentur, sed à Christo selecti à mūdo essent, & in discipulos electi. Cōmendat illis tamē, esse mundi odia, & afflictiones læto animo ferendas: quippe quæ propter Christum illis intelligendæ sint. Qui si multo grauiores pro illis pertulit, graue esse non debet seruo ac discipulo, qui maior esse domino suo non debet, minores pro eo ferre. Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & patrem meum.

† Psal. 68.

Luc. 24. g.

ad vt impleatur sermo: qui in lege eorū scriptus est: † Quia odio habuerunt me gratis.

Quoniam paulo antē dixerat: quia nesciunt eum qui me mi-

me misit: ne viderentur per ignorantiam excusari à peccato, subdit: Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent. Itaque cum prædicantem me audierint, non habet quod excusent. Ne verò prætexet, dum mihi contradicunt de se gloriam querere, dicentes: Hic homo non est à Deo, & similia, subdit: Qui me odit odit, & patrem meum. Qui verò rursus dicere poterat, non debere se illi credere, sed Moyse potius, ostendit nullam eis superesse excusationem: quoniam diuina opera, quæ faceret, urgebant illos credere. Itaque quod sibi contradixerint nulla ignorantia, seu mero odio, quod excusari non possit factum esse, ait: Ita ut impleatur in eis quod scriptum est in persona christi Psal. 68. Quod significat hic sine vlla causa, nulloque; Christi demerito illos eum odisse. Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

Etsi me habuerint odio, cum venerit ille paracletus, quem ego mittam vobis à patre velint nolint ille testimonium verum de me perhibebit, quia spiritus est veritatis. Sed & testes adducit ipsos Apostolos, qui coram Iudæis dixerunt Act. 5. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Cum autem de spiritu sancto, quem ego mittam vobis à patre, aperte innuit processionem spiritus sancti à patre & filio.

CAPVT SEXTVMDECIMVM.

Christus discipulos suos super futuris consolatur persecutionibus, quod ipse quoque habiturus sit, ut paracletum ad eos mittat, quos & ipse agenda doceat, mundum arguat, & Christum clarificet, cuius nomine à patre quicquid voluerint petant, & consequentur, modò debite petant.

H† *Ec locutus sum vobis, ut non scandalizemini.*
 † *Abſque ſynagogis faciet vos: ſed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obſequium ſe præſta-*

† Mat. 14. c

Marc. 13. b

Luc. 21. b.

† 15. q. 1.

cap. 1.

Tt 5

præſta-

CAP. XVI. EVANGELIUM

præstare Deo. Et hæc facient vobis, quia non nouerunt patrem, neque me. Sed et hæc locutus sum vobis, ut cum venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum qui misit me, et nemo ex vobis interrogat me: quo vadis? Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum.

Nihil aliud docet Christus, quàm afflictiones, quæ discipulos manent, ne inopinatò superuenientes imparatos illos ad nihil tale cogitantes nimirum perturbent. Prædicat autem fore, ut à Iudæis excommunicentur. Hoc enim significat verbum Græcum ἀποκοινωνῆσαι, id est, synagogicè eiecere, interficiaturque ab ijs, qui se Deo cultum victimamq; offerre, obsequiumq; præstare Deo putabunt, hoc est, ut inquit Theophylactus, rem piam, Deoq; gratam facere. Hoc autem inquit, ab initio non dixi vobis, quia vobiscum eram. Non enim possunt filij sponsi, quandiu cum illis sponsus est, ieiunare, & mæstus esse. Nunc autem cum ab eo ad patrem, visum est mihi eorum vos præmonere, quæ tamè mæstitia tantum vos affecerunt, vestram ex abitione mea commoditatè ignorant, nempe paraleti ad vos accessum: ad vos alioqui venturus est. Perperam igitur ait, qui cum me de discessu ad patrem rogare deberetis, ac mecum de eo consolari, vsque adeò contristamini.

Sed ego veritatè dico vobis, expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, paraletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de iustitia, et de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me.

Fateor, ut ingenuè dicam, hunc locum maximè, quod atinet ad duo membra, de iustitia, & de iudicio, hæcenus non intellexisse, neque adhuc intelligere, quanquam in eo multum laboraui, neque apud aliquem legi quod mihi satisfaciât. Dicâ tamen vti potero, quod lector boni cõsulat, dum autem meliora ipse reperero, aut ab alio didicero. Quod inquit, arguet mundû de peccato: quam de quouis peccato intelligi possit, ut multi explicant,

cant, tamen de peccato affectatæ infidelitatis docet Christus, subdend: De peccato quidem, quia non crediderunt in me, siue vt Græci habent, non credunt in me. Certè in libris Regum de regibus impijs, quotienscunque dicitur, mortuus est, dicitur, mortuus est in peccatis, in quibus peccare fecit Israël: de peccato infidelitatis, & de idololatriæ intelligitur. Et 4. Reg. 10. de Iehu dicitur, quòd non recessit à peccatis Ieroboam, qui peccare fecit Israël, id est, idololatrare. Quòd enim de eo peccato intelligatur, declarant verba sequentia: nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel, & in Dan. Et 4. Reg. 21. de Manasse dicitur: fecitq; malum in conspectu Domini. Quod de idololatria intelligi docent verba sequentia: iuxta idola Gentium, &c. Et paulo post scribitur: Insuper & sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleret Ierusalem vsque ad os, absq; peccatis suis, quibus fecit peccare Iudam, vt faceret malum coram Domino. Indicant enim verba, quòd præter peccatum idololatriæ homicida erat. Dicit ergo Christus, quòd cum venerit spiritus, arguet & conuincet mundum, hoc est, carnales & mundanos Iudæos, de peccato, id est, de infidelitate. Siue quòd si malis nomine mundi alios carnales homines etiam præter Iudæos intelligere, nihil moror: nempe quia tantæ & tam apertæ veritati credere recusant, sed & eos qui credunt persequuntur.

De iustitia verò, quia ad patrem vado, et iam non videbitis me. De iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus est.

Hoc August. in Ioannem exponit, quòd spiritus sanctus arguet mundum de iustitia eorum qui credunt, quòd ipsa fidelium comparatione infidelium est vituperatio, quando fidelium comparatione iniuste vixisse arguentur infideles. At sic exponendo, non video quomodo aptè coniungatur illa ratio naturalis: quia vado ad patrem. Theophilactus explicat: Arguet Iudæos de iustitia mea, id est, conuincet illos, palamq; ostendet, quòd ego cum iustus fuerim, & irreprehensibilis egerim vitam, iniuste occisus sum, & in eius iudiciu ad patrem vadam: neq; enim si iniustus fuisset, ad patrem ascendissem. Aliter Clarius

expc.

CAP. XVI. EVANGELIUM

exponit: Quòd iustus fuerim, inquit Christus, atq; omnino innocens, qui ob hanc iustitiam meam ab aspectibus hominum ad patrem sublatus profectus sim: cui rei testimonio erunt ea quæ in nomine meo per spiritus sancti aduentum fient. Tertium membrum, videlicet, arguet mundum de iudicio, id est, de iudicio huius mundi principe. Video autem vnum fortè suppleri posse, ac debeat, vt quidam interpretantur, & ἰλιγγον. Græcum pro καρυνοσῶν, id est, accusari poni possit, vt sit sensus: quòd accusabit vitam de iustitia reiecta, quia me, qui sum iustitia, abiecerunt. Et arguet de iudicio neglecto: quia videlicet neglexerunt iustitiam & iudicium facere. Sed restat serupulus de causali quia, ideo nõ occurrit melior expositio, quàm Theophylacti. Fortè etiam intelligi potest, quòd arguet mundum, id est, Iudæos, de iudicio, id est, quòd iniquè me morti adiudicauerit, dicentes: Reus est mortis. Arguet autem de eo, quoniam princeps mundi iudicatus est, & damnatus per mortem meam. Quod abundè spiritus sanctus arguet & ostendet, quando post missionem eius palàm erit videre in nomine CHRISTI crucifixi dæmones torqueri, palamq; discipulis eius & seruis subijci.

† De cõ- Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare
fscr. dist. modò. † Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, doce-
5. cap. bit vos omnem veritatem. Non enim loquetur à semet-
Saluator. ipso, sed quæcumque audiet, loquetur, & quæ ventura
sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo
† Matth. accipiet, & annuntiabit vobis: † Omnia quæcumque habet
11 g. pater, mea sunt: propterea dixi: Quia de meo accipiet, &
Luc. 10. f. annuntiabit vobis.

Facit hic locus aduersum eos, qui nihil Christianis de necessitate credendum putant, quod in Euangelio non contineatur. Quia inquirunt: sufficienter nobis credenda omnia proponuntur in Euangelio à Christo. Contra quos facit hic locus: quia instante Christi passione nondum planè spirituales Apostoli multorū incapaces erāt, quæ Christus pollicetur se à spiritu voluntatis accepturos, qui eos docebit omnem veritatem, siue vt Græca habent, deducet in omnè veritatem. Constat ergo multa à spiri-

à spiritu sancto post eius missionem credenda nobis & facienda accepisse Apostolos, quæ scripta non sunt in Euangelio. Neque enim omnes scripserunt, sed Ecclesias suas per manus tradenda docuerunt. Mitto hic innumeras antiquissimorum sanctorum & conciliorum sententias, quod alibi reperiatur, & prolixiora essent, quàm decet scholastem. Quemadmodum autem nihil locutū esse, nisi quod à patre acceperat, antè dixerit, ita spiritum nihil eos docturum, nisi quod ab ipso accipiet: & què admodum ipse patrem clarificauit, ita inquit spiritus clarificabit me: quia de meo accipiet, & annūciabit vobis, id est, nihil diuersum à me docebit, sed ea quæ à me acceperit, omnia per vos loquetur, & faciet, meq; glorificabit. Nam per vos in nomine meo miracula faciet. Dicendo autem se à patre accepisse, & à se spiritum, non distinctionem facit bonorum, sed cōmunionem potius. *Modicum & iam non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius ad inuicem: Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me, & quia vado ad patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit: Modicum? Nescimus quid loquitur. Cognouit autem Iesus quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi: Modicum, & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium.*

Cum ex his verbis offenderentur discipuli, quòd ea capere non possent, declarat illis Christus, quid sibi velint. Amen amen inquit dico vobis: quia plorabitis & flebitis, cum iam me non videbitis, sed planè mortuum credetis: interim verò mundus gaudebit, id est, Iudæi cum principe mundi diabolo exultabunt, tanquam deum victores: vos autem inquit, contristabimini, sed ad tempus. Nam tristitia vestra vertetur in gaudium, cum me rursus resuscitatum videbitis, non longo post tempore, triduum videlicet, hoc est enim quod aiebat: & iterum modicum, & videbitis me.

†26. dist.

cap. Ieiunium.

Iere. 31. c.

Iaco. 4. c.

Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius: cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Et in illo die me non interrogabitis quicquam.

†Supr.

14. b.

Matt. 21. c

Marc. 11. c

Luc. 11. b.

Iaco. 1. a.

†1. Io. 1. b.

Amen amen dico vobis: † Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Usque modo non potestis quicquam scire, & accipietis, † ut gaudium vestrum sit plenum.

Exemplo mulieris parturientis ostendit breuem fore

illorum tristitiam. Nam quemadmodum parturiendo

multum angitur ac laborat mulier: cum autem enixa est,

ac peperit puerum, iam non meminit pressuræ, quia natus est homo in mundum: ita Apostoli in triduo mortis Christi fuerunt tanquam mulier parturiens. Parturiebant enim dolores, quæ parturientes censebant, donec per resurrectionem ad vitam immortalem regeneraretur Christus. Cum autem natus est homo in mundo, id est, in mundi salutem resuscitatus Christus, tunc tristitiæ prioris non meminerunt, conuersæ in gaudium inauferbile. Quod autem hominem natum in mundo Christum suscitatum interpreter, facit, quod Paulus Act. 13. de resurrectione Christi loquens, allegat locum Psal. 2. Ego hodie genui te, dicens: † Et nos vobis annunciamus eam quæ ad patres nostros repromissio facta est: quoniam hanc Deus adimpleuit filijs vestris, resuscitandi Iesum, sicut & in Psalmo 2. scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te.

*Act. 13. d

Psalm. 2. Ego hodie genui te, dicens: † Et nos vobis annunciamus eam quæ ad patres nostros repromissio facta est: quoniam hanc Deus adimpleuit filijs vestris, resuscitandi Iesum, sicut & in Psalmo 2. scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Hæc in prouerbys locutus sum vobis. Venit hora, cum iam non in prouerbys loquar vobis, sed palam de patre annuntiabo vobis. In illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis, quia ego rogabo patrem de vobis. Ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis, quia à Deo exiui. Exiui à patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad patrem.

Hoc ænigmaticè & obscurè hætenus locutus sum: at iam non obscurè, sed palam ac planè de patre vobis loquar,

loquar, cui tam chari estis, vt posthac apud eum intercessore me opus non habeatis. Quippe quos etiam pater diligit, ideo tamē, quia ab eo me exiuisse credidistis, & me iuualistis. Hæc est enim vera causa, quare vos pater amat. Si igitur eius ab amicitia excidere non vultis, curate vt me semper ametis.

Dicunt ei discipuli eius: Ecce, nunc palam loqueris, & prouerbum nullum dicis, nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi, vt quis te interroget, in hoc scimus quia à Deo existis.

Sublatis prouerbis, & omisis parabolis, aperta te nunc dicere cognoscimus, imò quòd omnia noueris, etiam futura, quæ nos torquere possent. In quo nos ad tuitionem omnes adducis, vt verè sciamus te à patre exisse. Apertum enim deitatis iudicium est, futura & occulta nōsse, & reuelare secreta.

Respondit eis Iesus: Modò creditis. † Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisq; in propria, & me solum relinquatis: & non sum solus, quia pater mecum est. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.

† Matth.
26. c.
Mar. 14. c
Zach. 13. c

Quia dixerant se iam abundè credere, & iam sibi ob hanc fidem nimium fidere incipiebant, prædicit illis Christus, quàm mox imbecilla sit eorum futura fides, & breui fore, vt eo relicto solo, id est, omni humana ope destituito (quia semper illi pater adest) vnusquisq; saluti propriæ consulat. Hæc autem inquit, locutus sum vobis, vt quemadmodum ego vici mundum, ita speretis per me de eo parta victoria pacem & quietem vos habituros, vt cunque interim vos mundus affligat, & opprimere tentet.

CAPVT DECIMUMSEPTIMUM.

CHRISTVS oratione sua à patre petit sui claritatem, & operum suorum manifestationem & exaltationem, discipulorum, & per eos credentium in fide confirmationem, & illorum in fine glorificationem.

Hæc

† De pœ
nit. 4. Si
ex bono.
Matt. 28. d

Hæc locutus est Iesus, & subleuatis oculis in cœ-
lum, dixit: Pater, clarifica filium tuum, vt filius
tuus clarificet te. † Sicut dedisti ei potestatem om-
nis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vi-
tam æternam.

Quoniam instabat tempus & hora, cum mûdi iudicio
ignominiosissima morte dānandus esset, clarifica inquit,
filium tuum à turpissima morte, quam illi inferre ten-
tant, vt per gloriosam resurrectionem filius tuus clarifi-
cet te. Nulla enim re magis inclaruit nomen patris, quā
per Christi resurrectionem, quando per eam Dei patris
filium mundo agnitus est. Clarifica ergo eum, sicut dedi-
sti ei potestatem omnis carnis, id est, sicut in omnes ho-
mines illi potestatem dedisti, non Iudæos modò, sed Græ-
cos: vt inquit, omne quod dedisti ei, det eis vitam æter-
nam. Is modus loquendi, qui perinde Græcis habetur,
atque Latinis, Græcis tamen auribus infrequens est, mi-
hi videtur Hebraismum redolere, vt sit sensus: vt omni-
bus quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Nam quod
hic philosophatur Caietanus, nihil datum Christo à pa-
tre esse, quod non dederit vitam æternam hominibus in
se credentibus, videtur durius. Quam autem potestatem
dederit Christo pater, declarat Christus, cum ait: Vt det
omnibus quos ei dedisti, vitam æternam.

*Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum
verum, & quem misisti Iesum Christum.*

Hic solus non sic sumitur exclusiuè, vt à Dei appella-
tione filium secludat, & spiritum sanctum, quasi tantum-
modo pater sit Deus, & non filius, aut spiritus sanctus,
sed sumitur, vt Logici vocant, de excluso extremo, vt sit
sensus: Quod pater est Deus verus, ac solus, sic filius ac
solus Deus, similiter ac spiritus sanctus, vt 7° solus de-
terminet 7° Deus, vt intelligamus tres personas verum
esse Deum, qui solus & vnicus est Deus. Nec enim pa-
ter alius est Deus, quàm filius & spiritus sanctus, licet
alia sit persona. Porro quia Iudæi Deum patrem agno-
scebant, filium verò ignorabant, & adhuc ignorāt, cum
dixisset: vt cognoscant te solum Deum verum, subdidit:
& quem misisti Iesum Christum: subaudi, agnoscant so-
lum

Ium verum Deum.

Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi vt faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud te metipsum, claritate quam habui, priusquam mundus fieret, apud te. Manifesta nomen tuum hominibus: quos dedisti mihi de mundo, tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem meum seruauerunt. Nunc cognouerunt quia omnia que dedisti mihi, abs te sunt: quia verba que dedisti mihi, dedi eis, & cognouerunt verè quia à te exiui: & crediderunt quia tu me misisti.

Quemadmodum glorificatur à nobis Deus, quando rectè viuentes mandata eius seruamus, & ministerium nobis ab eo cõmissum fideliter consummamus, ita Christus, cum discipulos & sequentes fideles sufficienter docuit ad vitam eternã præcepta & viam, ad quæ docenda missus fuerat, dicitur glorificasse & clarificasse patrem, & opera doctrinæ consummasse. Consequenter petit à patre clarificari, ac si diceret: Hactenus me mundus vilè & abiectum habuit, quippe qui (quod de se Dauid ante testatus erat) factus scilicet Vermis, & non homo, opprobriũ hominũ, & abiectio plebis. Loquitur enim de ignominia crucis, quasi iam ea, quæ proximo inflabat, ferret. Ego igitur inquit, pater, qui te clarificaui super terram, id est, nomen tuum orbi propè incognitum illustre illi reddidi & gloriosum, quique mandata tua omnino peregi & cõsummaui, factus obediens tibi vsq; ad mortè crucis. Consummasse enim se dicit, quo ad doctrinã, & suæ missionis & Deitatis probationè: & quod reliquũ esset, proximo consummaturus. Ne sine igitur hominum iudicio, qui hactenus inglorius vixi, posthac inglorius remaneã, clarifica me pater, ea claritate, quã habui apud te, priusquam mūdus fieret, id est, fac vt tandè orbis agnoscat, & credat me verum Deũ, Deiq; patris filium, quemadmodũ ab aeterno ex te Deus sum genitus. Quod de filio etiã secundũ diuinã naturã intelligendũ est. Nã etsi ante christi mortem Deum multi agnoscebant, ridiculũ tamè putabant Deo filiũ tribuere. Sunt qui interpretantur: Clarifica me, id est, humanam naturã meã, ea claritate & gloria, quam habebam apud te ante mundũ conditum: quod

✠ Psal.
21. b.

non est intelligendum, quasi Christus eam de nouo ad id dignitatis & gloriæ sublimari desideret, quæ statim atque à verbo Dei quæ filio assumpta est, omni qua ipsissimum Dei verbum gloria, quo ad animam, ornata atque locata erat. Petit igitur glorificari eum, id est, ut per resurrectionem orbi innotescat eadem cum verbo dignitate & gloria frui. Quod autem dixerat paulo antè: Clarificauit te super terram: ostendit quid sit, dicens: manifestauit nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo: ita nomen suum petit manifestari.

† 35. q. 10.
c. Fraternitatis.

† De sum. Trinit. dā namus.

De celeb. Marthæ. Cū

† Psal. 108. b.

† 1. Ioan. 2. a.

† Ego pro eis rogo: nō pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. † Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut & nos. Cum essem cum eis ego, seruabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis perit, nisi filius perditionis, ut scriptura impleatur.

Cum idem Ioannes Evangelista secundo capite Epistolę primę dicat: † Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi: nunc autem asserat Christum dixisse, non pro mundo rogo, indubium est mundum duobus modis accipi. Vno modo pro tota hominum congregatione, qui sub cælo degunt: quomodo Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum vnigenitum daret. Vult enim Deus teste Paulo. 1. Timoth. 2. omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: pro quibus sufficienter passus est CHRISTVS, licet non pro omnibus efficaciter, pro his videlicet, qui credere in eum noluerunt. Secundo modo accipitur mundus pro reprobis: quemadmodum Ioan. 14. Mittam vobis spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere. Similiter multis locis, cap. 15. 16. & infra in hoc cap. quando de discipulis loquens, dicit: non sunt de mundo. Cui contrarium vnum est, quod paulo antè dixit: & iam non sunt in mundo, & qui in mundo sunt. Nam hic mundus pro tota hominum congregatione sumitur, quæ

quæ electis constat, ac reprobis. In quo se Christus non esse dicit, quasi iam iam moriturus, & ad patrem rediturus, sicut paulo post agit: Cùm essem cum eis: non quòd non esset. Sic Paul, 1. Cor. 11. Cùm iudicamur à Domino, corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. *Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, vt habeant gaudium meum in semetipsis. Ego dedi eis sermonem* †Supr. *tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos à malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo: sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Sicut tu me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum.* u. c.

Sed quia per mortem statim relicturus eos esset, & ideo præmisit: quia iam in mundo non sum, & hi in mundo sunt, id est, quia statim abiturus sum à mundo, & eos in illo relicturus vbi cum probis eos degere oportet, & reprobis. Serua eos in nomine tuo: non rogo vt tollas eos de mundo, id est, non rogo vt ab impiorum & reproborum congregatione eos tollas ac segetes. Oportet enim versari probos cum improbis, vt eorum improbitati resistant: sed rogo vt serues eos à malo, Græcè est, τὸ πονηρῶν, quod potest significare malignum, scilicet diabolum. Sic enim aliquoties in scripturis vsurpatur. Aliquando sumitur pro peccato, & utroq; modo hic sumi potest. Non enim pro malo pœnæ sumitur. Non enim rogat Christus patrem, vt eos ab afflictionibus liberet, qui discipulos suos crucem suam tollere, & magistrum sequi vult.

Et pro eis sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me.

Sanctum in lege Moyfi vocabatur, quicquid Deo seponebatur offerendū, aut sacrificandū. Inde sanctificare, pro sacrificiū offerre sumitur. Ergo inquit Christus, ego sanctifico me pro eis, id est, Deo patri me offero in cruce moriturum pro eorū abluendis peccatis, & totius mundi immolandum: vt sint & ipsi sanctificati in veritate, id est, vt sint ipsi verè sancti, & nō quemadmodum typica

olim legalia, sed qui in veritate Deo se offerant in prædicationis & veritatis testimonium, ac si opus est, in sacrificium, & immolationem. Sic. n. interpretatur ex Chryostomo Theophylactus: Sâctifica & cõserua discipulorum animos, & fac eos veras oblationes, & corrobora eos, vt pro veritate se sacrificet, paratq; pro ea substinenda ad mortem. *Vt omnes vnũ sint, sicut tu pater in me, et ego in te: vt et ipsi in nobis vnũ sint, vt credat mundus, quia tu me misisti.*

✠Rom.
12.

Ibi 7° sicut nõ dicit omnimodã similitudinẽ, Vnum enim essentia & substãtia sunt pater & filius: quod esse homines nõ possunt. Itaq; intelligendum est, vt vnum sint fidei & charitatis vnanimitate, vnumq; corpus in Christo. vt Paul. Roma. 12. ✠ Sicut in vno corpore multa mēbra habemus, omnia autem membra non eundẽ actũ habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Idem dicit. 1. Corinth. 12. *Et ego claritatem, quam tu dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnũ, sicut & nos vnũ sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnũ, & cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam quam dedisti mihi.*

Id est, gloriæ meæ, quam abste habeo, participes eos feci, quam et si ipsa nondum habent habituri sint, ideo eos feci immortales, spe tamen iam obtinent: quippe qui signati sunt spiritus sancti promissione, qui est pignus hereditatis nostræ. Quod enim dicendo, dedi eis, non intelligat, quod iam re ipsa obtineant, probant sequentia, cum dicit: volo vt vbi ego sum, et illi sint mecum in vita æterna scilicet, vt videant gloriã meã, quam dedisti mihi. *Quia dilexisti me ante mundi constitutionem. Pater iuste, mundus te non cognouit, Ego autem te cognoui: & hi cognouerunt quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, vt dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.*

Græcè est, πρὸ καταβολῆς κόσμου, id est, ante iacta mundi fundamenta, ante conditum mundum, vel ante mundi conditionem. Nam constitutio κόσμου, seu κατὰ τὰς ἀρχὰς potius dicitur. Veni inquit Christus, vt te mundo manifestarem

nifestarem, & inde mundus te agnosceret, qui dictis meis fidem adhibere noluit: quasi te nusquam nouissem: & scis quia te cognoui. Rogo pater, vt præ te feras erga illos charitatem, quam erga me hæcenus tulisti, vt & ego agnoscar in eis, & illi tanquam membra mea sint, quia ego in ipsis.

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

Christus Iudæos voce sua posternens, à Iuda traditus, ad Annam ductus, & interrogatus, à seruo eius percussus. Inde coram Caipha condemnatur, coram Pilato accusatus innocens declaratur, pro quo tamen Barrabas liberatur.

HÆc cum dixisset Iesus, † egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introiuit ipse, & discipuli eius. Sciebat autem Iudas qui tradebat eum, locum, quia frequenter Iesus conuenerat illic cum discipulis suis.

† Matth. 26. c.

Mar. 14. c.

Luc. 22. d.

2. Reg.

15. c.

Ex eo die, cum honorificè Ierusalem ingressus est Dominus, passioni suæ iam proximus, de die in templo docebat, noctu verò in monte Oliuarù diuersabatur. Vnde dicit Matthæus egressum esse secundum consuetudinè in montem Oliueti, trans torrentè Cedron. Pro quo verisimile est interpretem legisse τὸν κέδρον. Nam Hiero. in locis Hebraicis indicat vallem ad torrentem quem tam nomine Cedrum esse, ad Orientalè plagam vrbs Ierusalem, qui quidem Oliueto proximus est. De hoc torrente scribitur. 2. Reg. 15. quòd cum fugeret Dauid à facie Absalom ex Ierusalè, transgrediebatur torrentè Cedron, & cunctus populus incedebat contra vià oliuæ. Græca aut lectio Ioannis hoc loco habet nõ τὸν κέδρον, sed τῶν κέδρων, id est torrentè cedrorum, quòd locus sit cedris confitus, sicut mons Oliueti, quòd oleis. Cedrò aut vox Hebræa, כֶּדְרוֹ tam torrentè, quàm conuallè significat. Et nunc pro conuallè ipsà, nunc pro torrente, qui vallè trāsfit, sumitur. De qua etiam 3. Reg. 15. de Asa rege Iuda dicitur, quòd cōfregit simulachrum turpissimum, & combussit in torrente Cedrò. De conuallè Cedrò scribitur 4. Regum. 23. quòd Iosias efferri fecit lucum de domo Domini foras Ierusalem, in conuallè Cedrò, & cōbussit

eum ibi. Trans huiusmodi autem conuallem & torrentē hortus erat, quem introiuit non fortuitò, nec temerè Christus, sed diuina prouidentia, vt sicut in horto deliciarum paradiso, prodito à serpente Adamo, mundi perditio cœperat, ita in horto prodito Christo mundi salus inciperet. Sciebat itaque Iudas hunc hortum, in quem sapius Christus exacta cœna diuersabatur. Hic Euangelista Ioannes multa omittit gesta in horto, quæ prius cæteri scripserant Euangelistæ, sicut & ipse Ioannes alia plurima scribit, quæ cæteri omiserant.

† Matth.
26.c.
Mar. 14.c
Luc. 22.c.

† Iudas ergo cum accepisset cohortem, & à pontificibus & Pharisæis ministros, venit illuc cum lateris, & facibus, & armis. Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super se, processit, & dixit eis: Quem queritis? Responderunt ei: Iesum Nazarenum. Dixit eis Iesus: Ego sum. Stabat autē & Iudas, qui tradebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixit eis: Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.

Ne elaboretur Iudæorum manibus Christus, atque ita promissam pecuniam non acciperet Iudas: erat enim turbis maxime gratissimus Christus, quarum metu plerumque ab eo Pharisæi abstinerant. Non contentus Iudas Pharisæorum ministris aduersum vim turbæ & populi, si qua fieret, cohortis prætoriæ subsidium accipit. Est autem cohors prætoria, Budæo teste, quæ consuli aut prætori in prouincia præsto semper erat, quasi quæ latus eius cingebat. Prætor verò, siue præfectus prætorio, Gallis dicitur magnus magister hospitij regis, qui & tribunus. Iterum ergo interrogauit eos: Quæ queritis? Illi autē dixerunt: Iesum Nazarenū. Respondit Iesus: Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me queritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo quæ dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidit ex eis quemquā.

Quod ad misericordiam Domini vocem, Ego sum, ceciderunt in terram aduersarij, diuinam in Christo potentiam arguit, qui non nisi volens vincitur ac tenetur, discipulis primum permisis abire illæsis. In quo Iudæorū manifesta est obstinatio qui cum tā apertā Christi potentia viderent, non abstinerunt à tanto facinore perpetrando.

† Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit

† Matth.
26.c.

erit pontificis seruum, & abscidit auriculam eius dextrā. Erat autem nomen serui Malchus. Dixit ergo Iesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi pater, non vis ut bibam illum?

Mar. 14. e
Luc. 22. c.
24. q. 1. ca
Si Petrus.

Refert Lucas Apostolos facultatem quæsiisse à Domino seipsum tuendi. Cuius responsum cæteris audientior Petrus non expectans, leuitate potius, quàm modestia e-duxit gladium, & occidere primum sibi obuium putans, solam abscidit auriculam. Subita enim passio non patitur responsum, quæ nec sui compos iudicium superioris expectat. In quo nec ipse Petrus omnino excusatur, qui sua percussit autoritate, aliàs ipsum nõ arguisset Christus, qui etiam vulnus à Petro illatum sanauit.

† Cohors autem & tribunus, & ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum. Erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphæ, qui consilium dederat Iudæis: Quia expediret unum hominem mori pro populo.

† Matth. 26. f.

Mar. 14. f
Luc. 22. f.

† Sup. 11. f.

Cum dixerit Ioannes præter cæteros Euāgelistas: Adduxerunt eum ad Annam primum: quidam hic esse e-clypsim, & suppleendum esse: deinde ad Caipham. Et certe Cyrillus statim subdit, facta Annæ mentione. Miserunt autem eum ligatum ad Caipham pontificem. Eoq; modo legendo, omnes Petri negationes, Christi que interrogationes apud Caipham factæ sunt, nõ apud Annam, ad quem tantum ductum dicunt à ministris, in hoc genere Caiphæ gratulatoris. Sed restat scrupus: Si hæc recitat Ioannes in domo Caiphæ facta, quomodo post ea recitata subditur: Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem: nisi dicas, quod per repetitionem hæc dicta sunt. Via autem communior sequitur textus nostri ordinem & contextum, vt prius ad Annam ductum, & ibi interrogatum dicamus, & inde ad Caipham. Autoritas tamen allegata: Et misit eum Annas ligatum, & c. aliter intelligi potest, vt ἀποστειν præteritum plusquam perfectum sit, id est, miserat: quo admissio, omnis controuersia tam de Christi interrogationibus, quàm Petri negationibus, soluta est. De pontificum autem Iudæorum sub Romano Imperio suc-

cessione refert Iosephus Antiq. Iuda. lib. 18. cap. 3. Valerius Gratus à Tyberio missus est præses in Iudæam. Hic adempto Anna, aliàs Anano sacerdotio, Ismaëlem Fabi filium iussit esse pontificem: quo paulo pòst deiecto, in Eleazarum Annæ pontificis filium eum honorem transtulit. Elapso deinde anno & hunc redegit in ordinem, & Simoni Camithi filio pontificatum tribuit. Hic quoque anno in hac dignitate exacto iussus est cedere Iosepho, qui cognominabatur Caiphaz, aliàs Caiaphas. His autem pontificum successionebus vicissim præfuerunt, ut inquit Euseb. histo. Ecclesi. lib. 1. cap. 12. per tempus, quo Christus saluator noster prædicauerit. Consonanter igitur inquit Euseb. secundum ea quæ Iosephus scribit, Caiphâ pontificis anni illius, quo Christus passus est, etiâ Euâgelij scriptura designat, qui primò cõstitutus fuit anno Christi 22. deinde per successiones Imperatoris, procuratores pro libidine conferebât. Eutropius lib. 1. ca. 12. Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus: discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum. Dixit ergo Petro ancillustaria: Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dixit ille: Non sum. Stabant autem serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, et calefaciebant se. Erat autem cum eis Petrus, stans, & calefaciens se.

Videtur Ioannes, cum aliquot Petri negationibus recitatis ad historiâ Iesu venisset, recitatis ijs quæ apud Ananiam gesta sunt, subiunxisse. Misit eum Annas ligatû ad Caiphaz pôtificem: deinde redire ad negationes Petri, dicens: Erat autem cum eis & Petrus, stans, & calefaciens se. Certè Chrysostomus videtur asserere, quòd cum Christus adduceretur ab Anna ad Caiphaz, stetit immotus in domo Caiphæ Petrus, qui tanto stupore detinebatur ut etiam cum magister abduceretur, non commotus sit, sed adhuc calefaciebat se, ita ut iterum interrogatus neget. Quamquã ceteri Euâgelistæ Annæ mentionem nõ fecerint, Petriq; negationes in domo summi sacerdotis Caiphæ factas asserunt. Vide Aug. de cõcordia Euâgelistarû.

Ponti-

Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis, & de doctrina eius. Respondit ei Iesus: Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Iudei conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt, quid locutus sum ipsis. Ecce hi sciunt, quæ dixerim ego. † Hæc autem cum dixisset, vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Iesus: † Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? † Et misit eum Annas ligatū ad Caipham pontificem.

†93. dist.

cap. Do-

minus.

†23. q. 1.

cap. Pa-

ratus.

2. q. 7. ca.

Præsu-

munt.

†Matth.

26. f.

Mar. 14. f.

Luc. 20. c.

Notandus est hic locus aduersum huius tēpestatis hæreticorum occulta consiliabula, & clandestinas prædicationes, qui nec palam, nec in templo, quo omnes conueniunt, subdolam & erroneam doctrinam suam prædicare audent. Itaq; sicuti non damno occultas prædicationes omnes, quæ magnatum gratia in cubiculis fiunt, præsertim si illis per morbum aut alia impedimenta templum adire non licet: ita eas probo. Admoneo tamen fideles omnes, ac verè Christianos, vt huiusmodi clancularios prædicatores cautè obseruent. Interrogatus igitur Christus de doctrina sua, quid aliud breuius respondere debuit, quàm ad auditores suos remittere eum, inter quos vnus esse debuit: vellet ne totam iam triennio prædicatam doctrinam palam reuocare. In quo igitur male iudicatur respondisse, & contra iustitiam coram iudice alapam fuisse passum. Qui etiam suscepta alapa, percussorem docere non dedignatur.

Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se. Dixerunt ergo ei: † Nuncquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Nō sum. Dicit ei vnus ex seruis pontificis, cognatus eius cuius abscidit Petrus auriculam: Nōne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus. Et statim gal-lus cantauit.

†Matth.

26. g.

Mar. 14. c.

Luc. 22. b

Ex hoc loco ardua oritur inter doctores & interpretes difficultas, de loco & concordantia negationum Petri. Tres etenim priores Euangelistæ dicunt eas fuisse in domo factas Caiphæ, Ioannes verò in domo Annæ:

cui potius videtur credendum, quibus ipse interesset. Hieronymus & Beda eas in domo Annæ incoepisse, in domo verò Caiphæ consummatas asserunt. Vnde ceteros Euangelistas negationis finē attendisse dicunt, Ioānem verò principium. Augustin. autem omnes dicit in domo Annæ factas: sed cum Caiphæ pontifex esset, quod in domo Annæ factum est, Caiphæ tribuitur. Nec minor de tempore earum scrupus eritur. Nam hic Ioānes cum Matthæo & Luca dicit gallum post trinam negationem cantasse, Marcus verò post primam, quo simile est post primam negationem, vt ait Marcus, gallum emisisse vocem, quam tamen Petrus non audiuit, & similiter post tertiam, quam ipse audiens, Christi prædictionis meminit, & inde exiens fleuit amarè. Quærunt insuper quomodo Petrus dicatur ter Christum negasse, cum ad vnā interrogationem responderit, & alteram: Non sum. In alijs Euangelistis modò ita responderet, modò responderet: Nescio quid dicis: vel, non noui hominem. Respondet August. Sanè in hac negatione Petri debemus aduertere, non solum ab eo negari Christū, sed ab illo etiam, quicumq; negat se esse Christianum. Vnde negauit Christum Petrus, dum negat se Christi discipulum. Dum enim dicit: Non sum: perinde est atque si dicat: Non sum Christianus. & idem de alijs, quas Matthæus explicat manifestius: quia primò simpliciter negauit, secundò cum iuramento, tertio cū blasphemia: vt agnoscamus quantū sit periculū in peccato perseuerare.

† Matth.
27. a.

Mar. 15. a.

Luc. 23. a.

† Adducunt ergo Iesum à Caipha in prætorium. Erat autem mane, & ipsi non introierunt in prætorium, vt non cōtaminarentur, sed vt manducarent Pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationem asseritis aduersus hominem hunc? Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit

ergo eis Pilatus: † Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum.

† De pecc.
nit. dist. 1.
capite.
Periculo-
se.

Feria quinta ad vesperam, id est, die Iouis serò, quando incipit feria sexta (à vespera enim in vesperam dies suos Iudæi computabant) CHRISTVS Pascha celebravit, die præfixo ex lege. Iudæi verò non ex lege, sed

ex patrum traditione die sequenti celebrarunt . Cuius
controuersiam Burgenſis ſuper Matthæū diluit . Et quia
Iudæi per ingreſſum domus gentilitæ ſeſe immundos
ceſebant, dicit Euangelifta: quòd ne contaminarentur :
ſed vt mundi Paſcha manducarent, gentilis Pilati præto-
rium ingredi noluerunt, non intelligentes miſeri inno-
centis Chriſti ſanguine ſeſe amplius contaminatum iri.
Nam cògreſſus cum gentilibus, aut rerum gentiliuarum
palpatio animam eorum maculare non poterat, quem-
admodum innoxij hominis homicidiū . Erat aut præto-
rium ædes prætoris ac præſidis, ſiue præfecti provincie .

Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis nõ licet interficere quenquã: † Matth.
† vt ſermo Ieſu impleretur, quem dixit, ſignificans qua mor- 20.c.
te eſſet moriturus . † Introiuit ergo iterum in prætorium † Matth.
Pilatus, & vocauit Ieſum, & dixit ei: Tu es rex Iudæorũ ? 27.b.
Reſpondit Ieſus: A temetiſpo hoc dicis, an alij dixerunt tibi Mar.15.a.
de me? Reſpondit Pilatus: Nunquid ego Iudæus ſum? Gens Luc.23.a.
tua & pontifices tradiderunt te mihi. Quid feciſti?

Aut mentiuntur hæc dicentes, alioquin quomodo
Stephanum occiderunt ? Sed inques, quòd fecerunt
quod non licebat: aut fortè per præſidum inhibitionem
non licebat in quenquam morte ſeuire, aut potius quia
innocentem eum ſciebant, ne iniqui iudicij, quod per
ſe tuſſent, accuſarentur, malunt à præſide condemna-
ri . Cauſam autem aliam adfert Euangelifta, vt ſermo
Ieſu impleretur, quem dixit, ſignificans qua morte ef-
ſet moriturus . Sermo iſte videlicet: Oportet exaltari
filium hominis, id eſt, in crucem agi. Quod genus ſup-
plicij inſolens erat Iudæis, frequens autem Romanis,
præſertim aduerſum ſeditioſos: cuius criminis reum
Chriſtum faciebant.

Reſpondit Ieſus: Regnum meum non eſt de hoc mundo. Si
ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei utiq; de-
certarent, vt non traderent Iudæis. Nunc autem regnum
meum non eſt hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu ?
Reſpondit Ieſus: Tu dicis, quia rex ſum ego. Ego in hoc na-
tus ſum, & ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium per-
hibeam veritati. Omnis qui eſt ex veritate, audit vocem
meam.

meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas?

Satisfacit illi quæstioni: Tu es rex Iudæorum. Per quam non contendeat Pilatus illum verum regem Iudæorum esse, qui solum agnoscebat eorum regem Cæsarem. Sed hoc sensu quærit: Tu ne ille es, qui per seditionem regnū ambis & affectus Iudæorum? Huius enim rei accusabant eum. Cui quæstioni respondet Christus, dicens: Regnum meum non est de hoc mundo: ac si responsionem temperans, vt se ab affectati Iudæorū regni supplicio liberet, & se tamen regem esse non neget. Ex qua responsione infert Pilatus: Ergo rex es tu. Quod legi potest & affirmatiuè, & interrogatiuè. Videtur tamen potius affirmatiuè legendum, propter Christi respōsionem: Tu dicis. Nam si Pilatus interrogaret: Tu ne Rex es? Christus non responderet. Tu dicis. Nā qui aliqui interrogat, non assentit Cū ergo dicat Christus: Tu dicis: sensus est: Verè dixisti me regem esse, quia rex sum. Ego in hoc natus sum, &c. Theophylactus interpretatur: Ego in hoc natus sum, id est, vt rex sim, quippe de rege natus. At mihi videtur esse sensus: Tu verè me dixisti regem esse. Rex quippe sum ego. Neq; veritatē negare possum. Quippe qui in hoc natus sum, in mundo videlicet. Et ad hoc veni in mundum, vt testimoniū perhibeam meæ veritati, non vt veritatem negem. Cū ergo me interrogasti. Num rex Iudæorum essem? Respōdi tibi regnum meum de hoc mundo non esse. At me tamen, quod tu ipse verè dixisti, regem esse.

† Matth. 27. b. Et cū hoc dixisset, iterum exiit ad Iudæos, & dixit eis: Ego nullā inuenio in eo causam. † Est autē cōsuetudo vobis, vt vnū dimittā vobis in Pascha. Vultis ergo dimittā vobis regem Iudæorum? Clamauerunt rursum omnes, dicentes: Non hunc, sed Barrabam. Erat autem Barrabas latro.

Vnde hæc consuetudo manarit, vt præses vnum dimitteret vincētum in Pascha, cū nihil in lege scriptum habeatur, penitus ignoratur: nisi fortè quod Beda agit, ex antiqua patrum consuetudine, vt ob recordationem liberationis ex Aegypto vnum etiā in die Paschæ vincētum dimitterent. Quam consuetudinem à Romanorum præsidibus obseruatam iri impetrauerant: alioqui

non diceret Pilatus: Est autem consuetudo vobis.

CAPVT DECIMVMNONVM.

Christus à Pilato flagellatus, & coronatus, ad crucifigendum à Iudæis acclamatur, à Pilato morti adiudicatur, ad locum supplicij crucem portat, in qua inter duos latrones suspenditur: diuisis à militibus vestimentis, matrem Ioanni, & Ioannem

matri commendat, aceto potatus,

spiritum emittit, à cruce aperto

latere depositus, à Ioseph

& Nicodemo cum

honore sepultus.

Tunc ergo ap[er]t[us] r[e]h[er]edit Pilatus Iesum, † & flagella- † Matth.
uit. Et milites plectentes coronam de spinis, im- 27. d.
posuerunt capiti eius, & veste purpurea circum- Mar. 15. b.
dederunt eum, & veniebant ad eum, & dice- Luc. 23. a.
bant: Ave Rex Iudæorum: & dabant ei alapas. Exiuit ite-
rum Pilatus foras, & dixit eis: Ecce adduco vobis eum fo-
ras, ut cognoscatis quia nullam inuenio in eo causam. Exi-
uit ergo Iesus portans spineam coronam, & purpureum ve-
stimentum. Et dicit eis: Ecce homo. Cum ergo vidissent eū
pontifices & ministri, clamabant, dicentes: Crucifige, cruci-
fige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite:
ego enim non inuenio in eo causam.

Moris erat præsidum Romanorum, vt plures dicunt, priusquam mortis supplicio aliquem damnarent, flagris cedere. At nescio an ob eam causam flagellant Christū Pilatus, quem in omnibus interrogationibus reperit innocentem, an vt Iudæorum parum per temperaret iram, ac quoquo modo mitigaret, vt dicit Theophylactus post Chryostomum, qui mitem illum faciunt, sed mollē iudicem. Qui cū iniuste flagellasset eū, et si inuitus, eum abire liberum sinere debebat, potius quàm Iudæorum voluntati flagellatum, illudum, & spinis coronatum tradere crucifigendum.

Responderunt ei Iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Cū ergo au- † Matth.
disset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. † Et ingressus 27. b.
est

Marc. 15. a. est pratorium uerum, et dixit ad Iesum: Vnde es tu? Iesus
 Luc. 23. a. autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi
 non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et
 127. q. 1. c. potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus: Non ha-
 Quid cul- beres potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset
 patur. desuper. † Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum
 22. q. 1. ca. Monette habet. Et exinde querebat Pilatus dimittere eum.

† De pec-
 nit. dist.
 7. cap.
 Pericu-
 lose

Nouum crimen CHRISTO intentant, ad eius con-
 demnationem, legis suae praesidio videntes, quae Leui. 24.
 dicit: Qui blasphemauerit nomen Domini, morte mori-
 riatur. Christus enim si pura fuisset creatura, verè blas-
 phemasset, naturalem se Dei filium faciens, patremque
 suum dicens esse Deum. Ad huius ergo criminis intenti-
 onem timuit Pilatus, non nihil numen reueritus, si blas-
 phematores eius indemnatum sineret, cum Iudaei ad
 mortem peterent, quem Dei filium esse ex operibus no-
 uerant. Itaque Iesum interrogat, unde nam esset. Cui,
 quia non ex pietate, ac dignoscenda veritate, sed metu
 interrogabat, non respondet, quia nihil etiam profuisset.
 Vnde minas intentanti sibi Pilato respondet Christus,
 nihil se eum timere, qui nihil in se iuris haberet, nisi cœ-
 litus à patre permittente datum esset. Quapropter absol-
 ui eum nitente Pilato, nouum semper calumniantur Iu-
 daei inuenire crimen, quod mouere posset Iudicem.
 Iudaei autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es
 amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit
 Cæsari. Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit
 foras Iesum: et sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lito-
 strotos, Hebraicè autem Gabbatha.

Cumque Iudaei viderent nihil se profecisse per diui-
 nae blasphemiae accusationem, laese maiestatis crimen
 obijciunt, quod plus mouere Pilatum sperarent: nempe
 quod contra Cæsaris auctoritatem seditione regnum Iu-
 daeorum affectauerit. Quorum importunitate, ac magis
 offendendi Cæsaris metu victus Pilatus, Iesum illis tradi-
 dit crucifigendum: cum prius pro tribunali sedisset in
 loco, qui Graecè dicitur λιθόστρωτος, ἀπὸ τῶν λίθων, id
 est, lapidibus, καὶ τὸ στρώνυμι, id est, sterno, quod locus
 ille

ille lapidibus esset constratus, qui Hebraicè dicitur **גַבְבַּתָּה** Gabbatha, quæ vox significat locum eminentè. *Erat autem parasæue Paschæ hora quasi sexta. Et dicit Iudæis: Ecce rex vester. Illi autè clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrū crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus regem, nisi Casarem. Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur.*

Parasæue dictio Græca, nam παρασκευή præparationem significat. Et sic appellabatur dies præcedēs magnū sabbatum Paschæ, quæ est apud nos dies Veneris, quòd ea die se præparabant Iudæi ad edendum Pascha. Quòd autè Ioannes ait, erat hora quasi sexta, & Marcus, erat hora tertia, & crucifixerunt eum, videntur non nihil pugna re. Pro quo intelligèdum est, Iudæis primam horam incøpissè ab ortu Solis, atque ita cùm tunc esset æquinoctium, Sol oriebatur hora sexta, propterea prima hora erat inter sextam & septimam nostram, tertia verò circiter nonam, & sexta circa meridiem, nona verò circiter horam tertiam pomeridianam, declinante iam Sole ad vesperam. Mane ergo cùm adduxerunt Iesum in prætorium ad Pilatum, erat hora prima more Iudæorum, & sexta more nostro. Itaque ab aduentu Christi in prætorium, vsque ad crucifixionem, penè sex horæ secundum Ioánem fluxissent, secundum Marcum vero tres. Quos ita concordat Victor. quòd Dominus Iesus hora media inter tertiam & sextam crucifixus est: & quia extrema sunt nominata, & medium sæpius nomen sortitur extremorum, ideo dicit Marcus hora tertia, & Ioannes hora sexta, non simpliciter, sed cum determinatione, quasi sexta. Aliter còcordat August. Hora tertia crucifixus est Dominus Iesus linguis Iudæorum, & sexta manibus militū. Non malè igitur dicit Ioannes, quòd cùm Pilatus tradidit Iesum Iudæis vt crucifigeretur, erat hora quasi sexta, circiter meridiem videlicet. Nec obstat, quòd Marcus longè antequam faciat mentionem horæ tertiæ, dicit de Pilato, quòd tradidit Iesum vt crucifigeretur, quia hoc dicit Chrysostomus & Theophylactus. Nequaquam tunc eum planè tradidit illis: nam ab vxore admonitus, nihil sibi esse cum iusto Iesu, post illud tempus videlicet,

delicet, quo Marcus ait, tradidit vt crucifigeretur. Post impositam illi spineam coronam, & indutam purpuream vestem, sic affectum illum populo produxit Pilatus, multis de eo cum Iudæis disputans: rursusq; in prætorium reduxit, deq; liberando eum contendit. Itaque cum importunitate ac metu Cæsaris victus pro tribunali sedisset, poterat esse quasi sexta, id est, circiter meridiè. Nec obstat quod Lucas dicit: Paulò antequam Christus exirallier, erat autem ferè hora sexta: quod pauciori tempore pependisse Christus in cruce videretur, quàm quo fieri potuerint ea quæ interim facta narrantur ab Evangelistis. Nam cum hora tertia Iudæorù, vt dixi, tres nostras contineat, inter illud autem de quo Ioannes, & illud de quo Lucas dicit, intercedere potuit quasi vna hora. Dicimus enim instare duodecimam, quando bona pars vndecimæ transijt.

† Matth.
27. d.
Marc. 15. e
Luc. 23. d.

† Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt. Et baiulans sibi crucem, exiit in eum qui dicitur Caluarie locum, Hebraicè autem Golgotha: vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum. Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus Rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraicè, Græcè, & Latinè. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum: Noli scribere rex Iudæorum, sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.

Cum dicitur, eduxerunt, Græca, duxerunt, ἐξήγαγον, id est, abduxerunt. Est autem ἀνάγειν, aliquando ad supplicium rapere, siue ad pœnam abducere: quod magis hoc loco quadrabat. Educitur itaque Christus tanquam blasphemus extra castra moriturus, vti ille de quo Leuiti. 24. qui collegerat ligna sabbato: & educitur ad Occidentalem partem vrbis, à facie Pilati, qui eum ad talem damnauerat pœnam. Et contra morem baiulabat crucem suam, in grauius tormentum, vt maiora pateretur, & citius deficeret. Cumq; venissent ad locum supplicij, exuerunt eum vestimentis suis, vti nudus Adam fuerat crea-

tus:

tus: sed quia peccatum verecundum reddiderat, nuditatem Christo esse opprobrium tanquam peccatori studuerunt. Opprobrium quidem à genere mortis passus est, quia cruci affixus: de quo dicitur. † Maledictus qui pendet in ligno. A loco, qui pro malefactoribus deputatus erat. A societate, quia inter duos latrones, vt verum habeat illud: Et cum iniquis reputatus est. A ministris, quia gentibus & idololatriis. Et ab impietate, qui in conspectu matris piæ, & multorum amicorum. Insuper titulum cruci apponi voluit tanquam ridiculum, nisi velis ipsum vt Caiapham prophetaſſe, & verum scripſiſſe: vnde August. Auelli à corde Pilati non potuit Christum esse regem Iudæorum, tanquam hoc in eius corde ipsa veritas fixerit: quanquam ipsum flagellari, coronari, & ride-ri à militibus, vt Iudæos mitigaret, permiserit.

† Deute. 21. d.

Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit, vt scriptura impleretur, dicens: † Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt.

† Psa. 21. c.
Mat. 27. d.
Mar. 15. b.
Luc. 23. c.

Vestimenta Christi, non latronum partiti sunt sibi milites in conspectu Domini in ludibrium, in his sane subsannantes, quasi regia essent vestimenta: vt prophetia Dauidis impleretur: Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem. Tria autem serunt habuisse Christum vestimenta, quorum duo sibi milites diuiserunt in partes, vestem autem inconsutilem, à matre, vt inquit, illi contextam, sorte diuiserunt, vt nihil eorum, tam corporis, quam bonorum, quæ Christus possidebat, maneret iniurijs non affectum.

Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius, Maria Cleophae, & Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.

X x

Mulieres

Mulieres Christum ad supplicij locum secutæ, cùm crucifigeretur, eminus aspiciebant, ipsi autem crucifixo recedentibus turbis appropinquauerunt. Eas cominus contemplatus Christus, matrem iuxta crucem astantem videt, quam Ioanni discipulo commendat custodendam: quam ille atq; suam accepit, Græcè est, *ἡς τὰ ἰδία*, id est, ad sua, ac sibi propria. At mihi interpret non malè vertisse videtur, in suam. Id enim significat, vt interpretatur, in suum ius. Itaq; cùm Christus dixisset discipulo: Ecce mater tua: rectè mihi vertisse videtur interpret, accepit eam in suam matrem. Ac fortassis pro *τὰ ἰδία*, legit *τῆς ἰδίας*: sed hæc Græca, *ἡς τὰ ἰδία*, significare possunt in suas ædes, & secum, siue in suam curam.

Postea sciens Iesus quia omnia consummata sunt, vt consummaretur scriptura, dicit: Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes, obtulerunt ori eius.

† Psa. 68. e.
Matt. 27. f.
Mar. 15. f.
Luc. 23. e.

Quoniam non dubium, præ vehementissima suppliciorum immanitate, & à vespera in meridiè ieiunio, calefactis & siccis faucibus vehementer Christus sitiret, nostram tamen salutem, & Iudæorum cõuersionem, quam potum aliquem potius sitiebat. De corona, clauis, & cruce silet, sitim expetit, sed magis animarum salutem, quam corporis sui cruciatum quæritur. Obtulerunt autem illi spongiam plenam aceto. Spongia enim animal est in mari degens, & rupibus adherens, siccatur, & si aqua immergatur, multam bibit, quam, si prematur, emittit. Immerfa igitur spongia aceto bibit quantum potuit, quam hyssopo circumligantes arundini, obtulerunt ori Christi, vt qui in omnibus membris passus fuisset, in ore & lingua demum pateretur. Pro circumponentes hyssopo, Græcè est *περιβέβηται*, id est, circumdantes, vel circumligantes spongiam, non ligno, sed herba hyssopi, quæ flexibilis, & ligaturæ apta est.

Cùm ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Et in limato capite tradidit spiritum. Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato, (erat enim magnus dies ille sabbati) rogauerunt Pilatū,

ut frangerentur eorum crura, & tollerentur.

Contummatum est, id est, iam actū est de me, ne quidem vltima mihi mensa deest: iam accepere finem, quæ de meis afflictionibus propheta prædixerant. Consummatis itaque figuris & scripturis in testimonium, consummantur in effectum, quibus consummatis, inclinato capite tradidit patri spiritum, qui primò dedit illum. Vnde Augustin. Tradidit spiritum, tanquam qui potestatem habebat ponendi eum, & iterum sumendi. Neque Iudæis sufficiebat vniuersam pœnarum intulisse afflictionem, nisi etiam in mortuum fauissent, vt si quid residui esset sanguinis, exprimerent, & extraherent, in passionis tamen effectum, quod non intendebant. Ex eius enim lateris apertione fluxit sanguis & aqua, ex quibus efficaciam habent Sacramenta. Latronum verò, quia adhuc viuerent, cruxa fregerunt, vt citius morerentur, & deponerentur propter sequens sabbatum, ne scilicet die sequenti confluentibus ad magnum festum innumeris penè turbis, verentes Iudæi, ne vsque in diem illum viuerent latrones, ac fortè Christi innocentiam testarentur, sicut pius latro iam dudum testatus fuerat. vnde subdit:

† Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus militum lancea lateris eius aperuit, & cōtinud exiit sanguis & aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius. Et ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis.

Sanguis & aqua, quæ de Christi latere exeunt, indicant nos merito passionis eius & crucis per aquam regenerationis & baptismi saluatum iri. Duobus enim hic opus est, vt & Christi sanguinem pro nobis sufficiēter, & si volumus, efficaciter, effusum credamus. Deinde aqua regenerationis & baptismi tingamur.

Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleveretur: † Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura: † Videbunt in quem transfixerunt.

Locus prior Exodi 12. est, & Num. 9. Nec os illius confringetis. Quod quidem de agno Paschali, qui quidem typus erat veri agni Christi, dictum est. Atq; id in

† De summa trini.

in clemē.

cap. 1.

† De ce-

lebr. mis-

se. cap.

In quadā.

† Ex. 12. g

Num. 9. b

† Zacha.

12. d.

Christo sequens locus: Videbunt in quem transfixerūt: qui quidem propheticè à Zacharia de Christo dictus est. Quod Hebraicè sic habetur: Aspicient in me quem transfixerunt. Vbi & diuinitas Christi, & humanitas manifestatur.

† Matth. 27. g. Mar. 15. g. Luc. 23. g. † Ioā. 3. a. † Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathea (eo quoddam esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudeorum) ut tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, qui uenerat ad Iesum nocte primū, ferens mixturam myrrhe & aloes quasi libras centum. Acceperunt autem corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudeis sepelire. Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Ibi ergo propter parasceuen Iudeorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

Ioseph autem cum decurio & vir nobilis consularis esset, ut apud Lucam dictum est, ne Synagoga pelleretur, occultus erat, & tamē uerus Christi discipulus: ideo audens petit à Pilato corpus Iesu. Quod concessum ei deposuit à cruce, cum Nicodemo conditum in sepulchrum suum sepeliuit: sed absque Christi discipulis, ne si sepeliuissent, arguerentur abstulisse. De qua sepultura amplius in cæteris Euangelistis dictum est.

CAPVT VIGESIMVM.

Maria Magdalene rediens à monumēto, discipulis nuntiabat lapidem à monumento sublatum, ad quod uidentū currentes, inuenerunt sicut à Magdalena dictum fuerat:

huc Magdalena rediens, illum agnoscit, qui & discipulis absente Thoma, & post octo dies præsentē apparuit, potestatem dimittendi & retinendi peccata contulit, & se palpandum præbuit.

† Matth. 28. a. Mar. 16. a. Luc. 24. a.

V† Na autem sabbati Maria Magdalene uenit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum: & uidi lapidem sublatum à monumēto. Cucurrit ergo, & uenit ad Symonem Petrum, & ad alium discipulum, quem amabat Iesus. Et dicit illis: Tulerunt

Tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum.

Singuli Euangelistæ breuitati studere volentes, non omnes Christi apparitiones eodem modo scripserunt. Vnus enim duas vel tres refert, quas cæteri omiserunt. Ioânes autem vnus Mariæ Magdalenæ meminit, quam cæteri Euangelistæ ab alijs mulieribus dicunt fuisse comitam. Vero simile autem est leuius solam cucurrisse, & prius cæteris monumêto aduentasse, & nihil inuento in monumento, ad discipulos secundum Ioannem cucurrisse. Interea verò cæteras venisse, & viso angelo per territas fugisse, iuxta Matthæum & Marcum. Tunc aduenientes duo discipuli, Magdalena sequente nihil inuenerunt. Magdalena autem illis abeuntibus Christum vidit, iuxta Ioannem, quæ cæteris nunciauit mulieribus. Quibus redeuntibus apparuit omnibus, & tenuerunt pedes eius, iuxta Matthæum, & nunciauerunt discipulis, iuxta cæteros.

Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum. Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, nō tamē introiuit. Venit ergo Simon Petrus, sequens eū, & introiuit monumentum, & vidit linteamina posita, & sudarium, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in unum locum. Tunc ergo & introiuit ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit. Nondum enim sciebant scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere. Abierunt ergo discipuli ad semetipsos.

Facilis est historia, ex qua discimus difficultatem Apostolorum in credenda resurrectione, simulque vehemens erga CHRISTVM præceptorem desyderium. Audita igitur Magdalena, Petrus & Ioannes ab illa excitati monumentum adeunt, qui corpore non inuento domum redeunt, ipsam sublatum esse credentes. Vnde ipse Ioannes de se ait: Tunc ergo & ille discipulus introiuit, & vidit, & credidit, dictis scilicet Magdalenæ, quæ sublatum corpus nunciauerat. Causam verò quare ita crediderit, subdit, cum dicit: Nondum enim sciebant

scripturam, quæ docebat eum debere à mortuis resurgere. Et tunc cum tali dubio redierunt ad domum.

†Matth.
28. a.
Mar. 16. b

†Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se, & prospexit in monumentum, & vidit duos angelos in albis sedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum erat corpus Iesu. Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est.

Ante omnes & mulieres & Apostolos hæc se Mariæ dilectio prodit, quæ præ timore Iudæorum recedentibus discipulis à monumento sola ad monumentum stabat. Theophylactus putat hanc Mariæ visitationem aliã esse ab ea quam Matthæus tribuit non soli Magdalene, sed & alteri Mariæ: quodque Magdalene sæpius conuissauerit. Nam priusquam Petrus & Ioannes venissent ad monumentum, visitauerat ipsa. Eos enim accersit ipsa visuros, & cum eis non est dubium reuersam esse illam. Nam cum prædixerat Euangelista, quod discipuli iterum abierunt ad semetipsos, id est, ad se reuersi sunt, hoc est, in domum & diuersorium suum, subdit: Maria autem stabat. Discipuli quidem abierunt, Maria autem stetit perseverans hac hora. Vnde non modò angelos, sed & Dominum videre meruit.

Dicit ei Iesus: Mulier, quid ploras? Quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, ubi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Iesus: Maria. Conversa illa dicit ei: Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Iesus: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Venit Maria Magdalene annuncians discipulis: Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.

Licet Maria perseverans Dominum videre tandem meruerit, eum tamen ab initio non bene cognouit, donec eam suo nomine appellaret. Ad quod verbum illum agnoscens, eum tangere, sicut prius solita erat, voluit.

Ad

Ad quam dixit: Noli me tangere, & cæt. Quod quidam interpretantur: Noli me tangere, quia nondum ascendi ad patrem meum, id est, quia non me resurrexisse credis. quod non credo. Neque enim viso Christo ambigebat cum resurrexisse. Porro, etsi Christus nondum ascenderat ad patrem, permisit tamen se à mulieribus palpari, vt habetur Matthæi. 28. At illæ tenuerunt pedes eius. Ideo non mala mihi videtur interpretatio huiusmodi: Noli me tangere, id est, noli nunc occupari ad me tangendum, & palpandum. Nondum enim ascendi ad patrem meum, quasi dicat: superest adhuc tibi facultas & tempus me tangendi, interea dum ad patrem ibo. Quapropter istum carnalem affectum, quo me amplexari solebas, depone. Sed vade ad fratres meos Apostolos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum: id est, dic illis me breui ad patrem ascensurum: quia de re propè futura per præsens loqui solemus. Quod vero dicit: patrem meum, & patrem vestrum: non eodem modo sumendum est. Nam adoptione & gratia est pater noster, substantia verò pater Christi.

† Cùm ergo sero esset die illo una sabbatorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudeorum, venit Iesus, & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis. Et cùm hæc dixisset, ostendit eis manus, & latus. Gausi sunt ergo discipuli viso Domino.

† Mar. 16.
c.
Luc. 24. f
1. Co. 15. a

Narrantibus duobus discipulis, redeuntibus à castello Emmaus, quæ illis contigerant in via, & quomodo post multa Christus diuersorium cum eis ingressus, ab eis demùm in fractione panis agnitus est. Et cùm hæc narrarent, Christus stetit in medio eorum, & dictis illorum fidem facit. Nocte autem apparuit, cùm magis esset illis à Iudæis timendum, vt eos tutiores redderet, qui maxime adest, quantò casus est periculosior: quandoquidem nocturno tempore, quàm diurno magis timere solemus. Dixit autem eis: Pax vobis. Mulieribus autem dixerat: Auete. Viris igitur pacem, mulieribus imprecatur latitiam. At ne de illo dubitarent, ostendit illis manus, & loca clauorum, atque latus, & lanceæ

vulnus. Quo agnito, gauisi sunt, & quanto tristati sunt de morte, tanto lætatur de resurrectione, & quibus passio causa fuerat tristitiæ, resurrectio fit causa lætitiæ. Dicit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me pater, & ego mitto vos.

Hoc est, sicut misit me pater ad euangelizandum, pacemque annunciandum per me credituris in eum, ita ego vos mitto idem nunciaturos credituris per vos in me & in illum.

† Matt. 16 e. & 28. d. 1. q. 1. Remissionē. Vt euidēter. 24. quæst. 1. *Hec cum dixisset, insufflauit, & dixit eis: Accipite spiritum sanctum. † Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta erunt.*

Flatus iste Christi non spiritus sancti substantia, sed eius signum erat, quem elargitus est dicendo hæc verba: Accipite spiritum sanctum. Per quæ simul remittendi retinendique peccata potestatis illis fecit, atque super corpus Christi mysticum. Quæritur autem an tunc primū potestatem acceperint, an Matthæi. 18. cum dictum est eis: Quæcunque ligaueritis super terram: an, quod dicitur, quia data est eis iurisdictio excommunicandi & absoluedi, hic vero potestas tantum in foro pœnitentiæ dimittendi & retinendi peccata? Quæritur an tunc primū facti sunt sacerdotes, an in die cenæ? Quæritur an Thomas absens in vim verborum Christi eam potestatem acceperit, an postea præsentem collata est? Cyrillus ait absenti datam esse potestatem. Nota autem cum ait: Quorum remiseritis, & quorum retinueritis, nō remissa aut retenta declaraueritis: ipsis Apostolis datam esse potestatem dimittendi & retinendi peccata, licet non ut Christus. Nam CHRISTVS authoritatiuē remittit, ipse verò ministerialiter. Nota quoque quod his verbis fundatur præceptum confessionis coram sacerdote faciendæ. Nam retinere remittere peccata alicui nemo potest, qui ea non nouit: nosse autem nō possunt puri homines, nisi quis eis indicauerit. Cum igitur quisque teneatur velle sibi peccata remitti, tenetur illi, qui eius rei potestatem habet, confiteri, & indicare illa.

Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus,

non erat cum eis quando venit Iesus . Dixerunt ergo ei alij discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis . Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis.

Recens mortuo Iuda retinetur adhuc numerus duodenarius, quod propediem sufficiens erat duodecimus Matthias loco eius . Agnominatur autem Græcè *Didymos*, quod Latine geminum significat. Diuina dispensatione creditur factum, vt vnus absentia discipuli, qui fortè post fugam nondum redierat ad agmen, multa nobis de resurrectione fierent manifestiora. Quoniam vt ait Grego. Plus mihi profuit Thomas, qui diu dubitauit, quàm Magdalena, quæ cito credidit. Ille enim dum magistro vulnera palpauit carnis, in nobis vulnera sanauit infidelitatis. An non peccauit, qui per auditum credere noluit, nisi etiam per visum, imò per tactum intelligeret? Hunc videtur Chrysostomus aliquo modo excusare, cum dicit: Sicut simpliciter & qualitercunque credere leuitatis est, iuxta illud Ecclesiastici. 19. Qui credit cito, leuis corde est, & minorabitur: ita & multum inuestigare, est grossissima mentis. Hunc tamen Christus infidelitatis arguit, post dies octo rursus illis apparens illo præfente.

Deinde dicit Thomæ: Inser digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei Iesus: Quia vidisti me Thoma, credidisti. Beati qui non viderunt, & crediderunt.

Post octo dies, quibus suspensus est Thomas à visione, rursus apparuit Iesus, & dixit Thomæ discipulo suo non credenti: inser digitum tuum huc, ad latus palpandum. Manus ostendit, vulnerum cicatrices manifestans, infidelitatis illius vulnera sanauit. Quibus visis & nondum tactis, Thomas credidit, dicēs: Dominus meus, & Deus meus.

meus. Dicit illi Iesus: Licet beati sint me videntes, beati tamen futuri sunt, qui per vestras prædicationes in me credent, licet non viderint.

† Inf. 21. g. † *Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Iesus est filius Dei, et ut credentes vitam haberetis in nomine eius.*

Quasi sub epologo finem facturus Euangelista, multa alia fecisse signa ad salutem conducentia, hæc tamen sufficere dicit tanquam ad fidem necessaria, ut credamus Christum esse Dei filium, in quo credendo possidere & mereri possimus vitam æternam.

CAPVT VIGESIMV PRIMVM.

Piscantibus ad mare Tyberiadis discipulis, & multa piscium capta multitudine, prandet cum illis: ter Petro commendat oues, & Ioannis super cæteros eminentiam & dilectionem commendat.

Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis. Manifestauit autem sic. Erant autem simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanaël, qui erat à Chana Galilææ, & filij Zebedæ, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: *Vado piscari.* Dicunt ei: *Venimus & nos tecum.* † Et exierunt, & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prenderunt. Mane autem facto stetit Iesus in littore: non tamē cognouerunt discipuli quia Iesus est. Dixit ergo eis Iesus: *Pueri, nunquid pulmentarium habetis?* Dixerunt ei: *Non.*

Discipulis Christi ad prius negocium reuersis manifestat se tertio **CHRISTVS**. Et cum piscationi addit essent, Dominus illorum exercitium in aliam conuertere voluit piscationem. Cum ergo nondum illis commissa esset prædicatio, nec aliud, quid agerent, occurreret, pristinum exercitium repetere, quam ociari maluerunt. Quod autem piscium multitudinem præfente Domino ceperunt, cum ipso absente nihil ceperant, maximum futuræ prædicationis profectum post spiritum sanctum

sanctum acceptum præſagiebat.

Dicit eis: Mitte in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non valebāt illud trahere præ multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est.

Cūque peteret Christus ab eis an quid obsonij haberent, illique negotiatorem esse putarent, responderūt: Non. Iussit ergo rete iactari in dexteram nauicule partē, ne fortuitam putarent capturam. Cū ergo tantum ceperint, tunc Dominum esse cognouerunt: quo præſente prosperē illis accidit, cognoscentes quia sine illo parū proficimus, præſente autem illo plurimum.

Simon Petrus cū audisset quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigio uenerunt (non enim longē erant à terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete. piscium. Vt ergo descenderunt in terram, uiderunt prunas positas & piscem superpositum, & panem. Dicit ei Iesus: Afferte de piscibus quos prendidistis nunc.

Cū dicit: tunica succinxit se, Græcē est, ἐπενδύσας, id est, pallium suū succinxit. Nam ἐπενδύσας uestis est, quæ supernē induitur, quæ propriē dicitur pallium. Petrus itaque nudus, cognoscens per Ioannē quia Dominus esset, impatiens moræ, pallio præinctus, se iecit in mare, ad portum usque nataturus: cæteri uerō socij nauigio cum tanta piscium multitudine applicuerūt. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piscibus, centum quinquaginta tribus. Et cū tanti essent, non est scissum rete. Dicit eis Iesus: Venite, prandete. Et nemo discumbentium audebat interrogare eum: Tu quis es, scientes quia Dominus est. † Et uenit Iesus, & accepit panē, & dabat eis, & piscem similiter. Hoc iam tertio mani festatus est Iesus discipulis suis: cū resurrexisset à mortuis. Luc. 24. f

Qui absque nauigio ad terram uenerat Petrus, adueniente nauī ascendit in ea, tanquā cæteris leuior, & traxit rete in terram cum centum quinquaginta tribus piscib. quot piscium species ferūt esse in mari. Horū aut pisciū partem comederunt, reliquos pauperibus erogarunt.

Cū

†6.q.1.
Imitare.
8.q.1. In
scripturis

†De ma-
iorita. &
obed. c.
Solitar.

Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: † Simon Ioannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterum: Simon Ioannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum: Pasce agnos meos. Dicit ei tertio: Simon Ioannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio: amas me? Et dixit ei: Domine, tu omnia nosti. Tu scis quia amo te. Dicit ei: † Pasce oves meas.

Prandissent per a legendum est, non per e, à prando. Interrogavit autem Simonem Iesus: Simon Ioannis, diligis me plus his? id est, plus quam hi diligat me. Nā alio qui significare posset: diligis me plus quam istos. Quod aut ter interrogationē de amore repetit, facit teste Chrysostomo, ut trina negationi medeatur, ne ob eas Petrus animā despondeat. Siue ut ait Bernardus: Nisi me ames, & valde perfecteq; ames, hoc est, plus quam tuos, plus quam te, non te intrōmittas de ouibus meis, pro quibus sanguinem meum fudi. Quōd autem agnorum ouiumque suarum pascendarum curam soli Petro tradidit, neque ulli nominatim alij ex Apostolis, docet Theophylactus, dicens hoc loco: Cūm prandēdi finem ipse fecisset, totius orbis ouium prefecturam Petro committit, nō autem alij, sed huic tradidit: primum quidem qui omnes præcallebat, & totius cœtus os erat. Vide Græca, quæ Theophylactum vertens Oecolampadius, ex insigni malitia omisit.

Amen amen dico tibi, cūm esses iunior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cūm autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cūm hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. Conuersus Petrus, vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus, sequentem, † qui & recubuit in cœna super pectus eius, et dixit: Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cūm vidisset Petrus, dicit Iesu: Domine, hic autem quid?

†Sup. 13.
c.

Vocat iuniorem Petrum ea scilicet ætate, qua fide adhuc rudis, nondum plauē spiritum acceperat: seniores autem, quando iam in fide promouerat, ut illi vilesceret mundus,

mundus, despectuique cum minis suis omnibus habetur. Iuuenili autē aetate, qua fuit in præsentiā Christi, ambulabat Petrus quo volebar, nemine eum cogente, neque enim id magister sinebat: vbi autem fide senuit ac promouit, insurrexit in eum mundus, hoc est, impij, & ad mortem, quam pro humano affectu deprecabatur, licet spiritu apprime cuperet, duxit. Genus autem mortis indicauit, nimirum crucifixionem, dicendo: & extends manus tuas. Quo genere mortis clarificauit & glorificauit Deū. Deus enim voluntaria & intrepida morte glorificatur & illustratur, dicente Dauide: Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.

Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? Exijt ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Iesus, non moritur, sed sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibuit de his, & scripsit hæc, & scimus quia verum est testimonium eius.

Curiose nimis de Ioannis exitu rogātem Petrum carpit Christus, dicēs: sic eum volo manere donec veniam, quid ad te, scilicet spectat, anxie de illo me interrogare? Quanquam nō de exitu Ioannis rogasse Theophylactus asserat Petrum, sed de eo quod dixit Christus: Sequere me: fortasse quia se solum tantam præfecturam secuturum non curiose, sed amicē rogat. Quod dicit: Sic eum volo manere: Græci codices, qui nunc extant, non habēt sic, sed *id est*, si: quanquam in commentario quodam in Ioānem habeatur *id est* *ut* *uis*, id est, si sic volo eum manere. Theophylactus cū Chrysostomo alludere ad hoc satis videtur, cū inquit: illum autē si velim manere in hoc loco, Galilæa scilicet, & nō mittere tecum, quid ad te? vt sit sensus: Si sic & hic eum volo manere, nec regimini totius Ecclesiæ, quod vni tibi credidi, consortem eum facere, quid ad te?

Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

Potuit hoc hyperbolicē dicere, qui modus in scripturis satis tritus est. Vel vt ait August. Non spacio locorum creden-

credendum mundum capere non posse, sed capacitate legentium, quæ sit per intellectum. Quia ergo scimus intelligentiam nostram incapacem eorum esse, quæ de ipsius actis Christi scribi possent, cum nec scripta exactè intelligamus, sufficiat nobis scripta ad fidè necessaria, & magis vitia. Quæ studeamus recta fide intelligere, recta operatione exercere, quæ docuit, vt ad bona perpetua perueniamus, quæ ipse Christus suis imitatoribus promisit.

*Finis Interpretationis Quatuor
Euangeliorum.*

EIVSDEM IOANNIS GAGNEII
PARISINI THEOLOGI IN ACTVS
Apostolorum Scholia clarissima.

Græcè *πράξεις* non minus Latine actus, quàm acta veriti potest, imò magis, teste Budæo in Commentarijs. Sic autem hic liber Lucæ appellatur, quòd in eo bona paraeorum, quæ de Apostolis Christo assumpto facta sunt, describuntur.

CAPVT PRIMVM.

Christus post varias per. 40. dies apparitiones ascensurus in cælum promisit spiritum sanctum discipulis suis: secreta autem sua illos præscire negat: videntibus illis ascendit in cælum, post cuius ascensum loco Iudæ proditoris Matthiam forte sufficiunt.

† Mat. 5. c
Luc. 24. g
Iacob. 1. b

Primum quidem sermonem feci de omnibus, ò Theophile, † quæ cepit Iesus facere et docere, vsq; in diè qua præcipiens Apostolis per spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est: quibus et præbuit seipsum vniuum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei.

πρῶτον μὲν λόγον: vbi πρῶτος vice comparatiui sumitur: & cum *λόγος* librum ac volumen significet, non incommodè veriti potest, superiore libro seu volumine. Duos enim libros Lucas edidit. Priore de Christi, actibus & doctrina, qui est Euangelij Lucæ liber. Altero nascen-